

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

УДК 378.147:025.5

САВЕНКОВА Людмила Василівна

**ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВМІНЬ І НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Дисертація на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Науковий керівник
Мороз Олексій Григорович
академік АПН України,
доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2006

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади процесу формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів засобами бібліотечних технологій	
1.1. Самостійна навчальна робота студентів як науково-практична проблема вищої педагогічної освіти.....	15
1.2. Особливості формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів засобами бібліотечних технологій.....	30
1.3. Інформаційне середовище бібліотеки як базова структура для організації самостійної навчальної роботи студентів	41
1.4. Аналітико-синтетична обробка інформації як основа самостійної роботи студентів з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами	55
Висновки до розділу	69
РОЗДІЛ 2. Методичні основи процесу формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій	
2.1. Педагогічна діагностика стану сформованості умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів при використанні бібліотечних інформаційно-пошукових систем.....	71
2.2. Дидактико-методичне забезпечення досліджуваної проблеми.....	100
2.3. Аналіз результатів дослідження формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій.....	137
Висновки до розділу 2	151
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	161
ДОДАТКИ	180

ВСТУП

В умовах глобальних змін і соціально-економічних перетворень в Україні підвищуються вимоги до якості підготовки спеціалістів з вищою освітою, розвитку їх інтелектуальних і творчих здібностей для активної і успішної участі у житті суспільства. Тому професійна освіта якісно змінюється: створюються нові освітні стандарти і програми, вдосконалюються способи інтегрованої підготовки фахівців на основі вибору таких її методичних напрямків у вищих навчальних закладах, які забезпечували б розвиток загальних пізнавальних та спеціальних здібностей, спрямованих на самостійне здобування знань і вирішення творчих задач професійної діяльності.

Гуманістична науково-педагогічна парадигма освіти таким чином висуває завдання побудови освітнього простору на таких основоположних гуманістичних цінностях, як самовизначення та самореалізація особистості майбутнього фахівця.

Як сказано у матеріалах Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні [175, С.56], одним із тверджень є те, що здобуті в школі знання застарівають досить швидко і що традиційна парадигма освіти, спрямована на передавання знань та вмінь, вже не діє в інформаційному суспільстві. Тому освітня система має змінити орієнтир на те, щоб виробляти навички самостійно і безперервно навчатися, тобто бути спрямованою на нову парадигму „навчати навчатися”.

Стратегія розвитку освітянської галузі сьогодні визначається в Україні, як і в інших країнах Європи Болонським процесом. Від національної системи освіти це вимагає структурного реформування, зміни освітніх програм, виходу на новий рівень інтеграції науки та педагогічної освіти. Інновації педагогічної освіти мають забезпечити високу конкурентноздатність майбутнього фахівця. В Україні, як і в інших розвинених країнах сучасного світу, підвищується роль і значення освіти як важливого фактору

формування нової якості суспільства. Українська система освіти може бути конкурентноздатна системам освіти передових країн, якщо буде мати постійну загальнонаціональну освітню політику, модернізацію освіти, пов'язану із входженням в Болонський процес, необхідні ресурси і механізми їх ефективного використання. Освітня політика – складова державної політики і є могутнім інструментом підвищення темпів соціального і економічного розвитку нашого суспільства.

Важливим аспектом реалізації Національної програми доктрини розвитку освіти та Закону „Про вищу освіту” стає забезпечення індивідуальної самостійної роботи на базі інформаційних і особистісно орієнтованих технологій, цілеспрямовано розвиваючих здатність до подальшої самоосвіти впродовж майбутньої професійної діяльності. Це висуває перед системою підготовки кадрів у вищій школі завдання оптимізації освітнього процесу з позицій спрямованості студентів на самостійну роботу та розвиток у них відповідних умінь і навичок. Студент повинен володіти уміннями самостійно здобувати знання, вирішувати пізнавальні завдання, здійснювати індивідуальну інформаційну діяльність, виробляти критерії прийняття ефективних рішень і нести відповідальність за них.

Ефективне використання студентами світового інформаційного потенціалу є визначальним чинником зближення вітчизняної та європейської вищої освіти. В Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» вказується на необхідність підготовки молоді до сприйняття постійно зростаючого потоку інформації. На місце пасивного сприймання інформації ставиться самостійний пошук нової інформації, уміння аналізувати і використовувати інформаційний потенціал для орієнтації в провідних концепціях і теоріях, щоб на їх основі формувати власне мислення. Студент повинен навчитись володіти прийомами самостійного пошуку, збору, обробки, аналізу і синтезу інформації, отримати знання,

уміння і навички інформаційного самозабезпечення з навчальної і науково-дослідної діяльності.

У запропонованій парадигмі Болонського процесу відбувається злиття освіти і науки, а вищий навчальний заклад розглядається як центр наукових досліджень, де студенти не тільки навчаються, але і здійснюють під керівництвом викладача реально значиму наукову діяльність. Отже зростає частка зайнятості студентів науковою роботою, підвищуються вимоги до виконання ними навчальних та науково-дослідних робіт, змінюються форми і методи навчання, збільшується кількість часу на самостійну роботу у студентів і на консультаційну роботу у викладачів.

Одним з головних потенціалів підвищення ефективності і якості професійної освіти у вищих навчальних педагогічних закладах є удосконалення змісту і форм самостійної роботи студентів.

Система освіти сьогодні покликана вирішувати завдання, спрямовані на формування умінь і навичок навчальної самостійної творчої роботи студентів. Іде активний пошук таких форм організації навчальної діяльності, які б найкращим чином сприяли розвитку самостійного мислення, творчого зацікавленого ставлення до процесу пізнання. В умовах сучасного підходу до навчального процесу у вищій школі зростає роль самостійної навчальної роботи студентів гуманітарних спеціальностей, освіта передбачає обов'язкове оволодіння прийомами самостійного набування знань і наступного їх творчого використання.

Самостійна навчальна робота, відповідно до нової освітньої парадигми, відноситься до однієї з найважливіших форм організації навчального процесу, передбачених навчальними планами кожного навчального предмету. Виходячи з цього студент повинен уміти самостійно поповнювати знання, ставити і вирішувати завдання, виробляти критерії відбору ефективних рішень і нести відповідальність за них; володіти вміннями і навичками, що забезпечують здійснення індивідуальної інформаційної діяльності.

Сучасна вища школа повинна формувати, окрім професійних, ще і цілісну систему загальних навчальних умінь і навичок, а також досвід самостійної діяльності і особистісної відповідальності за неї, тобто ключові компетенції, що визначають сучасну якість освіти. Серед ключових компетенцій, що переважно демонструються світовою освітньою практикою, насамперед, виділяються і є цікавими для нас компетенції у сфері пізнавальної діяльності, засновані на уміннях самостійно набувати знання, обізнаності в раціональних методах їх отримання з різних джерел і способами застосування отриманих знань на практиці.

Необхідність формування умінь і навичок самостійної роботи обумовлена все зростаючими вимогами до рівня загальнокультурної і спеціальної підготовки випускників педагогічних вузів; зміною загальноосвітніх парадигм; підготовкою майбутніх педагогів гуманітарного спрямування до професійного, компетентного входження в ринок праці з міцно сформованими потребами в постійній професійній самоосвіті і саморозвитку.

За необхідності забезпечення якісно нового рівня вищої освіти в Україні та її інтеграції в загальноєвропейський освітній простір проблема формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів знаходиться у центрі уваги університетської спільноти. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що дослідження різних аспектів формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи є однією з найважливіших ланок серед кардинальних проблем вищої школи. Вивченням цієї проблеми займалось широке коло дослідників. Так С.І.Архангельський, Г.А. Атанов, Е.М. Кабанова-Меллер, О.М. Левинов, Н.А. Лошкарьова, К.К. Платонов, О.В. Усова та ін. підкреслювали особливу важливість формування у студентів загальноосвітніх умінь і навичок. Проблеми організації самостійної навчальної роботи в загальній навчальній діяльності студентів різнобічно висвітлюється в працях А.М. Алексюка, Ю.К. Бабанського, В.І. Бондаря, В.А. Козакова, І.Я. Лернера, О.Г. Мороза, П.І. Підкасистого, В.О.

Сластьоніна, Л.Ф. Спіріна та ін. У цих роботах наголошується на ролі викладача в організації самостійної навчальної роботи, приділяється увага управлінню самостійною пізнавальною діяльністю, особлива увага приділяється організації самостійної роботи як методу навчання.

Досягнення сформованості у студентів умінь і навичок самостійної роботи багато в чому, на думку дослідників М.Айзенберга, Г.Г. Воробйова, І.С. Геллера, Н.І. Гендіної, М.І. Жалдака, М.Левшина, Є.С. Полат та ін., залежать від рівня їх інформаційної культури, а саме, від уміння самостійно знаходити, осмислювати, обробляти і використовувати інформацію в процесі навчання.

В умовах сучасної вищої школи для подолання труднощів у самостійному засвоєнні наукових знань, у вільній орієнтації у шквальному потоці інформації великого значення набуває проблема оволодіння студентами раціональними прийомами роботи з інформацією, формування у них умінь і навичок самостійної роботи з інформаційно-пошуковими системами. Формуванню умінь цього типу, до останнього часу, не приділялось спеціальної уваги, оволодіння ними не виділялось як окремий компонент навчання, а тому фактично не контролювалось і не оцінювалось. Сьогодні, коли змінюється уявлення про мету і цінності освіти, важливими стають не тільки конкретні знання, а уміння їх здобувати, самостійно.

Дослідження Ю.Брановського, Р.С. Гіляревського, М.І. Жалдака, А.І. Земскова, К.К.Коліна, В.В.Крюкова, Я.Л. Шрайберга та ін. вказують на широке впровадження в сучасних умовах навчання нових інформаційних технологій і на важливість їх використання студентами, що неможливе без формування умінь, які б забезпечили ефективну реалізацію самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів. Проте аналіз теоретичних та прикладних досліджень показав, що умови реалізації конкретних завдань з формування умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами є недостатньо розробленими, а це, в свою чергу, дозволяє стоїть на заваді широкого використання новітніх технологій

бібліотечного інформаційного пошуку у процесі навчання студентів гуманітарних спеціальностей.

Ми вважаємо, що проблема формування умінь і навичок самостійної роботи студентів як користувачів інформації, професійна підготовка яких здійснюється на фоні стрімкого зросту обсягів і різноманітності інформаційних ресурсів, має важливу соціальну значимість.

Отже, значущість і недостатня теоретична та практична розробленість проблеми використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем для формування у студентів гуманітарних спеціальностей умінь і навичок самостійної навчальної роботи зумовили вибір теми дослідження «Формування у студентів педагогічного університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова „Ступенева підготовка майбутніх викладачів у системі вищої освіти України” (протокол № 5 від 26.12 2002 року). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 29.04 2002 року) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 28.01 2003 року).

Об'єкт дослідження – самостійна навчальна робота студентів як форма навчання у вищому навчальному педагогічному закладі.

Предмет дослідження – процес оволодіння студентами гуманітарних спеціальностей педагогічного університету уміннями використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем у самостійній навчальній роботі.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику ефективного формування у студентів педагогічного

університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій..

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що інтеграція інформаційних ресурсів бібліотеки та введення нових інформаційних технологій в традиційну методику навчання розширить можливості ефективного використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем студентами, що сприятиме формуванню у них умінь і навичок самостійної навчальної роботи.

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз літератури з проблеми формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій.
- з'ясувати структуру організації сучасної бібліотечної інформаційно-пошукової системи та можливості ефективного використання її у формуванні умінь і навичок самостійної навчальної роботи у студентів педагогічного університету.
- визначити умови ефективного формування умінь і навичок самостійної роботи студентів засобами бібліотечних технологій у процесі навчальної та науково-дослідної роботи.
- укласти навчальну програму для опанування студентами основ бібліотечно-інформаційних знань і роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами та перевірити їх ефективність у педагогічному експерименті.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є концептуальні положення про підготовку спеціалістів у вищій школі, в яких висвітлюється специфіка самостійної навчальної роботи студентів (А.М. Алексюк, С.І.Архангельський, Ю.К. Бабанський, В.А. Козаков, О.Г. Мороз, І.Л.Наумченко, П.І. Підкасистий, В.О. Сластьонін, та ін); наукове обґрунтування ролі нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі (Ю.Брановський, М.І.Жалдак, А.І.Земсков, Е.С.Кожевнікова,

К.Колін, Г.Росс, Я.Л.Шрайберг); принципи інформаційного аналізу та синтезу (Д.І.Блюменау, Н.М. Кушнарєнко, Т.Г.Родіонова, Е.Р.Сукиасян) положення про систему бібліотечного та інформаційного забезпечення освітнього середовища (В.О. Ільганаєва, Н.П. Пасмор, В.С. Пашкова, М.С. Слободяник, А.С .Чачко), а також формування основ інформаційної культури (В.О.Бородіна, Г.Г. Воробйов, І.С.Геллер, Н.І.Гендіна, Н.Джинчарадзе, О.О.Євтюхіна, Н.М.Розенберг)

Методи дослідження. Відповідно до мети та поставлених завдань дослідження використовувались такі методи: теоретичний аналіз наукової і методичної літератури психолого-педагогічного, бібліотекознавчого та бібліографознавчого профілю, з соціальних аспектів інформатизації освіти та розвитку нових інформаційних технологій; спостереження, анкетування, інтерв'ювання; методи експертних оцінок; педагогічний експеримент. Статистична обробка даних, кількісний і якісний аналіз одержаної інформації дали можливість визначити педагогічні умови ефективного формування у студентів гуманітарних спеціальностей умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій.

Організація дослідження. Основною дослідно-експериментальною базою було обрано Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, а також Науково-технічну бібліотеку Національного технічного університету України „КПІ”. Всього дослідженням було охоплено 975 студентів.

Проведення дослідження здійснювалось в три етапи (2001-2005 рр.)

На *першому* пошуковому етапі (2001-2002рр.) вивчалась та аналізувалась наукова та методична література; визначалась проблема дослідження; проводився цілеспрямований аналіз інформаційних джерел з метою обґрунтування проблеми дослідження; визначались теоретичні основи та завдання дослідження, формулювалась робоча гіпотеза,.

На *другому* констатувальному етапі експерименту (2002-2003рр.) вивчався стан організації бібліотечно-інформаційного забезпечення

самостійної навчальної роботи студентів вищого навчального закладу; виявлялись чинники, що впливають на організацію самостійної роботи студентів з пошуку джерел інформації для навчальної і науково-дослідницької роботи; та визначались фактори її інтенсифікації.

На *третьому* етапі дослідження (2003-2005рр.) проводився формувальний експеримент. Розроблялася й експериментально перевірялась методика інтенсифікації процесу формування умінь і навичок самостійної роботи студентів з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами; опрацьовувались та аналізувались експериментальні дані; здійснювалось теоретичне та науково-методичне узагальнення і систематизація результатів формувального експерименту; робились висновки.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому що:

- вперше обґрунтовано сутність та особливості формування умінь і навичок використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем студентами гуманітарних факультетів педагогічних закладів освіти як умови їх ефективної самостійної навчальної роботи та подальшої професійної педагогічної діяльності;
- визначена ефективність інтегрованих підходів до використання традиційних та новітніх методик навчання основам бібліотечно-інформаційних знань як інформаційного компоненту загальнонавчальних умінь та навичок;
- визначено зміст навчання технологіям інформаційного пошуку та роботі з інформаційними джерелами, уточнені структурні компоненти інформаційного аналізу і синтезу, які забезпечують ефективно опрацювання теоретичного матеріалу, сприяють розвитку творчого мислення та формуванню дослідницьких умінь;
- дістало подальшого обґрунтування значення бібліотеки вищого навчального закладу як рівноправного учасника навчально-виховного процесу та можливості використання бібліотечних інформаційних

технологій для забезпечення високоякісної самостійної навчальної роботи студентів.

Практичне значення роботи полягає у тому, що навчання за розробленою навчальною програмою „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” забезпечило підвищення ефективності роботи студентів в інформаційному середовищі бібліотеки та сприяло зростанню активності й результативності їх самостійної навчальної роботи. Програма може бути використана у навчанні для інтенсифікації процесу формування у студентів гуманітарних спеціальностей інформаційно-пошукових умінь та навичок самостійної роботи з інформаційними джерелами.

Вірогідність одержаних наукових результатів і висновків забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, вибором методів, адекватних поставленим меті та завданням дослідження, ґрунтовним аналізом та узагальненням результатів педагогічного дослідження, поєднанням якісного і кількісного аналізу одержаного статистично-достовірного емпіричного матеріалу, позитивними результатами впровадження експериментальної методики навчання студентів у педагогічну практику.

Особистий внесок автора У спільних з Е.В.Татарчук та Н.І.Тарасовою методичних рекомендаціях „Самостоятельная работа с книгой” та „Використання каталогів та бібліографічних картотек при підготовці студентами курсових і дипломних робіт” авторськими є аналіз структури бібліотечних інформаційно-пошукових систем та алгоритми їх використання.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Матеріали та результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях: “Роль бібліотек вищих навчальних закладів у виконанні національної програми інформатизації” Київ, 25-26 вересня 2002 р.; “Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства” Міжнародна наукова конференція.Київ 8-10 жовтня 2002 р.;

“Тенденції розвитку освітянських бібліотек: Історія, сучасний стан і перспективи” Всеукраїнський науковий семінар. Київ, 22-25 жовтня 2002 р.; “Регіональна інтеграція інформаційного ресурсу освітянської галузі України” Науково-практичний семінар. Київ, 19 вересня 2003 р.; “Актуальні проблеми екологічного інформування громадскості” Всеукраїнська науково-практична конференція. Чернігів, 24 березня 2004 р.; “Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ” Міжнародна наукова конференція. Київ, 12-14 жовтня 2004 р.; “Освітянські бібліотеки України. Історичні тенденції. Сучасний стан та перспективи розвитку” Всеукраїнська науково-практична конференція. Київ, 27-29 жовтня 2005 р.; “Актуальні питання розвитку інноваційної діяльності” X Міжнародна науково-практична конференція. Симферополь, 2005 р.; “Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу” 13-та Міжнародна конференція “Крим-2006”. Судак, 10-18 червня 2006 р.

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та психології вищої школи, методичних нарадах наукової бібліотеки, звітних наукових конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова (2004-2006 рр.)

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у практику роботи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № 02-10/1383 від 12.07.06); Глухівського державного педагогічного університету (довідка №2947А від 29.09.06); Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету України „КПІ” (довідка № 01/-0980 від 21.07 2006 р.); Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету (довідка № 373-06-45 від 17.03.06 р.)

Публікації. Основні результати дослідження розкрито у 3 одноосібних публікаціях у фахових виданнях з педагогічних наук, та у 7 працях, які додаткова відображають результати наукової роботи.

Структура дисертації Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, із них 5

іноземною мовою) та 5 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 208 сторінок, із них основний текст викладено на 161 сторінці, які містять 6 таблиць, 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-методологічні засади процесу формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів засобами бібліотечних технологій

1.1. Самостійна навчальна робота студентів як науково-практична проблема вищої освіти

Державна освітня політика в Україні спрямована на забезпечення суспільства знаннями, необхідними для подальшого суспільного розвитку. Для досягнення цієї мети держава здійснює узгодження різних суспільних процесів, які впливають на „виробництво знань” та „виробництво фахівців”, які ці знання застосовують. Основним процесом у сфері освіти є навчання, а основною ланкою його – людина, яка навчається на всіх рівнях освіти [92, С. 9].

Основні цінності та цілі сучасної державної освітньої політики базуються на ідеології Просвітництва та сучасної її модифікації – теорії інформаційного суспільства. Розвиток суспільства полягає в широкому залученні членів суспільства до процесів оволодіння існуючими знаннями та продукуванням нових знань. Освіта, таким чином, розглядається як модернізаційне ядро сучасного суспільства чи, як основний чинник його мобільності та пластичності. На перше місце виходить особистість з її творчими здібностями, „цінується не формальний рівень освіти, тобто інформованість, а саме здобування знань, тобто здатність до створення нового, до самостійної творчої діяльності” [105, С.482]. Водночас, технічні досягнення, пов’язані з можливостями оброблення і поширення, обміну і отримання інформації, вимагають постійного підтримання рівня освіти. Освіта стає основою успішного соціального життя, стирається межа між освітою і роботою, зникають просторові межі для отримання освіти [246].

Признаною концепцією дидактики вищої школи країн Євросоюзу є те, що основним завданням навчання є не викладення готових знань, а

організація активної самостійної діяльності студентів, головною відмінною рисою якої є здатність засвоювати і використовувати на практиці інновації і оптимальні рішення. Вища школа призвана організувати навчальну роботу таким чином, щоб студенти не тільки оволодівали обсягом інформації, що дозволить вільно орієнтуватись в професійній сфері, але і розвивати потребу в самостійному поповненні багажу знань, виробити вміння орієнтуватись в потоках інформації, використовувати їх для власного професійного становлення. На перший план виходить не стільки засвоєння професійних знань, скільки розвинена здатність і бажання за необхідністю самостійно опановувати інформацією для успішного вирішення навчально-пізнавальних, а потім і професійних завдань. Отже на перший план виступає завдання формування у молоді самостійності як риси характеру, яка повинна виявлятися і в навчальній діяльності.

У педагогіці таке положення не нове. Найбільш проникливі педагоги минулого неодмінно відмічали, що, не дивлячись на значну роль викладача, основна мета освіти досягається, передусім, як результат власних зусиль того кого навчають. Так Я.А. Коменський у книзі „Велика дидактика” закликав педагогів до пошуку і відкриття такого способу, за яким ті, що навчають, менше б учили, а ті, що навчаються, більше б учились [130].

У зарубіжній педагогічній літературі для визначення самостійної навчальної роботи (СНР) використовується ряд термінів, що підкреслюють різні аспекти самостійної роботи студентів (СРС). У Німеччині використовується вираз „опосередковане навчання”, що означає роботу, яка проводиться без прямого керівництва вчителем. В педагогічній літературі Австрії і Швейцарії застосовується термін „тиха робота”, який підкреслює тишу і уособленість під час самостійної роботи. У французькій та англійській літературі зустрічається термін „індивідуальна робота”. В США введено термін „незалежне навчання”, при якому учням роздають програми, але залишають відносну свободу вибору матеріалів і засобів засвоєння [272].

Проблему СНР студента досліджували радянські та українські педагоги А.М.Алексюк, Ю.К.Бабанський, В.А.Козаков, О.Г.Мороз, М.Д.Нікандров, П.І.Підкасистий та ін. У сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення поняття «самостійна робота студентів».

Частина авторів характеризують її як специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності чи сполучення декількох її видів. „Коли ми говоримо про зростання ролі та значення самостійної роботи, - пише М.Д. Нікандров, - мається на увазі та діяльність студентів, котра протікає без безпосереднього керівництва викладача, хоча спрямовується і організовується ним” [187]. Р.А. Низамов визначає самостійну роботу як „різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів, яка здійснюється ними на аудиторних заняттях та в не аудиторний час” [186].

Досліджуючи питання організації самостійної роботи, П.І. Підкасистий прийшов до висновку, що „...самостійна робота – це не форма організації навчальних занять і не метод навчання”, вона виступає в ролі специфічного педагогічного засобу організації і керування самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, котра повинна включати метод навчального чи наукового пізнання [199, С.12-13]. На думку Н.В. Кузьміної, „вагомою ознакою самостійної роботи є наявність внутрішніх спонукань і зв’язане з ним осмислення змісту й цілей роботи. Самостійна робота є конкретним виявом самостійності розуму” [140]. А.Г. Молибог вважає СНР студентів „основою будь-якої освіти, особливо вищої” [174]. В.А. Козаков підкреслює що мета СРС – це розвиток такої риси особистості, як самостійність, а саме здатність організувати і реалізувати свою діяльність без побічного керівництва і допомоги [125].

На думку О.Г. Мороза „самостійна робота студентів являє собою єдність пізнання і творчості незалежно від того, з якими видами навчальних занять зв’язаний цей процес і в якій формі він проявляється” [219,С.10].

С.Н. Яшанов характеризує самостійну роботу як форму навчання, при котрій студент засвоює необхідні знання, оволодіває вміннями і навичками,

навчається планомірно, систематично працювати мислити, формує свій стиль розумової діяльності. Відмінність її від інших форм навчання в тому, що вона передбачає здатність студента самому організувати свою діяльність відповідно з поставленими завданнями. [285].

У своїй роботі „Самостоятельный учебный труд студентов” І.Л.Наумченко трактує самостійну роботу як керований процес, що слугує головним чином меті навчання і придбання відповідних умінь і навичок, що складають зміст підготовки фахівця [182, С.8].

Автор В.М. Рогозинський у роботі „Азбука педагогического труда” [213] характеризує самостійну роботу як пізнавальну, організаційно і методично спрямовану діяльність, що планується і здійснюється без прямої допомоги викладача для досягнення конкретного результату.

Т. Ільїна визначає самостійну роботу як особливий вид фронтальної, групової і індивідуальної навчальної діяльності учнів, що здійснюється під керівництвом, але без безпосередньої участі викладача, що характеризується більшою активністю протікання пізнавальних процесів, яка може виконуватись як на уроці, так і в позаурочний час і служить засобом підвищення ефективності процесу навчання і підготовки учнів до самостійного поповнення своїх знань.

На думку А.Г. Казакової висловленій у праці „Організація самостійної роботи студентів” [112], основними ознаками СРС вважаються: наявність пізнавального або практичного завдання, проблемного питання чи задачі і особливого часу на їх виконання, рішення; вияв розумового напруження думки учнів для правильного і найкращого виконання тієї чи іншої дії; вияв свідомості, самостійності і активності учнів у процесі вирішення поставлених завдань; володіння навичками самостійної роботи; здійснення управління і самоуправління самостійною пізнавальною і практичною діяльністю учня.

Таким чином, самостійна робота це форма навчання, при котрій студент засвоює необхідні знання, оволодіває уміннями і навичками, навчається планомірно, систематично працювати, мислити, формує свій стиль розумової

діяльності. Відмінність її від інших форм навчання в тому, що вона передбачає здатність студента самому організувати свою діяльність у відповідності з поставленим завданням.

У законі України „Про вищу освіту”(2002 р.) та „Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах” (2003 р.) СРС розглядається як одна з форм організації навчання студентів у вищих навчальних закладах поряд з навчальними заняттями, практичною підготовкою і контрольними заходами. У Положенні зафіксовано також, що самостійна робота є „основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов’язкових навчальних занять” [202]. Отже самостійна робота сьогодні є однією з пріоритетних форм організації навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Значення ролі самостійних занять не тільки в тому, що в межах аудиторних занять неможливо дати і засвоїти всю масу знань, яка постійно збільшується та змінюється, а і в тому що:

По-перше, будь-яка навчальна робота включає елемент самостійності у тому розумінні, що засвоює людина навчальний матеріал завжди сама.

По-друге, самостійна робота із зрозумілих причин передбачає найбільше різноманіття форм пізнавальної діяльності студентів, а, отже, забезпечує найбільш високий рівень засвоєння матеріалу.

По-третє, лише самостійна інтелектуальна обробка матеріалу дає дійсні знання і формує переконання.

По-четверте, самостійна робота є основою професійного удосконалення майбутнього спеціаліста, формуючи відповідну пізнавальну мотивацію, уміння та навички самоосвіти. [178, С.44-45].

Отже в процесі самостійної навчальної діяльності студент повинен навчитися виділяти пізнавальні завдання, вибирати способи їх вирішення, виконувати операції контролю та оцінки правильності рішення поставленого завдання.

Зміст СРС має двоєдиний характер. З одного боку, це об'єкт його пізнавальної діяльності, тобто сукупність навчальних і практичних завдань, які повинен виконати студент у процесі навчання. З іншого боку, це спосіб поглиблення знання відповідного навчального теоретичного матеріалу. Своє зовнішнє вираження зміст самостійної роботи знаходить у всіх організаційних формах навчальної аудиторної і позааудиторної діяльності, в ході самостійного виконання різноманітних завдань теоретичного і практичного характеру. [272].

При входженні вищих навчальних закладів в європейський освітній простір студентам пропонується можливість самостійного складання індивідуального плану навчання на основі вільного вибору предметів, що створює оптимальні умови для організації навчання. Як показала практика деяких європейських країн та Росії, інакше викладачі змушені акцентувати увагу на розвитку навчальної мотивації і у зв'язку з цим відбувається пошук, застосовуються і апробуються методичні прийоми активізації самостійної роботи студентів. В той же час за даними ЮНЕСКО, питома вага самостійної роботи у навчальних закладах різних країн становить від 40 до 70 відсотків навчального часу. Отже уміння та навички самостійної роботи вкрай необхідні студентам в умовах змін, які відбуваються у вищій освіті (тенденції до скорочення аудиторного навантаження із збільшенням частки самостійної роботи студентів, розвиток дистанційного навчання і безперервної освіти) [22,50, 87, 120, 143, 215, 272].

Беручи до уваги психолого-дидактичні детермінанти самостійної роботи як складової навчальної діяльності, її можна визначити як цілеспрямовану, внутрішньо вмотивовану, структуровану самим суб'єктом діяльність в сукупності виконуваних дій та корекції її процесу і результатів. Самостійна робота вимагає достатньо високого рівня розвитку самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, особистої відповідальності, приносить студенту задоволення у власному самовдосконаленні. Таким чином, виникає

необхідність спеціальної організації не стільки з боку викладача, скільки з боку самого студента його самостійної роботи.

Отже процес організації СРС можна розглядати як цілісну систему діяльності, яка включає пізнавальну потребу, пошук джерел знань, засоби їх обробки і оцінки результатів пізнавальної діяльності, тобто пошук і роботу з джерелами інформації з урахуванням того, що самостійна робота функціонує в єдності з іншими видами організаційно-педагогічних і дидактичних заходів навчання. При її організації у вищому навчальному закладі повинні бути чітко визначені: зміст та мета СРС, план її виконання, форми контролю та критерії оцінки її ефективності.

На думку О.Вишневського [39] в структурі самостійної роботи чітко виділяються три елементи: завдання – виконання – контроль. Якість першого елемента СРС – отримання завдання – визначається в основному викладачами, що читають курс лекцій з тієї чи іншої дисципліни. Оптимальне протікання навчального процесу забезпечується системою, чіткістю поточних завдань для самостійної роботи.

Центральна ланка в структурі самостійної навчальної роботи (виконання) здійснюється безпосередньо і тільки студентом у зручний для нього час, вона винесена за межі аудиторії і здійснюється в бібліотеці, кабінеті, гуртожитку, вдома, при наявності реальних умов для виконання. Для виконання навчальних завдань студент повинен здійснювати пошук необхідної йому інформації, у першу чергу, звертаючись до бібліотеки свого навчального закладу або до наукової бібліотеки. Ефективність самостійної роботи забезпечується створенням необхідних умов для СНР (бібліотеки, читальні зали, комп'ютерні класи, мережа Інтернет); навчально-методичним забезпеченням доцільних її форм [113].

СНР потребує наявності інформаційно-предметного забезпечення: підручників, навчальних та методичних посібників, конспектів лекцій, опорних конспектів, засобів інформаційної підтримки ПЕОМ у вигляді автоматизованих курсів або іншої інформації, довідників з того чи іншого

питання навчального предмета, каталогів та бібліографічних картотек. Це означає, що для реалізації СРС необхідна відповідна матеріальна база (бібліотечне та лабораторне обладнання, тренажери, ТЗН, ПЕОМ і т.п.). В свою чергу методичні матеріали повинні також забезпечувати можливість самоконтролю студента [127].

СНР може виконуватись студентами безпосередньо у бібліотеці або з використанням тих можливостей, що надають бібліотечні довідково-пошукові системи в традиційному, в електронному вигляді та віддаленого доступу. СНР студентів не обходиться без пошуку та опрацювання джерел з потрібної теми чи дисципліни. Отже, уміння і навички роботи з інформацією необхідна умова сучасного процесу навчання. Опитування 300 студентів, проведене протягом 2003-2004 рр., дозволило виявити, що понад половини респондентів (64%) користуються послугами бібліотеки університету з метою задоволення своїх навчальних потреб пов'язаних із самостійною роботою.

Отже організація СРС потребує створення умов для розвитку у них вмінь планувати свою роботу, організовувати її й реалізувати та вносити корективи у свою діяльність для одержання бажаного результату.

Методика організації СРС за даними Кондрашової Л.В. [131] мають бути підпорядковані певним вимогам:

- розвиток певної мотиваційної установки у студентів. Умовою будь-якої цілеспрямованої успішної діяльності є настанова – психологічна готовність до певної активності, виникнення якої безпосередньо залежить від наявності в людини потреби і від наявності об'єктивної ситуації задоволення цієї потреби. Настанова відчутно впливає на характер протікання і результати діяльності студентів, сприяє підвищенню ефективності дій, активізує мислення, пам'ять, робить сприйняття точнішим, увагу зосередженішою, спрямованішою на об'єкт пізнання. Тому студент повинен виробити в собі внутрішню потребу в постійній самостійній роботі;

- систематичність і безперервність. Тривала перерва у роботі з навчальним матеріалом негативно впливає на засвоєння знань, спричиняє втрату логічного зв'язку з раніше вивченим. Несистематичність самостійної роботи унеможлиблює досягнення високих результатів у навчанні. Тому студент повинен звикнути працювати над навчальним матеріалом систематично;
- послідовність у роботі. Послідовність означає чітку упорядкованість, черговість етапів роботи. Не закінчивши вивчення одного матеріалу, не можна братися за інший. Розкиданість і безсистемність читання породжують поверховість знань, роблять неможливим тривале запам'ятовування прочитаного. Не розібравшись хоча б в одному елементі системи міркувань автора матеріалу, що вивчається, студент не може надалі повноцінно його засвоювати;
- правильне планування самостійної роботи, раціональне використання свого часу. Чіткий план допоможе раціонально структурувати самостійну роботу, зосередитись на найсуттєвіших питаннях;
- використання відповідних методів, способів і прийомів розумової діяльності. Студенти повинні правильно навчитись працювати з книгою: вміти читати текст, осмислювати матеріал, занотовувати його у вигляді тез, конспектів, планів;
- керівництво з боку викладача. Основними формами керівництва самостійною роботою студентів є: визначення програмних вимог до вивчення навчальних дисциплін; організація спеціальних занять з методики вивчення наукової та навчальної літератури, прийомів конспектування; підготовка навчально-методичної літератури, рекомендацій, пам'яток тощо;
- допомога з боку консультантів-бібліографів. Орієнтування студентів у джерелах наукової та навчальної інформації, необхідної для навчання. Проведення групових занять та індивідуальних консультацій з

організації роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами.

Отже виховання у студентів навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом, науковою і навчально-методичною літературою уміння працювати з традиційними та електронними бібліотечними інформаційно-пошуковими системами належать до першочергових завдань при підготовці фахівців у вищій школі.

Організація системи навчання студентів методам опрацювання інформаційних джерел у процесі самостійної роботи над навчальними та науковими завданнями є предметом вивчення з середини 80 років ХХ ст. (В.К.Буряк, Г.Гецов, В.М.Мельник, А.Т.Степанищев, І.В.Усачова та ін.) Саме в цей період погляди на СРС дещо змінюються і, якщо раніше вони базувались на нормативній, відлученій від власних інтересів студентів роботі, то тепер до її складу вводять роботу, викликану власними потребами і інтересами студента. Якщо раніше студент опрацьовував в основному ту тему і ті джерела інформації, які регламентовано надавав йому викладач, то в подальшому спостерігається розвиток ідей індивідуалізації самостійної роботи, її безпосереднього поєднання з завданнями професійного становлення особистості фахівця.

За дослідженнями Л.М. Волкотруб [44] предметом особливої уваги колективів вищих навчальних закладів вже у 80-90-х роках минулого століття була організація СРС. Самостійна робота студентів мала на меті не тільки закріпити і поглибити знання програмного матеріалу, а й розвинути творчі навички майбутніх фахівців, навчити організовувати свій час, самостійно розбиратися у потоці наукової інформації. Адже уміння оперативно знаходити інформацію оцінювати її і ефективно використовувати в професійній діяльності є необхідною навичкою для фахівця у будь-якій галузі.

У вирішенні даного завдання, вказує О.Забеліна, [93] головна роль повинна належати університетській бібліотеці як важливій складовій

корпоративного освітнього простору. Атмосфера ефективного співробітництва між різними учасниками освітнього процесу (викладачами, студентами, працівниками бібліотеки, програмістами і т.п.) є необхідною умовою у справі підготовки інформаційно-грамотних спеціалістів, здатних справлятися з наростаючим інформаційним потоком. Розвитку умінь і навичок роботи в сучасному освітньо-інформаційному середовищі потребує організація навчального процесу таким чином, щоб студент не приймав єдине джерело інформації як абсолютну даність, а вчився самостійно використовувати весь доступний йому у реальному житті інформаційний масив, відбирати інформацію, необхідну для вирішення практичного завдання і приймати своє власне рішення (resource-based learning approach).

Одне із самих значних досліджень – „Інформаційні навички молодих людей” [290] – проводилось в 1994-1998 роках найбільшими бібліотеками і освітніми закладами США, Німеччини, Фінляндії, Греції, Португалії, Великої Британії та Австралії і спиралось на концепцію фінського професора С.Култхау, відповідно до якої по мірі вирішення інформаційної проблеми студентами (рух від пошуку інформації до її аналізу і оцінці) зменшується невизначеність, розгубленість, а зростає впевненість у собі. Результати цього дослідження показали, що інформаційні навички у студентів розвинуті погано.

Особливу складність викликає у студентів необхідність розширити тему до більш загальних категорій (узагальнення інформації), а також знайти перехресні теми (встановити логічні зв'язки між блоками інформації). Складність викликають також наступні проблеми: необхідність прочитати всі підходящі книги з проблеми, знайти ключові слова, вибрати потрібне з альтернативних джерел, опрацювати інформацію за дефіциту часу, відібрати найбільш важливу інформацію, згрупувати, класифікувати інформацію, зібрати цілісну картину бачення проблеми з окремих фрагментів, визначити інформацію в Інтернеті як таку, що не відповідає визначеній потребі і не потребує опрацювання, визначити низькоякісну інформацію [290].

У висновках даного дослідження акцентується увага на новій ролі бібліотекарів як активних помічників студентів у фазах навчання самостійній роботі з інформацією. Підкреслюється, що у рамках співробітництва викладачів і бібліотекарів кожний партнер повинен виконувати чітко визначену роль. Вклад викладача полягає у визначенні змісту навчального матеріалу, знання сильних і слабких сторін студента, його мотивів і інтересів.

Працівник бібліотеки, який добре володіє методиками і технологіями пошуку, збору і обробки інформації, може допомогти викладачеві у розробці навчальних курсів, а студенту в ознайомленні з методиками уніфікованого доступу до джерел інформації на основі принципів підвищення інформаційної грамотності. При цьому кваліфікований спеціаліст бібліотеки може стати інструктором для студентів в галузі освоєння технологій пошуку інформації, а саме взяти на себе частину функцій викладача. Результатом такого співробітництва стає більш ефективне використання інформаційних ресурсів у праці викладача, праці студента, інтеграції освітніх технологій і оптимізації співвідношення “студенти – викладачі”.

На початкових етапах навчання у вищому навчальному закладі важливо отримати об’єктивну оцінку рівня розвитку самостійності студента і підготовленості його до пошуку потрібної інформації та роботи з джерелами інформації, що, в свою чергу, дозволить своєчасно і правильно організувати кроки у напрямку формування умінь і навичок самостійної роботи студентів. На це вказує І.С.Геллер [53, 54] підкреслюючи відмінність у баченні важливості СРС з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами (ІПС) викладачами вищих навчальних закладів, що спричиняє різні підходи до її організації. Їх можна поділити на три групи:

- 1) навчання СРС з бібліотечними ІПС не планується і не проводиться: студентові надається список літератури з вимогою опрацювати саме ці джерела без пояснення щодо їх пошуку;
- 2) навчання самостійній роботі проводяться епізодично без практичних занять і без залучення спеціалістів бібліотеки;

- 3) заняття мають систематичний планомірний характер із залученням провідних фахівців бібліотеки.

Отже організація і забезпечення необхідних умов для здійснення підготовки до СРС з інформаційними джерелами є необхідним елементом підготовки майбутнього спеціаліста. Це підкреслює і специфіка самого процесу проведення занять. При проведенні занять фахівцями бібліотеки, або спільного проведення занять викладачем та бібліотекарем мотивується СРС шляхом висунення і пояснення вимог до процесів пошуку інформації, розвивається пізнавальний інтерес при безпосередній роботі з бібліотечними ПС, планується і організовується власна діяльність керівника самостійною навчальною роботою студентів, корегується викладачем контроль та оцінювання самостійної роботи у ході подальших занять [161].

Як показали дослідження ряду авторів, організація самостійної роботи з пошуку інформації для здійснення навчальної та науково-дослідницької діяльності порушує цілу низку питань щодо готовності самого студента як суб'єкта цієї форми діяльності до її реалізації. У вирішенні завдань формування умінь і навичок у студентів, необхідних для СНР, постає проблема розробки змісту цього навчання. Таке навчання має передбачати формування різних прийомів самостійної роботи з джерелами інформації та з пошуком і відбором потрібних джерел.

О.Г. Мороз підкреслює, що ставлення до СРС як до самостійного виду діяльності – не лише удосконалення існуючої форми навчального процесу, а важлива вимога. Реалізація цієї вимоги – необхідна передумова для корінної перебудови навчання у вищій школі й запорука підготовки висококваліфікованих творчих особистостей, здатних вирішувати складні професійні проблеми. Ось чому в завдання викладача входить не тільки передача студентам певної суми знань, але й навчання методам систематичної, вдумливої самостійної роботи. Не можна навчити студента на все життя, але сформувати у нього уміння і навички самостійно добувати знання – обов'язок кожного педагога. При цьому навчити не просто

самостійно працювати, а озброїти найбільш ефективним методом роботи. [219, С.7]

Проаналізувавши наукові й методичні роботи з означеного питання ми прийшли до висновку, що СРС є складовою не тільки організаційної системи навчання, а й фактором особистісного і професійного самовизначення, а отже має не тільки навчальне, а й виховне значення. Виникнувши як елемент організаційної системи процесу навчання в якості додаткового часу для виконання навчальних завдань, самостійна робота отримує нове смислове значення завдяки її особливому статусу в ракурсі нової освітньої парадигми, орієнтованої на те, щоб виробляти уміння і навички самостійно і безперервно навчатися.

Отже на основі аналізу літератури ми дійшли висновку, що СРС це система організації педагогічних умов, що забезпечує управління навчальною діяльністю студентів, яка протікає у відсутності викладача і без його безпосередньої участі, організується самим студентом в найбільш зручний і раціональний, з його точки зору, час але здійснюється на основі опосередкованого системного управління з боку викладача засобами контролю та оцінки.

Не дивлячись на ту важливу роль, яку виконує самостійна робота в навчальному процесі, більшість студентів не вміють її правильно організувати. Звідси постають питання про педагогічну допомогу студентам в оволодінні даним видом діяльності, про формування у них уміння займатися нею.

Уміння студентів організовувати і виконувати самостійну роботу повинні буди сформовані шляхом навчання змісту цієї діяльності. Таке навчання повинно включати оволодіння прийомами читання, усвідомленого і послідовного опрацювання студентом навчального матеріалу, пошуку додаткової інформації, роботи з бібліотечними ПС. Допомогу в цьому процесі повинні надавати провідні фахівці бібліотеки. Усвідомлення студентами необхідності самостійної роботи та оволодіння відповідними

уміннями значною мірою залежить від рівня організації цієї діяльності в навчальному закладі.

Мова повинна йти про створення педагогічних умов для виховання потреби підвищувати свій освітній рівень, самостійно і систематично поповнювати свої знання завдяки умінням орієнтуватися у потоках наукової і навчальної інформації, здійснювати пошук і опрацювання інформаційних джерел.

1.2. Особливості формування умінь і навичок самостійної роботи студентів з інформацією

Оволодіння знаннями, вміннями і навичками СНР є умовою і основою набуття вищої спеціальної освіти фахівця. Процес формування умінь і навичок навчальної праці як складова процесу навчання характеризується наявністю, функціонуванням і взаємозв'язками всіх його компонентів. Формування умінь і навичок самостійної навчальної діяльності переважно набувається через власний досвід. Відповідно за мету навчання ставиться не «передача» готових знань студентам, а формування вміння їх здобувати і використовувати в подальшій професійній діяльності. Ясне розуміння значення знань, творче їх застосування для вирішення різних професійних завдань забезпечують їх глибоке засвоєння.

Таким чином вміння та навички самостійної роботи складають суттєву сторону навчальної діяльності студентів. Саме від рівня їх сформованості залежить результативність самостійної професійної діяльності в майбутньому.

Самі поняття «навички» і «вміння» визначаються в психолого-педагогічній літературі неоднозначно. В «Российской педагогической энциклопедии» 1999 року видання (Т.2, С. 465) вміння характеризуються як «освоєні людиною способи виконання дій, що забезпечуються сукупністю надбаних знань і навичок. Уміння можуть бути як практичними, так і розумовими». У Педагогічному словнику Академії педагогічних наук України 2001 року видання (С.94-95) поняття „вміння” подається як “набута знанням чи досвідом здатність робити що-небудь. Виражає підготовленість до практичних і теоретичних дій, що виконуються швидко точно і свідомо”.

Поняття «навичка» в російській педагогічній енциклопедії визначається як дія у складі якої окремі операції стали автоматичними в результаті вправ (С.15). В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка 1997 року видання окремо визначаються «навички в навчанні – навчальні дії, які набувають внаслідок багаторазового виконання автоматизований характер» і

далі «Між уміннями і навичками існує тісний взаємозв'язок. Вміння - це готовність до свідомих і точних дій, а навичка – автоматизована ланка цієї діяльності. Елементи умінь часто переходять в навички» (С.221).

Уміння і навички за працями ряду авторів характеризуються різним ступенем узагальненості і класифікуються за різними логічними обґрунтуваннями. За висновками Н.А.Лошкарьової [156, С.60] загальнонавчальним стало розрізнення двох основних груп навчальних умінь і навичок: спеціальних, що формуються у рамках одного предмету, на основі змістовних елементів навчальної дисципліни і загальних, що формуються і широко використовуються у системі більшості предметів. Кожному умінню і навичці цієї групи властива логічна основа дії, що реалізується в різних конкретно-предметних ситуаціях. Загальні навчальні уміння і навички широкого, міжпредметного функціонування і входять в процес вивчення всіх дисциплін і разом з тим є складовою загального розвитку.

Є інші класифікації видів умінь і навичок. Наприклад, В.С. Цейтлін [267] поділяє вміння на дві групи: 1) уміння й навички теоретичного характеру, в основі яких лежать правила оперування поняттями аналітико-синтетичної діяльності; 2) уміння й навички практичного характеру. А.В. Усова [260] виокремлює дві категорії: 1) уміння практичного характеру (читання, обчислення тощо); 2) уміння пізнавального характеру (вести короткий запис виступу, працювати з літературою тощо). На її думку для успішного навчання першоступеневе значення мають пізнавальні уміння – уміння самостійно здобувати знання.

Виходячи з розвиваючих цілей навчання, І.Е. Унт [256] пропонує таку класифікацію умінь: 1) уміння пов'язані зі сприйняттям навчального матеріалу (вміння слухати, спостерігати, навички читання і т.д.); 2) уміння логічно оперувати навчальним матеріалом (виокремлення головного, уміння порівнювати, уміння робити висновки і т.д.); 3) уміння творчого характеру (вирішення проблем, творча робота).

Кожен з авторів пропонує свою класифікацію умінь і навичок, здійснюючи поділ також і всередині класів, користуючись при цьому різноманітними термінами та визначеннями.

Н.А.Лошкарьова загальні уміння і навички поєднує в такі групи:

- загальнологічні (уміння аналізувати, порівнювати, класифікувати і т.ін.);
- загальнонавчальні (уміння складати план, конспект, тези, готувати доповідь, користуватись різними видами читання);
- бібліографічні (навички звертання до каталогів, роботи зі змістом, складання картотеки, уміння знайти потрібну статтю);
- організаційно-пізнавальні (планування віддаленої і поточної роботи, окремі види її, уміння організувати себе на виконання поставленого завдання і т.ін.)

Ці групи загальних умінь і навичок на думку дослідника не вичерпують всього їх різноманіття, а тільки вказують на найбільш сутнісні [156, С.60-61]

Ю.К. Бабанський розрізняє загальні навчальні і спеціальні (предметні) уміння і навички. Загальні навчальні уміння і навички носять універсальний характер і мають відношення практично до всіх навчальних дисциплін, на відміну від спеціальних, які характерні лише для окремих дисциплін. Наприклад, навички роботи з книгою, навички читання і письма відносяться до загальнонавчальних. Володіння сукупністю основних загальних навчальних умінь і навичок ще називають умінням вчитися [14, С.327].

Проблема розвитку загальних навчальних умінь і навичок була предметом дослідження багатьох дидактиків, психологів, методистів. При цьому в різні періоди розвитку освіти у центрі уваги опинялись різні її аспекти: робота з книгою, самостійна робота з підручником, формування прийомів навчально-пізнавальної діяльності і т.ін. В педагогічній науці досить глибоко розроблене питання про значення оволодіння загальними навчальними уміннями і навичками для розвитку інтелектуальних здібностей і інтересів для всебічного розвитку особистості, дано психологічний аналіз самостійної навчальної роботи. В окремих методиках рекомендується

застосування окремих прийомів навчання деяким із загальних навчальних умінь (Ю.К.Бабанський, В.К.Буряк, Г.Гецов, Е.Н.Кабанова-Меллер, В.М.Мельник, І.В.Усачева та ін.)

Отже розглянуте вище, запропоноване в 70-80 роки минулого століття групування загальних навчальних умінь і навичок на загальнологічні; бібліотечно-бібліографічні; організаційно-пізнавальні та виділення інших різних груп показало наявність елементів у структурі загальних навчальних умінь і навичок.

Сьогодні також є різні підходи до класифікації загальних навчальних умінь. Наприклад, загальними навчальними вміннями і навичками Г.К. Селевко вважає:

1. Уміння і навички планування навчальної діяльності: усвідомлення навчального завдання; постановка мети; вибір раціонального і оптимального шляху їх досягнення; визначення послідовності і довготривалості етапів діяльності; побудови моделі (алгоритму) діяльності; планування самостійної роботи .

2. Уміння і навички організації своєї навчальної діяльності: організація робочого місця – наявність, стан і раціональне розміщення навчальних засобів; організація режиму роботи; організація самостійної роботи; визначення порядку і засобів розумових дій.

3. Уміння і навички сприйняття інформації, робота з різноманітними джерелами інформації (комунікативні): читання, робота з книгою, конспектування; бібліографічний пошук, робота з довідниками, словниками; прослуховування матеріалу та його записування; уважне сприйняття інформації, управління увагою; спостереження; запам'ятовування. Особливу групу утворюють уміння і навички роботи з комп'ютером.

4. Уміння і навички мисленевої діяльності: усвідомлення матеріалу, виділення головного; аналіз і синтез; абстрагування і конкретизація; індукція – дедукція; класифікація, узагальнення, систематизація доказів; побудова мови, аргументування; формулювання висновків.

5. Уміння і навички оцінки і усвідомлення результатів своїх дій: самоконтроль і взаємоконтроль результатів навчальної діяльності; оцінка достовірності викладу, правильності рішення; оцінка різних сторін явищ; уміння перевірити правильність і міцність теоретичних знань, практичних навичок; рефлексивний аналіз. [221, С.9].

Г.О. Атанов [11] визначає послідовність освоєння умінь наступними блоками: базові, методологічні, загальні, міжпредметні, предметні і професійні уміння. Наприклад, до складу загальних умінь входять планування і організація своєї діяльності, користування інформаційно-пошуковими системами, правильне зберігання літературних даних, накопичення і систематизація знань, робота з підручниками та іншою літературою і т. ін. У свою чергу, до складу одного з перерахованих умінь – робота з підручником – входять наступні уміння: виділяти у прочитаному головні ідеї і опорні поняття, самостійно формулювати висновки з прочитаного, конспектувати та ін.

В. Сичова [228] поділяє загально навчальні уміння на навчально-організаційні, навчально-інтелектуальні, навчально-комунікативні.

Таким чином, можна говорити про те, що обов'язковим і невід'ємним компонентом загальнонавчальних умінь є інтелектуальні уміння.

Групування інтелектуальних умінь на основі етапів мислення зроблено В.Ф. Паламарчук [193]. На її думку до них відносяться: аналіз і виокремлення головного, до структурних компонентів якого входять осмислення сприйняття інформації, виокремлення суттєвих ознак і відношень, поділ на елементи, поділ інформації на логічні частини і порівняння їх, відокремлення головного від другорядного, знаходження ключових слів і понять, групування матеріалу, синтез і т. ін.; порівняння, структурними компонентами якого є: визначення об'єктів порівняння, виокремлення основних ознак, встановлення схожості й (або) відмінності і т. ін.; узагальнення і систематизація із такими структурними компонентами як добір типових фактів, виокремлення головного, порівняння; висновки;

визначення і пояснення поняття до структурних компонентів якого входять знаходження родових і видових ознак, пояснення, опис, характеристика; конкретизація; доведення із структурними компонентами визначення тези, вибір способу доведення; добір необхідних і достатніх аргументів; формування висновків і т. ін.

В.П. Кузовльов [141] вважає, що „інтелектуальний компонент проявляється в уміннях, які забезпечують володіння інформацією будь-якого джерела”, й до інтелектуальних умінь відносить уміння визначати головне; вміння пізнавати архітектуру змістовного аспекту інформації; вміння інтерпретувати отримані результати, вміння робити висновки.

І.Я.Лернер [154] інтелектуальні вміння визначає як узагальнені розумові дії, розглядаючи серед них порівняння, абстракцію, аналіз, синтез

У дослідженнях А.В. Усової [260] до інтелектуальних умінь віднесено: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, систематизацію, узагальнення. Розглядаючи характеристику рівнів сформованості уміння самостійно працювати з підручником і додатковою літературою, А.В.Усова до високого (п'ятого) рівня відносить уміння працювати з каталогами і складати бібліографію з питання, що вивчається, систематизувати і узагальнювати знання отримані з літератури [258, С.46]

Проаналізувавши всі вище розглянуті визначення, зупинимось на тому, що будь яка класифікація допускає певну міру умовності. Ми візьмемо за основу групи загальних навчальних умінь, які відносяться до інтелектуальних, інформаційних умінь. Саме ці групи включають ті аспекти, які є необхідними для нашого дослідження: уміння і навички СРС з джерелами інформації, а саме – пошук, відбір та опрацювання літератури та компонент інтелектуальних умінь, до яких відносяться аналіз і синтез в інформаційно-пошукових процесах. Вказані інтелектуальні вміння є складними за своїм змістом і включають в себе ряд простих умінь і навичок (бібліографічний пошук; відбір джерел інформації, тобто ознайомлення зі змістом, анотацією, виокремлення потрібних джерел, визначення виду

опрацювання; що означає безпосередню роботу з книгою – читання, конспектування, виокремлення головного, складання тез, складання списку джерел, реферату тощо). Такі уміння потребують спеціального навчання. Якщо вони сформовані стихійно, то в багатьох випадках залишаються не розвиненими, не досягаючи того рівня, який потрібен для навчання у вищій школі, або і зовсім відсутні. Таке навчання потребує певної системи роботи, в якій повинно бути закладено не тільки ознайомлення студентів з визначеними поняттями, а і оволодіння практичним застосуванням.

На певному етапі розвитку суспільства і системи освіти педагогами була усвідомлена необхідність навчання студентів самостійному пошуку потрібних знань (інформації), тобто бібліографічних умінь. Широке розповсюдження навчання основам бібліографічних знань і умінь отримало в школах і вищих навчальних закладах Радянського Союзу. В 60-ті роки минулого століття у відповідності до нормативних документів Міністерства освіти курс „Основи бібліотечної справи та бібліографії” був введений майже у всіх навчальних закладах. З 1985 року, у зв’язку з комп’ютеризацією навчального процесу в загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах вводиться предмет „Інформатика і обчислювальна техніка”. Це послужило причиною припинення у більшості навчальних закладів вивчення „Основ бібліотечної справи та бібліографії”, хоча таке рішення було неправомірним, адже курс інформатики зводився лише до вивчення технологічних питань комп’ютерної грамотності, і за його межами залишились більшість гуманітарних проблем, пов’язаних з пошуком, створенням і розповсюдженням інформації [283, С.38].

У вищих навчальних закладах України традиційним залишається навчання студентів пошуку інформації за допомогою використання доступних бібліотечних ресурсів: каталогів, картотек, довідкових фондів, а тепер електронних каталогів. Проведення занять з вивчення основ бібліотечно-бібліографічної та інформаційної грамотності рекомендовано Міністерством освіти і науки України запровадити на всіх спеціальностях

(Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-336 від 15.07.2002р). Однак, не будучи пов'язаними у цілісну структуру, вони характеризують лише один або декілька напрямків інформаційної роботи, тому ті уміння, що намагаються сформувані у студента, як правило, залишаються не сформованими. Ситуація, що склалася на сучасному етапі в організації системи навчання студентів гуманітарних спеціальностей доступу до інформаційних джерел, не враховує явища, що пов'язані з новими методами представлення і доставки інформації.

Ситуація ускладнюється тим, що існує велика кількість різних трактувань у питанні, чому навчати, і навіть у самих поняттях, що з'явилися не так давно - „інформаційна культура”, „інформаційна грамотність”. Слід сказати, що інформаційна грамотність, інформаційна компетенція не повинні торкатися тільки використання цифрових ресурсів, адже „комп'ютерно-грамотний” читач не обов'язково є „інформаційно-грамотним” читачем [288, р.15]. Тому необхідно формувати знання і уміння користуватись не тільки новітніми, а й традиційними бібліотечними технологіями пошуку і опрацювання інформації.

Вивчення теорії і досвіду формування умінь і навичок СРС як користувачів інформації на основі аналізу документального потоку світової і вітчизняної літератури показало, що формування у студентів інформаційної культури здійснюється у бібліотеках та закладах освіти, однак воно носить автономний, епізодичний характер, асортимент використовуваних форм і методів не відрізняється різноманітністю, а їх вибір не завжди обґрунтований і професійно аргументований. Саме на цьому етапі дослідження була виявлена значна кількість авторських програм навчання основам інформаційної підготовки, що характеризувались монодисциплінарним підходом (Білоруський державний університет [37], Московський міський педагогічний університет, Омський державний технічний університет [164], Харківський державний університет культури [167] та ін.). В результаті аналізу було встановлено, що у складі

документального потоку практично відсутня навчально-методична література, яка необхідна для цілеспрямованого процесу формування умінь і навичок СРС як користувачів інформації.

Вивчення авторських програм (Гендіна Н.І., Спірова В.І. та ін.) на предмет наявності в них різних напрямків в галузі умінь студентів працювати з інформаційними джерелами показало, що умовно можна виділити чотири характерних напрямки: джерела інформації, аналітико-синтетична обробка інформації, бібліотечні інформаційно-пошукові системи, нові інформаційні технології. В одних програмах передбачається формування бібліотечно-бібліографічних знань, в інших спрямування відбувається на навчання комп'ютерній грамотності, треті орієнтовані на підвищення культури читання і т.ін.

Не можна сказати, що при вивченні окремих дисциплін не приділяється увага, в певній мірі, формуванню умінь використовувати окремі елементи інформаційних знань, однак це розрізненні, хаотичні знання загального характеру, існує не оправдане дублювання, диспропорція обсягу наданих знань і тих умінь, що повинні формуватися, відсутнє системне і пропорційне представлення навчального матеріалу в обсязі необхідних умінь, відсутній, також, у структурі знань і умінь студентів інформативний технологічний компонент. Наслідком цього є порушення цілісності і системності інформаційної підготовки студентів, що в кінцевому результаті призводить до незадовільного результату підготовки до самостійної роботи, визначає низьку ефективність формування умінь і навичок СРС. Отже створення науково-обґрунтованого навчального комплексу повинно здійснюватись на основі принципів системності, цілісності, інтегративності, технологічності у формуванні умінь і навичок СРС.

Збільшення потоку інформації, диференціація та інтеграція наук вимагають від сучасної людини високої поінформованості, неординарності мислення та вміння самостійно засвоювати нові знання в практичній діяльності. Культура правильної постановки творчої задачі, пошуку й добору,

відповідної для їх вирішення, інформації відіграє вирішальну роль у практичній діяльності багатьох професій. При відсутності культури складання запитів людина зіштовхується з тисячами варіантів, або зовсім не одержує відповіді на поставлений запит, особливо очевидним це стає при пошуку і збиранні інформації при використанні ІПС. Тому, при підготовці майбутніх спеціалістів потрібно звернути увагу на те, що без чіткого уявлення про такі види інформаційних процесів, як пошук, збирання, збереження, опрацювання, аналіз та використання інформації неможливо відповідати тим вимогам, що ставить сучасне інформаційне суспільство перед спеціалістами з вищою освітою.

На нашу думку, на увагу заслуговує кожен з аспектів формування умінь і навичок СРС з інформацією – від основ бібліотечно-бібліографічних знань, культури роботи з книгою і до навчання основам комп'ютерної грамотності та використання нових інформаційних технологій [16, 18, 29, 46, 66, 89, 93, 101, 103, 108, 167, 205, 209, 226, 263]. Зусиллями окремих ентузіастів педагогічної і бібліотечної сфери накопичено деякий досвід роботи з підготовки і навчання студентів як користувачів інформації у вищих навчальних закладах. Разом з тим відсутність системного підходу до процесу навчання, порушення принципу наступності у підготовці спеціалістів, гострий дефіцит працездатного інструментарію і повноцінного методичного забезпечення, необхідного для плідної організації інформаційної підготовки, негативно впливають на кінцевий результат інформаційної просвіти і навчання студентів.

Важливість формування умінь і навичок ефективної СНР студентів з інформацією актуалізують такі чинники:

- 1) обсяг інформації, який весь час збільшується (за наявними даними, обсяг інформації в мережі «Інтернет» подвоюється кожні 100 днів), що змушує орієнтувати студентів на самостійне вивчення частини навчального матеріалу (за викладачем зберігається установча функція та функція контролю);

2) недостатнє володіння студентами, особливо першокурсниками, необхідними прийомами і навичками раціональної організації своєї роботи з інформаційними джерелами;

3) переконаність у тому, що самостійна робота сприяє розвитку творчого ставлення до знань, буде спонукати студента до поглибленого вивчення теорії, допоможе застосовувати її для вирішення практичних завдань;

4) усвідомлення того, що самостійна робота в процесі навчання у вищому навчальному закладі буде формувати вміння самостійно здобувати знання, що необхідно не лише під час навчання, а й у практичній діяльності після закінчення вищого навчального закладу.

Саме ці чинники визначені нами і стануть методичною основою розроблення експериментального дослідження з нашої проблеми.

1.3. Інформаційне середовище бібліотеки як базова структура для організації самостійної навчальної роботи студентів

Як зазначають сучасні дослідження, інформація є важливою передумовою багатьох видів діяльності людини. Тільки завдяки засвоєнню інформації людське пізнання може бути безперервним висхідним процесом. Водночас засвоєння інформації має сенс лише тоді, коли воно переростає у процес творчого перетворення світу. Оволодіння необхідним обсягом інформації про навколишнє середовище і про себе самого є необхідною передумовою життєдіяльності індивіда. У засвоєнні інформації людина опановує найперше ті відомості, які в даний час є для неї актуальними. Отже, не зважаючи на всю свою важливість, інформація виступає лише засобом діяльності. Вона не повинна трактуватись як самоціль. Однак, інформація у самих різних формах здійснює все більший вплив на різні сторони життя, визначаючи систему соціальних відношень. Якість інформації та її ефективне практичне застосування стає ключем до нових можливостей суспільного прогресу [76].

В 1999 році вступив у дію міжнародний стандарт системи стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи «ГОСТ 7.0-99 Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения», в якому встановлені визначення тих термінів та понять, що застосовуються в даній галузі. Інформаційною інфраструктурою в цьому стандарті називається сукупність інформаційних центрів, банків даних і знань, систем зв'язку, що забезпечує доступ користувачів до інформаційних ресурсів. Для надання зручного доступу до інформації користувачам здійснюється обробка інформації, тобто сукупність операцій, пов'язаних із її зберіганням, пошуком, аналізом, оцінкою і відтворенням. А весь комплекс заходів, спрямованих на забезпечення оперативного доступу до інформаційних ресурсів, визначається як інформатизація [64]. Саме проблеми інформатизації, особливо в галузі освіти, стали ключовими на сучасному етапі розвитку суспільства.

Використання інформації як дуже важливого освітнього фактору, формування і активний розвиток структурних підрозділів університету, пов'язаних із створенням, зберіганням, розповсюдженням і використанням нових знань – важливе завдання навчальних закладів. Без перебільшення можна сказати, що бібліотека як соціальний інститут займає провідне місце у збереженні та формуванні інформаційно-інтелектуального ресурсу суспільства. Накопичення знань і використання знань у процесі інформатизації – єдині, а вузловою точкою є база знань, що формується на основі бібліотечних фондів, які створює особистість і яка призначена для особистості. Вивченню соціальних функцій бібліотек присвячені праці вітчизняних і зарубіжних бібліотекознавців М.І.Акіліної, В.О.Ільганаєвої, А.В.Соколова, Ю.М.Столярова, К.Т.Селіверстової, М.С.Слободяника, В.Р.Фірсова, І.М.Фрумїна та ін. Аналіз основного кола публікацій з визначення соціальних функцій бібліотек свідчить про розмаїття поглядів. Останнім часом бібліотекознавці розпочали активний пошук єдиної сутнісної, онтологічної функції бібліотеки, в якості якої називається або інформаційна (М.І.Акіліна, В.В.Скворцов), або документально-комунікаційна (Ю.М.Столяров), або єдність документальної, інформаційної, когнітивної і комунікаційної функцій (М.С.Слободяник, В.О.Ільганаєва).

Найобгрунтованішою можна вважати думку Ю.М.Столярова про те, що бібліотека створюється зовнішнім середовищем для виконання своєї власної, лише їй притаманної функції. Сутнісна функція бібліотеки – документально-комунікаційна, зміст якої полягає у виявленні необхідних матеріалів, їх придбанні, обробці, пошуку на замовлення користувачів, забезпеченні найбільш комфортних умов для їх використання. Ця функція є сутнісною для всіх типів і видів бібліотек, у тому числі й для бібліотек вищих навчальних закладів [247].

У своїй роботі „Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів” Н.П.Пасмор зазначає, що крім головної соціальної функції – документально-комунікативної, бібліотека вищого навчального закладу

виконує ряд загальних зовнішньо системних функцій, до яких вона відносить інформаційну, комунікативну, кумулятивну, меморіальну, навчальну, виховну (освітню), науково-допоміжну, а також соціокультурну, які сприяють забезпеченню навчально-виховного процесу та науково-дослідницької діяльності вищого навчального закладу [195, С.12]

Аналіз праць вищезазначених авторів дав нам змогу дати загальну характеристику соціальних функцій бібліотек. В умовах сучасного навчального закладу збільшується навантаження на бібліотеку, значно зростає її роль у навчальному процесі, вдосконалюється бібліотечно-інформаційне забезпечення СРС як одного з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом. Це зумовлює трансформацію усіх зовнішньо системних функцій бібліотеки вищого закладу освіти і особливо таких як освітньо-допоміжна та науково-допоміжна функції. Особливих трансформаційних змін зазнає освітньо-допоміжна функція бібліотеки вищого навчального закладу, виділена з метою пріоритетної бібліотечно-інформаційної підтримки СНР студентів.

Навчання користувачів самостійному пошуку інформації, використанню засобів, що забезпечують доступ до неї, є традиційним напрямком у діяльності бібліотек вищих навчальних закладів. З огляду на те, що традиційна взаємодія з інформацією не завжди сприяє оптимальній інформаційній діяльності, до критеріїв якої відносяться швидкість отримання інформації, її повнота і точність, перед бібліотеками стоїть завдання саме поєднання мережевих інформаційних ресурсів з традиційними та використання новітніх технологій інформаційного пошуку [32].

У широкому тлумаченні бібліотечно-інформаційне середовище це сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що сприяють ефективній взаємодії людини з інформацією. Це орієнтуюче комунікативне середовище, результат культуро-творчої діяльності людей, поданий у вигляді впорядкованої інформаційної системи, яка включає систематизовані тексти на різноманітних носіях, організовані для зручності користувачів в різних базах

даних, і надає можливості пошуку з використанням як традиційних, так і нетрадиційних пошукових засобів [136, С.31]. Інформаційне середовище університетської бібліотеки складається з окремих компонентів. Одним з компонентів бібліотечно-інформаційного середовища є документальний фонд.

Узагальнений термін «документ» використовується для позначення всіх видів джерел інформації (незалежно від матеріального носія), що надходять до бібліотеки. Умовно документи поділяються на первинні і вторинні. В первинних документах містяться безпосередні результати наукових досліджень і розробок, нові наукові відомості, факти, ідеї. Як правило, це опубліковані документи – книги, брошури, періодичні видання та неопубліковані документи – звіти про науково-дослідницьку роботу, дисертації, автореферати дисертацій, проекти, а саме документи не розраховані на широке коло розповсюдження. У вторинних документах містяться результати аналітико-синтетичної, логічної обробки одного або декількох первинних документів, або відомості про них [116].

Документи в бібліотеках представлені в традиційному (паперовому) вигляді і на нетрадиційних носіях. Нетрадиційними елементами інформаційного середовища бібліотеки є електронні видання і ресурси, для відтворення яких потрібен комп'ютер. Електронними виданнями, як правило, називають продукти, що розміщені на відчужених матеріальних носіях: дискетах, оптичних компакт-дисках (CD-ROM, DVD), для такої продукції потрібне тиражування. Такі видання містять бази даних, довідкові і навчальні матеріали, дискети і диски у якості додатків до книг та періодичних видань.

Головними функціями бібліотечного фонду, що містить документи на різноманітних носіях, є ціннісно-орієнтаційна, меморіальна, комунікативна. Використання фондів бібліотеки для пошуку інформації за допомогою бібліотечних каталогів є традиційним, звичним і природним для учасників університетської спільноти. Фонд університетської бібліотеки має свої особливості – він повинен відповідати завданням підтримки наукового і

освітнього процесів. Ці завдання набули особливого значення в умовах розвитку багаторівневої підготовки спеціалістів в університетах, приєднання України до європейського освітнього простору, необхідності забезпечення серйозної СРС.

Структура фондів бібліотеки повинна відповідати новим умовам. Структурні зміни у першу чергу повинні торкнутися фондів друкованих документів. Принципи його формування і організації включають в себе:

- розумне стримування росту книжкових фондів; при цьому основний пріоритет повинен віддаватися формуванню фонду фундаментальної наукової літератури;
- скорочення кількості примірників навчальної літератури стосовно кожної назви і наданням різноманітності матеріалів, що забезпечують навчання; це, безперечно, збагатить навчальний фонд, зробить його більш гнучким і менш затратним;
- організація вільного доступу до фонду (зручність і комфортність використання друкованих ресурсів бібліотеки із забезпеченням консультацій персоналом бібліотеки і контролю за збереженням фонду).

Окрім зростання традиційних книжкових фондів додаткові складності у використанні бібліотечних ресурсів вносить зростання територіальної розгалуженості університетських структур, поділ бібліотечних фондів на колекції і зберігання розміщення в різних навчальних корпусах, інтенсивне будівництво мережі філіалів ВНЗ, розвиток системи дистанційних форм навчання і т.ін.

Сучасний розвиток засобів організації, представлення, зберігання і доставки інформації призвів до появи цілого класу інформаційних ресурсів, що не вкладаються в традиційні бібліотечні технологічні схеми. Все більше матеріалів пропонується у вигляді, відмінному від традиційних друкованих видань. Фонди бібліотеки можуть поповнюватись навчальною літературою, особливо внутрішньоуніверситетськими посібниками та методичними

виданнями у вигляді електронних повнотекстових документів, створених за нормами друкованих видань (скановані копії або електронні версії, а також електронні підручники-посібники нового покоління, які будуть розвиватись).

Електронний документ це завершений за змістом масив інформації, зафіксований машиночитаним чином на матеріальному носіїві. Сукупність електронних документів складає електронний ресурс. Основними базисними властивостями електронного ресурсу є: дискретність; машиночитаність; однорідність масиву даних, безвідносно до характеристик відображуваного об'єкта; залежність від програмно-апаратного забезпечення для використання; здатність до суміщення різнорідної інформації (мультимедійні ресурси); здатність до клонування, а саме до створення абсолютно ідентичних копій ресурсу; можливість дистанційного управління (обробка, копіювання, пересилка); можливість організації контролю і редагування помилок в масивах даних [99].

Існують різні види електронних ресурсів по відношенню до друкованих. Це можуть бути ресурси, що не мають друкованих аналогів (електронна пошта, домашні сторінки та інші матеріали веб-сайтів, дискусійні групи в Інтернеті, деякі наукові і популярні журнали, бази даних, мультимедійні матеріали та ін.). Можуть бути ресурси, створені для підтримки друкованих ресурсів, наприклад, для забезпечення збереження, або поширення і покращення обслуговування користувачів (організація мультидоступу для запитуваних видань шляхом представлення в чисельний доступ їх електронних аналогів) і т.п. Є також електронні ресурси, що створюються на короткий термін з технологічною метою на основі друкованих ресурсів, не призначені для довготривалого зберігання і знищуються після разового використання (копії матеріалів, що використовуються в системі МБА і доставки документів та ін.)

Найбільш розповсюдженим з інформаційних продуктів періоду інформатизації є електронні бази даних. Електронні бази даних представляють собою тематично зібрані і структуровані інформаційні

масиви, що складаються з великого набору однотипних елементів на машиночитаних носіях. Число елементів («записів») – від сотень до декількох мільйонів. Кожний з елементів бази даних має однакову структуру (складається з однакового набору «полів» чи «областей»). Основна властивість баз даних – можливість проводити пошук інформації та інші дії за будь-якими обраними елементами, або за їх вільною комбінацією у всьому масиві бази даних.

В англomовній літературі пошукові поля і підполя ще називають «точками доступу» - access points. Наявність полів у базах даних дозволяє проводити пошук необхідної інформації точніше і швидше [100, С.64]. Робота з базами даних може здійснюватись двома способами. Перший спосіб – у режимі он-лайн. Такі бази даних доступні в мережі і складають значну частину світового інформаційного ринку. Другий спосіб роботи з базами даних – зручний оптичний компакт-диск, в який закладено принцип гіпертекстової технології. Як правило, оптичні диски представляють собою синтез тексту, графічних ілюстрацій, звукових прикладів, відео фрагментів, логічних зв'язків між елементами, комп'ютерних програм.

Серед електронних видань виділяють такі види мультимедіа-програм: енциклопедичні видання, довідники; навчальні видання – електронні підручники. Саме ці ресурси наочно представляють переваги пошукових можливостей цифрових матеріалів наявністю гіпертексту та мультимедійного відтворення [136, С.52].

Всі види як традиційних так і електронних інформаційних ресурсів потребують необхідної технічної підтримки для використання. Обов'язково потрібні: довідковий апарат, професійний бібліотечний колектив, система доступу, надійні канали зв'язку, обладнані робочі місця. Бібліотека повинна організовано підтримувати традиційний інформаційний ресурс, а також уміти підтримувати електронний інформаційний ресурс (повнотекстові бази даних, бази даних періодичних видань, мультимедійні ресурси та ін.).

Існують різні підходи до розуміння того, які бази даних повинна використовувати бібліотека, який їх обсяг і параметри. Бази даних можуть бути невеликими в десятки записів і такими, що складаються з мільйонів записів; можуть бути власно створеними або закупленими ліцензованими; безплатними або платними, розміщеними в Інтернет, адреси яких були включені в бібліотечний каталог або рекомендаційні списки.

Генерація баз даних складний процес, що потребує участі бібліотекарів, бібліографів, програмістів і технологів, для надання доступу до них. Названі електронні ресурси можуть розміщуватись у фондах бібліотеки на сепаратних носіях, наприклад, на компакт-дисках, на спеціалізованих CD/DVD – серверах, або забезпечувати до них мережевий віддалений доступ за передплатою зовнішнім постачальникам інформації (те, що називають тепер переходом “від володіння до доступу”) [15].

Швидкого розвитку і розповсюдження набувають системи де повнотекстові електронні ресурси стають частиною пошукового простору, доступного читачеві. За допомогою таких систем крім пошуку за словниками з текстів, читач отримує додаткову можливість знайти тексти близькі до заданого зразка, наприклад до статті самого читача. Смысловий аналіз тексту спирається на ідею природної тематичної класифікації, що заснована на тенденції будь-якої інформації, об’єднується у групи [149].

Спираючись тільки на традиційні бібліотечні технології, задовольнити постійно зростаючі потреби користувачів інформаційних послуг стає дедалі складнішим. Необхідне реальне співіснування в бібліотеках двох технологій – традиційної і автоматизованої. Таке співіснування здійснюватиметься не за рахунок компромісів, а за рахунок їх взаємодії і спільного розвитку. Багато спеціалістів відмічають нові можливості такої взаємодії. М.Вохришева вважає, що взаємодія двох технологій породжує синергетичний ефект, що проявляється в утворенні нових технологічних елементів (документів, послуг, засобів доступу) не притаманних ні тій, ні іншій технології окремо [49]. Бібліотека нового типу – це бібліотека, де читач знаходить не тільки те,

що складає фонд даного книгосховища, але й має змогу отримати інформацію з будь-якої бібліотеки світу чи будь-якого інформаційного сайту.

В роботі “Программно-аппаратное обеспечение электронной библиотеки университетской филиальной сети» А.А.Захарова та ін. [98] виділені основні сучасні тенденції інформатизації вищої освіти і запропонована методологія впровадження інформаційних технологій в освітній процес через трансформацію традиційних бібліотечних функцій підтримки навчального процесу.

Для вищого навчального закладу з розвинутою мережею філіалів першим кроком у створенні інформаційного освітнього середовища може стати проєкт, направлений на створення електронної бібліотеки, як основи базової технології відкритої безперервної освіти. Традиційно бібліотека університету виконує завдання по задоволенню потреб навчального і наукового процесу шляхом надання у тимчасове користування друкованих матеріалів з необхідної тематики.

Формування інформаційного освітнього середовища класичного університету обумовлює зміну функцій бібліотеки – перетворення її із сховища книг в інформаційного провайдера, що використовує нові комп’ютерні технології для підвищення якості і оперативності обслуговування всіх категорій користувачів. На сучасному етапі університетську електронну бібліотеку розуміють як набір побажань з використання нових технологій обробки, зберігання і пошуку документів для освітньої і наукової діяльності. Це уявлення про електронну бібліотеку як набір електронних документів і електронних каталогів засновано на інтуїтивному понятті інформаційної системи як апарату для пошуку і маніпуляції з даними традиційних типів.

Система інформаційно-предметного забезпечення є важливим елементом педагогічного процесу, тому розглядаючи її не можна не зупинитись на сучасних електронних засобах. Вони стають дедалі вагомішими в освітній галузі. Сучасні електронні засоби в усіх видах

людської діяльності значно випереджають надходження навчальних книжок в студентську аудиторію [195]. Практика бібліотечної справи свідчить, що в системі документного забезпечення СНР студентів електронні повнотекстові документи мають певні переваги над друкованими, а саме:

- оперативне надходження до користувача;
- різноманітність доступу (використання CD-ROM, режим one-line, пошук у мережі Інтернет);
- можливість копіювання змісту у пам'ять персонального комп'ютера користувача;
- можливість одночасного використання одного видання багатьма користувачами.

Розвиток комп'ютерних технологій дозволяє для побудови складних інформаційних систем використовувати об'єктно-орієнтований підхід, який припускає, що в базі даних інформаційної системи зберігається не тільки статична інформація, але і об'єкти – активні дані, властивості і методи яких дозволяють ефективно вирішувати ті або інші завдання користувача. Автори А.А. Захаров, Р.Р. Кульмітов, Т.Ю. Габрахманов та А.В. Широких [98] пропонують такі підсистеми:

Підсистема Web-сайту корпорації, яка включає наступні служби:

- служба електронного каталогу – звичайний (тільки пошук) і розширений, який включає авторизований доступ, набір комунікаційних сервісів, особисту папку замовлень і можливість відслідковування стану їх виконання;
- служба підтримки комплектування бібліотечного фонду на основі масиву навчальних планів, що дозволяють разом з філіалами розробляти і постійно поновлювати тематичний план комплектування бібліотеки;
- служба підтримки системи електронної доставки документів – єдиний сервіс для збору, обробки і формування пакетів, які доставляються

найбільш оптимальним способом (критерій оптимальності враховує вартість транспортування і пріоритет ресурсів);

- служба підтримки роботи з базами даних з освітнього тестування;
- служба новин електронної бібліотеки;
- консалтингова служба з окремих тем, стандартів і технологій.

Підсистема формування цифрових колекцій: оцифрування редакційно-видавничої підготовки, бібліографічний опис, розміщення в базі даних, організація пошуку і доступу.

Підсистема інформаційної взаємодії з зовнішніми джерелами на основі загальноприйнятого стандарту – протоколу Z39.50.

Апаратну підтримку розподіленої університетської бібліотеки здійснює розподілений серверний центр, в структуру якого входять: сервер баз даних; центральний сервер додатків; зовнішня дискова підсистема зберігання цифрових колекцій; освітні сервери філіалів і лабораторія по створенню цифрових колекцій. У сукупності, запропонований підхід до програмно-апаратного забезпечення електронної бібліотеки університетської філіальної мережі дозволяє побудувати в рамках ідеології провайдерства інформаційних послуг інформаційної системи, яка є базисом для ефективної організації освітнього процесу.

У сучасній зарубіжній літературі зазначається проблема, що пов'язується не тільки з великою кількістю інформації, а з її низькою якістю, і навіть не стільки з якістю інформації як ресурсу, скільки з якістю її обробки, з нездатністю опрацювання цього ресурсу в інтелектуальний продукт [252]. Науковці відзначають високий рівень відчуття дискомфорту при пошуку потрібної інформації (Ю.Брановський, О.С.Кожевнікова, В.С.Пашкова, Н.П.Ситник та ін.). Адже 80% часу витрачається на пошук інформації, 15% на її обробку і тільки 5% на прийняття рішення.

Інтеграція використання інформаційних ресурсів бібліотеки із застосуванням традиційних бібліотечно-бібліографічних методів формування інформаційних потоків і пошуку інформації та введення нових

інформаційних технологій в традиційну модель навчання для розширення можливостей обміну інформацією сформує у студента інтелект аналітика, творця інформації, підвищить якість освітніх послуг на всіх рівнях його підготовки.

Звідси витікає особлива роль бібліотек як закладів здатних навчити навичкам опрацювання інформації, попередити і зняти прояви інформаційного стресу (синдрому інформаційної втоми, інформаційного неспокою – *information anxiety*) у читача. В зарубіжних дослідженнях з проблем інформаційних перевантажень особлива роль відводиться бібліотекам як закладам, що сприяють розвитку інформаційної грамотності (*information literacy*) читачів, де під інформаційною грамотністю розуміється весь комплекс навичок обробки інформації. [289]

Ми погоджуємось з думкою одного з провідних теоретиків цієї проблеми – М.Айзенбергом [287], деканом інформаційного факультету Вашингтонського університету, який акцентує увагу на тому, що в даний момент для вирішення проблеми інформаційного перевантаження читачів, саме бібліотечні спеціалісти повинні зробити крок від навчання окремим навичкам (наприклад бібліотечно-бібліографічним) до навчання всій системі інформаційних умінь та навичок. Цю систему інформаційних навичок автор назвав „Велика шестірка” (Big 6) і виглядає вона наступним чином:

1. Визначення завдання

- 1.1. Усвідомлення того, що існують інформаційні потреби.
- 1.2. Визначення проблеми.
- 1.3. Визначення типу і кількості необхідної інформації для її вирішення.

2. Стратегія інформаційного пошуку

- 2.1. Розгляд всіх можливих джерел.
- 2.2. Оцінка і визначення пріоритетних джерел.

3. Знаходження і доступ

- 3.1. Виявлення інформації в різноманітних джерелах.

3.2. Отримання доступу до джерел інформації.

4. Використання інформації

4.1. Перегляд, ознайомлення з інформацією для визначення її придатності.

4.2. Витягнення необхідної інформації, позбавлення від непотрібної інформації.

5. Синтез

5.1. Класифікація інформації.

5.2. Подання інформації.

6. Оцінка

6.1. Оцінка того, наскільки кінцевий продукт відповідає початковому запиту.

6.2. Оцінка успішності вирішення інформаційної проблеми.

Особливо підкреслюється М.Айзенбергом важливість оцінки – читач який може здійснити критичну оцінку процесу і результату вирішення інформаційної проблеми, є більш підготовленим, таким, що може спрогнозувати і скорегувати свою інформаційну поведінку.

Ми поділяємо думку Н.П. Пасмор, що бібліотека є і залишатиметься інформаційним центром вищого навчального закладу. Її мета і завдання забезпечити доступ до знань у процесі навчання. Друковані й електронні документи будуть і надалі ефективно співіснувати у фондах бібліотек вищих навчальних закладів, створюючи документну базу задоволення інформаційних потреб студентів, пов'язаних із навчанням, формування інформаційної і когнітивної складових бібліотечно-інформаційного забезпечення СНР [195, С.7]. Бібліотеки володіють також багатим досвідом у галузі пошуку і отримання необхідних даних, при чому на сучасному етапі розвитку не тільки із своїх внутрішніх, але і з зовнішніх джерел. Саме бібліотеки можуть надавати професійну підтримку в процесі навчання.

Відповідно до нової системи навчання, що впроваджена в університетах України і в тому числі в НПУ імені М.П.Драгоманова, дисципліни

складаються з модулів, кожен з яких є завершеним комплексом знань поєднаних за ознакою відповідності певному навчальному об'єкту, згідно з освітньо-кваліфікаційними рівнями та освітньо-професійними програмами. Модульно-рейтингова система навчального процесу дозволила відійти від традиційної концепції перевірки знань студентів під час сесії. Контроль став безперервним. Оцінки та обсяги модулів утворюють рейтинг студента, який підсумовується за семестрами, курсами. Такий процес повинен бути забезпечений відповідно організованими інформаційними ресурсами та наявністю у студентів умінь і навичок самостійно здійснювати інформаційно-пошукову діяльність із застосуванням сучасних інформаційних технологій.

Наявність контролю навчальної роботи й оцінки знань студентів, результатів СНР має об'єктивний характер. Тут діє закономірний зв'язок ланцюгу: мета навчання – процес – результат – нова мета. Це можливо забезпечити лише при умові впровадження концепції інформатизації навчальної діяльності ВНЗ.

Практика показує, що викладачі та провідні спеціалісти з інформаційних технологій, які розглядають у публікаціях концепції інформатизації діяльності вищого навчального закладу, на жаль, не включають до створення і наповнення локальної комп'ютерної мережі університету локальну мережу бібліотеки та не зважають на можливості використання надбань бібліотеки в галузі роботи з інформацією.

Ситуація, що склалася на сучасному етапі в організації системи навчання студентів доступу до інформаційних джерел, не враховує ці явища, як і нові реалії освіти, що пов'язані з новими методами надання і доставки інформації.

1.4. Аналітико-синтетична обробка інформації як основа самостійної роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами

Одним з важливих аспектів у формуванні умінь і навичок СРС в організації пошуку потрібної інформації та роботи з джерелами інформації є знання видів інформаційного аналізу і синтезу та процесів аналітико-синтетичної обробки інформації. Саме знання цих процесів є ключовим для допомоги у вирішенні протиріччя між обсягом релевантних документальних масивів і фізичними можливостями окремої особистості опрацювати ці релевантні масиви через надлишковість як документального потоку в цілому так і окремого документа. Процеси аналітико-синтетичної обробки інформації мають за мету створення документів різної форми згорнутості, що виконують визначені функції в системах соціальних комунікацій.

За визначенням Д.І.Блюменау термін «згортання» має широке розповсюдження в різних галузях знань – філософії, математичній теорії інформації, фізиці, лінгвістиці, інформатиці, бібліографознавстві та ін. У багатьох з цих галузей термін нерідко має різне значення, але у всіх випадках означає обмеження, зменшення визначених об'єктів чи величин, виділення і концентрацію якихось ознак, властивостей.

Згортання у науці означає концентрацію найбільш сутнісного, необхідного, того, що є результатом узагальнення іноді величезного фактичного матеріалу. З іншого боку, доказ тих чи інших положень, інтерпретація даних і тому подібне є процедурою розгортання інформації. Згортання ж у сфері інформаційних комунікацій означає процедуру визначення рівня необхідної і достатньої інформативності повідомлення у залежності від поставленого комунікативного завдання. При цьому згортання супроводжується зменшенням фізичного обсягу повідомлення, а розгортання – відповідно його збільшенням. [19, С.20].

Інформаційне згортання може бути семантичним і лексичним. Перше пов'язане із зміною інформативності повідомлення, друге залишає зміст повідомлення без змін, але перетворює його в знакову форму.

Різновидності згортання можна представити у вигляді схеми, запропонованої Д.І.Блюменау (Рис 1.1):

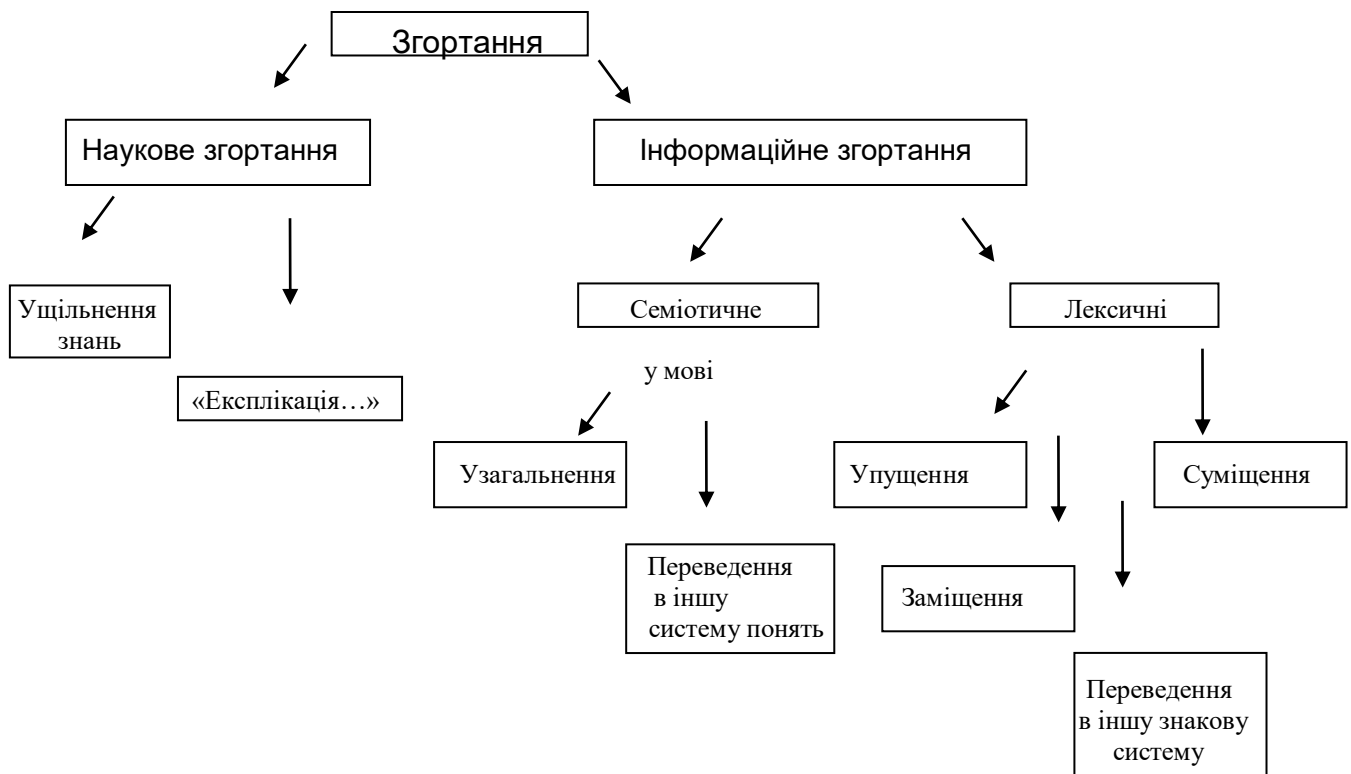

Рис. 1.1 Схема різновидів згортання інформації

Як видно з представленої схеми, можна говорити про два види згортання: наукове, в ході якого породжуються нові одиниці знання та інформаційне, пов'язане з текстовими перетвореннями. Інформаційне згортання, у свою чергу, поділяється на семантичне, що супроводжується зміною інформативності тексту і лексичне, що супроводжується перетвореннями у плані вираження без зміни плану змісту.

Інформаційні види згортання використовуються в різних сферах інформаційного обслуговування при створенні і редагуванні як первинних, так і вторинних документів.

Згортання в інформаційному обслуговуванні Д.І.Блюменау розглядає у трьох його основних видах – документальному (передусім бібліотечно-бібліографічному), фактографічному і концептографічному обслуговуванні.

Згорання в цих сферах інформаційного обслуговування зводиться переважно до логіко-лінгвістичних перетворень тексту (документа) з метою створення вторинного документа. У результаті згорання інформації у сферах інформаційного обслуговування утворюються відносно самостійні ряди вторинних документів, сукупність яких представляє собою засіб «інструментарій», за допомогою якого той чи інший вид інформаційного обслуговування може існувати.

У сфері документального бібліотечно-бібліографічного обслуговування сформувався ряд, що включає такі вторинні документи, як бібліографічний опис, анотація і бібліографічний огляд. Основна функція цього ряду вторинних документів – орієнтація користувачів інформації у документальному потоці. Вторинні документи, що виконують цю функцію, розкривають форму і зміст первинних документів з тією ступінню повноти і детальності, яка дозволила б, з одного боку, достатньо точно ідентифікувати документ у потоці, а з іншого, - потенціальному користувачеві інформації прийняти рішення про потребу звертання до первинного документа.

Завдання документів цього ряду – максимально повно відобразити формальні ознаки і тематичний зміст документа, що згортається на основі документографічного аналізу, який поділяється на обліково-реєстраційний і тематичний аналізи.

Сутність реєстраційно-облікового аналізу зводиться до фіксування формальних ознак, заголовку та інших елементів бібліографічного опису, сутність тематичного аналізу - до опису головних і другорядних тем (анотуванню). Останнє заключається в тому, щоб виявити в тексті первинних документів, або у формуванні на основі їх осмислення метаінформаційних елементів [19, С.26].

У сфері фактографічного обслуговування сформувався ряд, що включає такі вторинні документи, як фактографічні описи (довідки, таблиці, статті у довідниках та енциклопедіях), реферати, конспекти, реферативні огляди тощо. Основна функція цього ряду вторинних документів – орієнтація споживачів

інформації в інформаційному потоці (а саме, деяка сукупність фактів і концепцій, у принципі, поза зв'язком з конкретними первинними документами).

Завдання документів цього ряду – максимально точно відобразити фактоконцептографічний зміст первинних документів. Ступінь повноти не залежить від розмірів і особливостей первинного документа, а визначається переважно прагматичними міркуваннями. Цей ряд вторинних документів утворюється на основі фактографічного аналізу, сутність якого є в дослідженні документів з метою витягнення з них фактів і концепцій, релевантних читацькому призначенню вторинного документа, що готується. Фактографічний аналіз і синтез охоплює як суб'єктивні, так і предикативні елементи тексту.

Вказані ряди вторинних документів на практиці часто пересікаються, а відповідно до цього, доповнюють один одного і види аналізу. Слід також відмітити, що, якщо бібліографічні вторинні документи утворюють відносно замкнутий ряд, оскільки їх потенціальне розгортання обмежується рамками конкретного документа, то фактографічні вторинні документи таких жорстких рамок не мають і можуть при розгортанні «переходить» в ряди первинних документів (текстів) з великим рівнем інформативності [19, С.27].

У сфері концептографічного обслуговування, під яким розуміється формулювання і доведення до споживача ситуативної інформації, отриманої в результаті інформаційно-логічного або концептографічного аналізу деякої сукупності повідомлень, сформувався ряд, що включає такі вторинні документи, як рекомендаційні анотації, розгорнуті реферати, рецензії, аналітичні огляди та ін. Основна функція цього ряду вторинних документів – інтерпретована орієнтація споживачів у документальному та інформаційному потоках. При цьому під інтерпретуванням, у даному випадку, розуміється не тільки вираження суджень відносно тих документів, фактів, концепцій, що аналізуються, але й розгортання – внесення в текст необхідних деталей, уточнень, пояснень і коментарів, що забезпечують краще його розуміння і сприймання.

Документи цього ряду утворюються в результаті не тільки документографічного й фактографічного аналізу, але й аналізу

концептографічного, що передбачає дослідження тих фактів і концепцій, що містяться в документах з точки зору їх достовірності та істинності (на основі існуючого знання) [19, С.28].

Особливим видом згортання інформації є індексування – опис змісту і форми повідомлень засобами тієї чи іншої інформаційної мови, в результаті чого утворюється пошуковий образ даного повідомлення.

Згортання можна класифікувати і по ряду інших критеріїв, наприклад, за ступенем формалізації процесу (інтуїтивне, алгоритмізоване); автоматизоване згортання; за кількістю документів, що згортаються; за ступенем згортання тощо. Однак, найбільш важливим обґрунтуванням класифікації видів згортання, в результаті якого утворюються відносно самостійні паралельні ряди вторинних документів, є документографічний, фактографічний, і концептографічний види аналізу (див. Додаток А)

У сфері інформаційного обслуговування застосовується інформаційний аналіз і синтез. Є шість основних різновидностей аналітико-синтетичної переробки інформації: індексування, бібліографічний опис, анотування, реферування, конспектування і оглядово-аналітична діяльність. Кожна з різновидностей, у результаті яких утворюються функціонально самостійні ряди вторинних документів, відрізняються своїм функціональним призначенням, рівнем згортання, методами інформаційного аналізу/синтезу.

Однак, усіх їх поєднує єдиний принцип, сформульований у «золотому правилі» комунікації – ефективне спілкування можливе лише на оптимальному рівні згортання [19, С. 33].

Під індексуванням розуміють опис змісту документів і запитів за допомогою тієї чи іншої інформаційної мови [81]. Інформаційно-пошукова мова (ІПМ) – це штучно формалізована мова, що створюється на основі природної мови [65]. Результатом індексування документа є пошуковий образ документа (ПОД), а запиту – пошуковий образ запиту (ПОЗ). На основі пошукового образу запиту складається пошукове передписання (ПП).

В інформаційно-пошукових системах зазвичай порівнюються, співставляються не самі документи з запитами – з метою визначення релевантних запиту документів, а їх пошукові образи. Від якості індексування документів і запитів залежать результати пошуку – кількість виданих інформаційно-пошуковою системою релевантних документів.

Щоб краще зрозуміти сутність індексування і його можливості з точки зору впливу на результати пошуку, слід розглянути інструмент за допомогою якого реалізується індексування, а саме ІІМ та їх можливості.

У представленій нами схемі (Рис. 1.2) ми розглядаємо прийнятий у галузі роботи з інформацією поділ ІІМ.

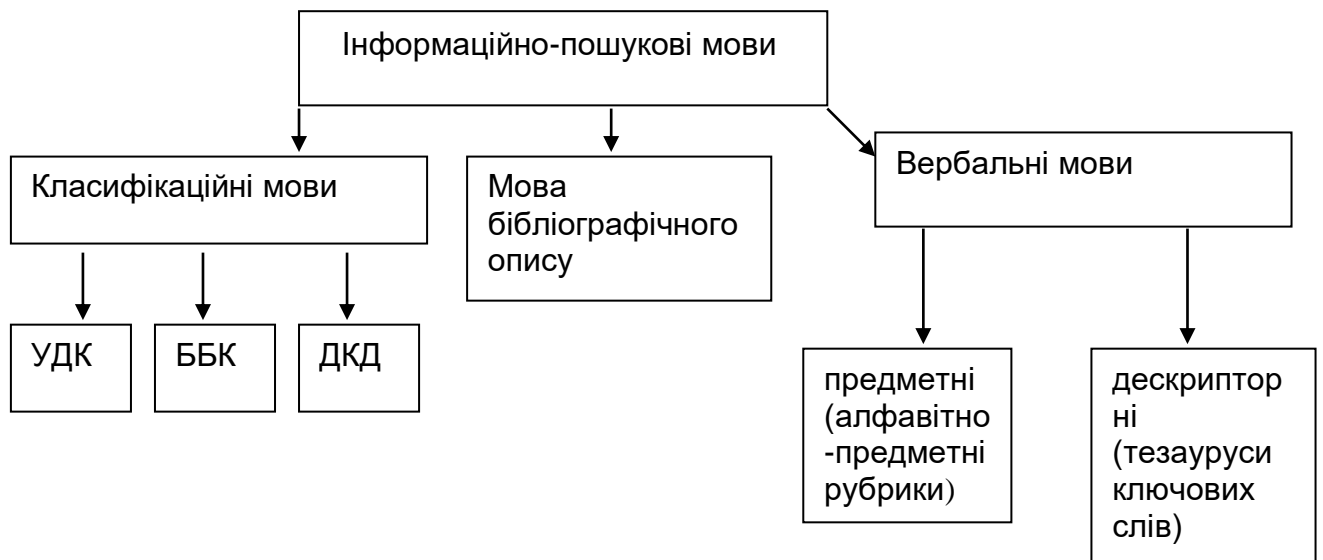

Рис.1. 2 Поділ інформаційно-пошукових мов

Як видно зі схеми інформаційно-пошукові мови поділяються на класифікаційні, до яких відносяться ієрархічні бібліотечно-бібліографічні класифікації та вербальні, які в свою чергу поділяються на предметні та дескрипторні, а також мова бібліографічного опису.

Д.І.Блюменау пропонує умовний поділ ІІМ на традиційні до яких відносить ієрархічні бібліотечно-бібліографічні класифікації та алфавітно-предметні класифікації і нетрадиційні - ті, що застосовуються в автоматизованих інформаційно-пошукових системах (дескрипторні мови та мови ключових слів). Такий поділ можна вважати умовним тому, що традиційні класифікації на

сучасному етапі з успіхом використовуються в автоматизованих інформаційно-пошукових системах. У свою чергу, відсутність урахування парадигматичних відношень у мові ключових слів, привів до різкого зниження якісних показників роботи автоматизованих інформаційно-пошукових систем.

Відразу потрібно констатувати той факт, що природні мови, на яких власне і записані всі первинні і вторинні документи, які є об'єктами інформаційного пошуку, на нашу думку, непридатні для функціонування в ІПС, бо як засіб пошуку мають сутнісні недоліки (підкреслимо – це недоліки тільки з точки зору пошуку інформації). Ці недоліки обумовлені, передусім, неоднозначністю природних мов, а саме, відсутністю у мові однозначної відповідності між планом вираження мови (іменем, словом) і планом змісту (концептом, значенням). Виражається ця неоднозначність в надлишковості і недостатності природної мови з точки зору інформаційного пошуку.

Надлишковість природної мови обумовлена наявністю у мові не ключових слів, що несуть у тексті не однакове змістовне навантаження з точки зору відображення основного змісту тексту – синонімів, як лексичних так і логічних, а також антонімів. Недостатність же природної мови проявляється наявністю у мові омонімів та логіко-психологічних еліпсів, коли слова, що потенційно характеризують якусь ситуацію, не беруть участі безпосередньо у її мовному вираженні – це пропуск у тексті слів, які мають на увазі.

Отже, чим більше у будь-якій ІПМ усунуті елементи надлишковості і недостатності, тим вище семантична сила даної мови, тим вище якісні показники роботи конкретної ІПС. Однак повністю позбавитись елементів неоднозначності природної мови неможливо. Неможливо в ІПМ і повністю передбачити ліквідацію логічної синонімії, і вказати всі логічні відношення і психологічні асоціації між словами.

У наш час існує велика кількість різних ІПМ, що відносяться до названих вище груп. Зазвичай для вивчення і порівняння ІПМ їх описують з точки зору основних структурних складових, що називають логіко-лінгвістичними універсалами. До цих універсалій, що є обов'язковими атрибутами

інформаційно-пошукових мов відносяться лексичні одиниці, парадигматичні та синтагматичні відношення. Отже вся різноманітність ППМ зводиться до того, які лексичні одиниці вибрані у якості вихідних і які варіанти групування цих одиниць дозволені у даній інформаційно-пошуковій мові.

Серед традиційних ППМ найбільше розповсюдження в нашій країні отримали мови ієрархічних класифікацій, мови предметних рубрик і мови бібліографічних описів. Вони використовуються для організації інформаційних джерел в каталогах, картотеках, бібліографічних і реферативних виданнях, довідкових апаратах книг. Відповідно розрізняють три основних принципи індексування – класифікаційний, предметний і бібліографічного опису.

Індексування – це умовне позначення рубрик і підрубрик в класифікаційних схемах, а також метод побудови індексів та їх сукупність.

У своїй роботі „Логика развития информационно-поисковых языков” Е.Р.Сукиасян вказує на те, що класифікаційний принцип індексування базується на використанні спеціально розроблених таблиць класифікацій, за допомогою яких кожному документу, що індексується присвоюється той чи інший індекс класифікації (іноді декілька індексів). Класифікаційний принцип індексування забезпечує можливість організації інформаційного пошуку за ієрархічною ознакою (від загального до часткового, від цілого до частини, від роду до виду).

Класифікаційні інформаційно-пошукові мови нараховують багатовікову історію. Їх історичний розвиток визначався такими сутнісними параметрами, як структура і типізація. Класифікаційні системи (КС) розвивались наступним чином:

I-й етап – перелічувальні КС, по суті списки, що мали порядкові номери об'єктів – початкове впорядкування об'єктів;

II-й етап – перелічувальні КС, що мали ступінчату, логічну структуру (класифікаційне „дерево”, ряди, рівні, поділи) – поява ієрархії;

III-й етап – перелічувальні КС, у структурі яких з'явилися приховані одноманітні підрозділи, які відображали додаткові ознаки – поява прихованої типізації;

IV-й етап – комбінаційні КС: за рамками основних таблиць з'явилися допоміжні таблиці, які відображали типові (ті, що повторювались) поняття – поява типізації;

V-й етап – сучасні комбінаційні КС, структура яких представлена сукупністю таблиць типових ділень загального і спеціального застосування – розвиток типізації;

VI-й етап – аналітико-синтетичні КС – „абсолютизація” принципів типізації: категоріальний аналіз [250, С.15-16].

Наприклад, найбільш розповсюдженими в США системами бібліотечної класифікації є Класифікація бібліотеки Конгресу США (КБК), яку, не дивлячись на всю детальність і зручність у роботі, можна віднести лише до 2-го етапу та Десяткова класифікація Дьюї (ДКД), розроблена Мелвілом Дьюї у 1873 році, за життя автора була перелічувальною КС, а вже з 12-го видання стає комбінаційною КС. Назва системи Дьюї свідчить про те, що основою класифікації є десятковий принцип: кожний з десяти основних розділів може бути розбитий на десять підрозділів і т.д.

Широке розповсюдження у світі отримала Універсальна десяткова класифікація (УДК). Вона розроблена на рубежі століть (1895-1905 рр) у Бельгії Полем Отле і Анрі Лафонтеном на основі п'ятого видання ДКД і швидко пройшла шлях від 4-го до 5-го етапу. В УДК використовуються комбіновані шифри для багатостороннього відображення тематики видання. Основна відміна УДК від ДКД і КБК в тому, що вона визначає зміст документа, а не його місце розташування на полиці. Можливість багатостороннього відображення змісту документа і його зв'язків зробила УДК інструментом пошуку не тільки в бібліотеках, але і в комп'ютерних базах даних. УДК видається Міжнародною федерацією документації в Гаазі [136, С.56].

В СРСР була розроблена і широко використовується і у пострадянських країнах Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК). З самого початку (1960-1968 рр) КС розроблялась з „сильною типізацією” і в ній було зроблено спробу застосувати категоріальний аналіз.

В ББК прийнята логічна індексація, органічно пов'язана із структурою класифікації. Така індексація дозволяє деталізувати загальні поняття, виділяючи окремі, більш дрібні підрозділи шляхом приєднання до індексів нових знаків справа, і, навпаки, дозволяє при необхідності скорочувати деталізацію, підводячи окремі поняття під більш загальні, відкидаючи від індексу кінцеві знаки.

Ще один приклад КС 6-го етапу - аналітико-синтетична класифікація – „Бібліографічна класифікація Бліса. Друге видання”. Її видання почалося в 1977 році у Великій Британії, але так і не закінчилося.

Розвиток класифікаційних ІПМ супроводжувався розвитком їх наукового змісту. І, якщо, на перших порах, ставилось завдання упорядкування, логічної інвентаризації знань матеріалізованих у документах, то з плином часу на перший план все реальніше стали виступати прикладні потенційні можливості використання таблиць КС. Таблиці КС розкривають універсум знань у вигляді ієрархічної „карти знань”, надаючи тим самим можливості для пошуку. А пошук починається з моменту формулювання запиту користувачем. Саме користувач веде пошук. Пошукова функція – функція суб'єта пошуку [250, С.19].

Предметний принцип індексування базується на представленні документа за допомогою алфавітного переліку лексичних одиниць, що називаються предметними рубриками. У якості індексів тут виступають предметні рубрики, підрубрики і предметні записи, представлені у вигляді окремих слів, стійких словосполучень, абревіатур, умовних скорочень.

Історія появи методу предметизації добре вивчена американськими бібліотекознавцями. Бібліографічний запис завжди починався з заголовку, прізвище ж автора частіш за все ставилось після заголовку. Для того, щоб здійснювати пошук найбільш значимі слова із заголовку підкреслювались червоними чорнилами. Потім такі слова стали переставлятися вперед, стала застосовуватися інверсія. Вперше принципи і правила предметизації, що склалися в англійській мові і в американській практиці узагальнив Ч. Кеттер у своєму керівництві „Правила словарного каталогу” надрукованому в 1876 році. Предметний заголовок був елементом, що організовував алфавітний порядок

словарного каталогу. Слід відмітити, що єдина теорія предметизації у практичному її застосуванні приводила до створення у різних країнах зовсім різних предметних каталогів: мова та її граматична своєрідність дуже впливають на устрій самого каталогу. В бібліотеках тих країн де вдалося відпрацювати мову предметних рубрик таким чином, що вона залишалась зовнішньо природною, будь-які користувачі мають змогу зрозумілого пошуку. Для нормальної культури ведення предметного каталогу потрібна наявність головного інструменту – друкованого списку предметних рубрик [251].

Принцип бібліографічного опису базується на використанні елементів бібліографічної характеристики документів з метою їх відшукування за змістовними і формальними ознаками в масивах документів. Бібліографічний опис містить необхідний і достатній мінімум відомостей про документ, який дозволяє ідентифікувати його в документальному потоці [19, С.62]. По суті бібліографічний опис – це згорнута інформація про документ, яка утримує визначений набір елементів. Порядок складення бібліографічного опису і набір його елементів визначаються правилами регламентованими спеціальним стандартом. Історично склалося два способи опису творів друку. У першому випадку в якості початкового елемента виступає автор, в іншому таким початковим елементом є назва документу.

Такі три різновиди традиційних інформаційно-пошукових мов і засновані на їх використанні методи індексування лежать в основі різних за своїм функціональним призначенням традиційних інформаційно-пошукових систем. Вони функціонують в бібліотечних каталогах, картотеках, покажчиках і забезпечують пошук за темою, або за предметом, або за відомими даними – прізвищем автора, назвою джерела, видавництвом і т.ін. Таким чином, коли користувачеві потрібна література з будь-якої проблеми він звертається до відповідних бібліотечних каталогів, картотек, покажчиків (систематичних, предметних, алфавітних).

На сучасному етапі великі надії на допомогу в аналітико-синтетичному опрацюванні інформації покладають на електронні засоби. Нові інформаційні

технології і сучасна теорія лінгвістичного забезпечення інформаційно-бібліотечних процесів залишають актуальним використання традиційних бібліотечних КС, що виступають як мови індексування інформаційних матеріалів і як форми представлення знання в електронних базах даних. У сучасних ПС індексування документів і запитів здійснюється як «вручну» так і в автоматизованому режимі. У випадку «ручного» або інтелектуального індексування, індексатор переглядає зміст документа, визначає його основну тему і другорядні питання, що можуть представляти інтерес. У результаті аналізу документа індексатор формулює його анотацію на природній мові, включаючи в неї ключові слова, що характеризують даний документ, потім вони замінюються лексичними одиницями конкретної ППМ. В результаті досягається як згортання інформації так і переклад її на ППМ і ми отримуємо ПОД.

При застосування комп'ютерних технологій в аналітико-синтетичній переробці інформації при індексуванні, анотуванні, реферуванні та інших формах інформаційного аналізу і синтезу виникають труднощі при вирішенні семантичних завдань. Проблеми, передусім, обумовлені складністю, а іноді і неможливістю формалізації і алгоритмізації мисленєвих процесів, що супроводжують вказані різновиди аналізу і синтезу в їх «ручному» традиційному варіанті [21].

Роботи в галузі автоматизації семантичних процесів ведуться практично з появою перших ЕОМ. Найбільші успіхи досягнуті в галузі індексування, а відповідно – інформаційного пошуку, оскільки це ключова операція пошукового процесу. Індексування документів і запитів – не тільки одна з найважливіших операцій пошукового процесу, а також достатньо трудомістка, потребує кваліфікованої праці і значних фінансових затрат. Тому з появою перших автоматизованих ПС постала проблема заміни на цій ділянці пошукового процесу людини машиною, а саме автоматизувати процедуру індексування. Сучасні інформаційно-пошукові системи здійснюють індексування на основі формування баз даних (знань) із своїми внутрішніми словниками, інверсними файлами, семантичними мережами, переліками словосполучень, синонімів та ін.,

а саме вся семантика і логіка пошуку «схована» в машину і на долю рядового користувача залишається оволодіння навичками формування пошукового передписання і реалізації стратегії пошуку [249].

Окремо стоїть проблема анотування і реферування в галузі інформаційних технологій. Відомо, що анотування і реферування виникло в структурі бібліотечно-бібліографічної практики та наукової журналістики. Прийоми аналізу документів, що виробились емпіричним шляхом, поступово склалися в методику бібліографічної роботи, що мала прикладний характер. Основним завданням прикладного анотування і реферування було визначення ступеню повноти відображення змісту першоджерела [19, С.63].

З виникненням і розвитком інформатики почався якісно новий етап в усвідомленні процесів анотування і реферування. Постають питання про автоматизацію процесів анотування і реферування, а відповідно про функції вторинних документів, що використовуються в якості вихідних в інтегральних інформаційних системах. Функціональне призначення анотацій і рефератів полягає у тому, щоб допомагати у пошуку і виборі важливих документів і звільняти користувача від перегляду джерел, що представляють лише незначний інтерес. У той же час, слід пам'ятати про те, що навіть детальний реферат може створити лише ілюзію інформованості, оскільки може не утримувати в собі другорядних з точки зору референта даних, але важливих з точки зору конкретного користувача.

Зараз вважається, що проблема пошуку релевантних документів в документальних масивах неначебто вирішена, Але навіть відносно позитивне вирішення цієї проблеми не усунуло одну з головних причин, що лежить в основі сучасної кризи інформації – протиріччя між обсягом релевантних документальних масивів і фізичними можливостями окремої особистості опрацювати ці релевантні масиви [249].

Крім того, в системі інформаційних комунікацій спостерігається постійне недовикористання накопичених суспільством знань з усіма пов'язаними з цим негативними наслідками. Причина цього передусім в недосконалості засобів

пошуку інформації (незважаючи на широке впровадження у цю сферу засобів комп'ютерної техніки) і методів аналітико-синтетичної обробки первинного документального потоку. Користувачу насправді потрібні не документи, а інформація – факти, концепції та ін. Однак інформації дуже багато взагалі, але вкрай мало конкретно. Таке положення обумовлено протиріччям між надлишковістю конкретного документа за рахунок його багатоаспектності і недостатністю документального потоку в цілому за рахунок явища розсіювання. Роботи в галузі інформаційного аналізу/синтезу мають на меті знімати це протиріччя [250].

Розглянувши вище означені питання слід звернути увагу на те, що ІПС часто приписують пошукові функції, але тут присутня явна логічна помилка. ІПС, особливо традиційні, не здатні здійснювати інтелектуальний процес, тобто проводити пошук потрібної інформації. Пошук може здійснювати тільки людина, а ІПС це лише інструменти пошуку.

Думка про простоту пошуку за запропонованим набором понять, особливо в автоматизованих інформаційно-пошукових системах часто виявляється помилковою. Як підкреслює Е.Р.Сукіасян, машина лише виконує команди користувача, який веде пошук, співставляючи з недосяжною для людини швидкістю пошукові образи документів (ПОД) наявного масиву з пошуковим образом запиту (ПОЗ). Співставлення ПОЗ і ПОД виданих документів проводить користувач, він – і тільки він – може визначити показники релевантності і пертинентності. [250, С.19].

Отже, при формуванні у студентів умінь і навичок СНР слід особливо увагу звернути на ознайомлення їх з поняттями і процесами інформаційного згортання і на навчання основам аналітико-синтетичної обробки інформаційних джерел. У студентів вищих навчальних закладів, що в процесі СНР займаються інтелектуальною працею, обов'язково повинно сформуватись розуміння різних інформаційних процесів для того, щоб швидко і ефективно знаходити достовірну наукову інформацію, що відповідає його потребам.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз і вивчення наукових джерел з проблеми формування у студентів ВНЗ умінь і навичок СНР показав:

- СНР виступає головним резервом підвищення якості підготовки фахівців і є важливою умовою оптимізації навчального процесу у вищому навчальному закладі.

- Необхідність формування умінь і навичок самостійно здобувати знання у майбутнього спеціаліста є основною метою і умовою ефективності сучасного освітнього процесу.

- Причина низької результативності СНР в професійному становленні студентів полягає у недостатній сформованості у них умінь та навичок самостійної діяльності при роботі з інформацією.

- Складовою сформованості умінь і навичок СНР студента є готовність до самостійного пошуку необхідної інформації, до результативного її опрацювання.

- Важливість формування у студентів умінь і навичок правильного пошуку, відбору і аналізу інформації, потрібних фактів і відомостей з наукової та навчально-методичної літератури, що забезпечить можливість здійснювати критичну і творчу роботу з джерелами інформації, логічно їх осмислювати, робити висновки і узагальнення.

- В освітньому процесі практично недооцінюється залежність рівня СНР студентів взагалі від підготовленості їх до самостійної роботи в інформаційному середовищі бібліотеки.

- Існуючі методи формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій не відповідають сучасним вимогам, що обумовлює пошук і впровадження нових інноваційних методів.

- Одним з важливих напрямків в організації СНР студентів у вищому навчальному закладі є необхідність формування потреби та відповідних умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними ІПС, активізація

самостійних зусиль по вирішенню проблем раціонального пошуку та аналітико-синтетичної обробки інформаційних джерел.

- Підвищення рівня обізнаності студентів з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами, з основами процесів інформаційного аналізу і синтезу та формування уміння роботи з інформаційними джерелами дозволить прискорити процес формування загальних навчальних умінь і навичок самостійної роботи студентів.

РОЗДІЛ 2

Методичні основи процесу формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій

2.1. Педагогічна діагностика стану сформованості умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів при використанні бібліотечних інформаційно-пошукових систем

Система вищої професійної освіти формує сучасного фахівця і готує його до майбутньої професійної діяльності. Складний набір якостей, якими повинен володіти сучасний фахівець, може сформувати педагогічна система, в якій буде використано все, що є в традиційному навчанні, і впроваджено нові форми і методи у їх взаємодії, відповідно до сучасних завдань.

Навчальний процес у вищому закладі освіти є організованим засвоєнням студентами визначеної системи професійних знань умінь і навичок, необхідних для підготовки фахівців вищої кваліфікації. Навчальний процес умовно поділяється на аудиторну діяльність, що здійснюється в рамках навчальних занять, і на позааудиторну. Однією з форм позааудиторної роботи є СРС.

Розглянемо особливості організації СРС у вищих навчальних закладах освіти, яка безпосередньо пов'язана з удосконаленням сучасної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення освітнього середовища університету. У сучасній вищій школі здебільшого визначеною є організаційна структура СНР студентів, що дидактично та методично оформлена для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Отже для формування ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів бібліотека вищого навчального закладу має враховувати наступні положення. Організація СРС – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-

кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти, здійснюваних студентами в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. СНР студентів як суб'єктів навчального процесу охоплює всі компоненти навчання: зміст, засоби, форми і методи навчання в позааудиторний час. Організація та зміст СНР студентів визначаються такими нормативними документами:

- державними стандартами освіти;
- навчальним планом вищого навчального закладу, де обов'язково вказується обсяг часу, передбачений на самостійну роботу (загальний і з кожної навчальної дисципліни);
- навчальною програмою дисципліни, в якій визначається обсяг і зміст самостійної роботи студентів;
- структурно-логічною схемою навчальної підготовки;
- індивідуальним навчальним планом студента;
- індивідуальними семестровими завданнями для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін;
- методичними матеріалами для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проектів;
- семестровим графіком звітування студентів про виконання самостійної навчальної роботи;
- Статутом та Правилами внутрішнього розпорядку вищого закладу освіти, в яких фіксується право студента на користування навчальними приміщеннями, бібліотекою, навчальною та науковою літературою, обладнанням, устаткуванням та іншими засобами навчання.

Основним документом, що регламентує аудиторну і позааудиторну роботу студентів, є навчальні плани з кожної спеціальності. З 1990 року СРС входить до щорічного навчально-методичного навантаження професорсько-викладацького складу, що підвищує якість педагогічного управління СНР

студентів. Останнім часом з'явилися рекомендації щодо удосконалення організації СРС у вищих навчальних закладах. Наприклад, у Київському університеті транспорту було розроблено метод, в основу якого покладено використання диференціальних нормативів. Ці нормативи являють собою фактичний час, необхідний „середньому” студентові для виконання одиниці навчальної роботи. Для уточнення і коригування нормативів на всіх кафедрах університету проводилися соціологічні дослідження. Велика увага приділялась СРС і в інших вузах: змінювались схеми управління самостійно роботою, розроблялись нові типи навчальних посібників, проводилися ділові ігри. Аналіз дослідження засвідчив, що той вищий навчальний заклад, у якому домінувала одноманітність в організації навчання, нівелювання особистості, а ефективна форма організації навчального процесу – самостійна робота – зводилась лише до відсиджування над сторінками підручників і конспектів та виконання обов'язкових завдань під патронажем викладача, не міг підготувати спеціалістів на рівні вимог часу [135].

Слід зауважити, що в зарубіжних країнах, зокрема у США, самостійна робота студентів була і залишається одним з основних видів навчальної діяльності студентів. Ініціаторами Болонського процесу було виявлено, що в більшості європейських університетів вважають, що основну освіту студент отримує не в аудиторії, не на лекціях і семінарах, а в ході самостійної роботи при вивченні літератури і написанні наукових робіт та під час індивідуальних співбесід з опрацьованого матеріалу з академічними керівниками. Відповідно при такому підході співвідношення між аудиторним навантаженням і СРС збільшується у бік останньої [143].

Реформування вищої освіти, входження її у світовий освітній простір, реалізація завдань щодо підвищення якості підготовки кадрів стимулювали розвиток і розширення обсягів СРС. Згідно з „Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах” [202] навчальний час, відведений для СРС, має регламентуватися навчальним планом і повинен становити не менше $2/3$ загального обсягу навчального часу студента,

відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Співвідношення обсягів аудиторного часу і СНР студента з кожної навчальної дисципліни може варіюватися. З таких навчальних дисциплін, де передбачено не лише засвоєння певного обсягу знань, а й вироблення необхідних практичних умінь і навичок, обсяг аудиторних занять має становити, як правило, близько 2/3, а з інших навчальних курсів – близько 1/3 загальнонавчального обсягу часу. Саме ці методологічні положення стали основою обов'язкового уведення у навчальні плани ВНЗ спеціальної графі „самостійна робота”, в якій з кожної навчальної дисципліни фіксується обсяг часу, передбачений на СРС.

Обсяг і зміст СРС з кожної конкретної дисципліни визначається навчальною програмою курсу, а також методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача. Крім того, організаційно-педагогічні основи самостійної навчальної роботи студентів забезпечує система навчально-методичних засобів, необхідних для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми: підручники, навчальні та методичні посібники, конспекти лекцій, практикуми, навчально-методичне обладнання, електронно-обчислювальна техніка тощо. Одним із дієвих засобів забезпечення організації СНР студентів є методичні матеріали із самостійної роботи, в яких для кожної теми передбачено відповідні завдання, рекомендуються для опанування не лише навчальна, а й наукова література та періодичні видання.

Слід зупинитись також на тому, що нові освітні тенденції надають можливість вибирати альтернативні методики навчання, що найбільше підходять конкретним студентам. Як ми бачимо із сказаного раніше, більшість моделей навчання побудована на принципах підбору пакетів, що утримують всі рекомендовані матеріали для вивчення конкретного курсу. Однак, нова, більш відкрита модель навчання вимагає від студента вийти за рамки підготовленого викладачем матеріалу і зайнятись самостійним вивченням джерел, а це вимагає розвитку умінь і навичок самостійної роботи

з науковою інформацією. Крім того, такий підхід потребує серйозного інформаційно-бібліотечного супроводження, організованого на відповідному рівні.

Отже сучасний стан організації СНР змушує бібліотеки вищих навчальних закладів адаптувати свою діяльність до постійних інформаційних потреб студентів, розвивати їх пізнавальну активність, сприяти формуванню в них самостійності, здатності до творчого розв'язання сучасних виробничих завдань, уміти приймати професійні рішення. Глибоке розуміння обставин, що обумовлюють рівень організації СРС у вищому закладі освіти, потребує знання не тільки загальних проблем організації СНР студентів, а й забезпечення конкретних її умов.

Для проведення дослідження нами була розроблена і застосована систему науково-обґрунтованих методів організації СРС в бібліотечному інформаційному середовищі. Найсуттєвішою умовою отримання адекватних завданню результатів ми вважали за необхідне раціонально організувати всі етапи дослідження СРС, яке відбувалось на емпіричному рівні, тобто при здійсненні процесу накопичення фактів, та теоретичному узагальненні отриманого матеріалу.

Дослідження проводилось поетапно. На кожному етапі з'ясовувались найдоцільніші методи відповідно до поставленого завдання.

На підготовчому етапі визначалися якісні показники діяльності бібліотеки з організації обслуговування студентів та рівень обізнаності студентів з бібліотекою як інформаційним середовищем. Для вивчення існуючого стану організації СРС у бібліотеці нами було обрано методику спостереження та опитування. З метою окреслення всіх аспектів вивчення питання було проведено консультацію з персоналом бібліотеки, розроблено анкету для опитування студентів.

Бібліотекарів та бібліографів – учасників експерименту було обрано з відділів обслуговування (читальні зали та абонементи), та з відділу інформаційно-бібліографічної роботи. Персонал бібліотеки ознайомлено з

методикою проведення спостереження за складеним відповідно до завдання планом. Бібліотекарі мали відстежити звичайну поведінку студента як користувача бібліотеки, прослідкувати і виявити, з труднощами якого характеру вони стикаються при організації самостійної роботи з літературою та при пошуку необхідних джерел інформації, тобто відстежити шлях студента-читача саме у бібліотечному середовищі. Бібліографи, у свою чергу, відстежували поведінку студентів при використанні бібліотечних ІПС, тобто роботу з традиційними бібліотечними алфавітними і систематичними каталогами і бібліографічними картотеками статей, а в спеціалізованому залі з електронним каталогом та з інформаційними ресурсами в режимі віддаленого доступу. Спостереження мало на меті отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

Паралельно із спостереженням проводилось плюралістичне опрацювання отриманих матеріалів групою фахівців бібліотеки, яка крок за кроком розглядала сценарій поведінки користувачів, що звертались до бібліотеки з метою задоволення своїх інформаційних потреб, обмірковувала та проробляла кожний елемент поведінки студента у якості користувача бібліотеки. Залучення до експерименту фахівців бібліотеки з відділів обслуговування та інформаційно-бібліографічного відділу забезпечувало оцінку як довідково-бібліографічного апарату бібліотеки з різноманітних позицій, так і оцінку підготовленості та обізнаності студентів в роботі з бібліотечними інформаційними ресурсами, а їх зауваження та побажання сприяли виявленню тих недоліків, які мали місце. Оцінювалась також реакція користувачів на різні види довідково-бібліографічного апарату бібліотеки. Метод було застосовано на ранній стадії роботи з метою отримання попередньої інформації як від спеціалістів, так і від користувачів.

Проведені спостереження показали, що в середньому лише 8-10% студентів перших курсів можуть самостійно зорієнтуватися у бібліотечно-інформаційному середовищі. Студенти-першокурсники не знають розташування і функції структурних підрозділів обслуговування

(абонементів, читальних залів, довідково-бібліографічного відділу, залу каталогів), не дивлячись на те, що у бесідах при запису до бібліотеки їх було коротко поінформовано про структуру і ті послуги, що надає бібліотека. Не можуть вони також зорієнтуватися в довідково-пошуковому апараті і самостійно скористатися бібліотечними каталогами, бібліографічними картотеками, довідковим фондом, здійснити у них пошук, правильно обрати джерела інформації, проаналізувати бібліографічні записи на предмет можливого використання самого документу. Слід відмітити, що 38% із 580 студентів, що звернулись за довідками до інформаційно-бібліографічного відділу за термін спостереження, а серед них були і студенти старших курсів, не здатні правильно, або просто зрозуміло сформулювати свій запит при звертанні до бібліографа-консультанта.

Отже, без сумніву виникає питання про набуття інформаційної грамотності студентами педагогічних гуманітарних спеціальностей – майбутніми фахівцями інформаційного суспільства, де домінуюче становище посідає освіта, заснована на сучасних знаннях.

Для проведення опитування студентів-гуманітаріїв було обрано метод індивідуальних бесід. Для бібліотекарів-дослідників було визначено коло питань, які повинні були включатися в процес проведення індивідуальної бесіди. Серед визначених питань були такі:

- чи навчалися студенти спеціально тому, як слід організувати свою самостійну роботу (самостійно читали методичну літературу з цього питання, або їх навчали викладачі);
- як студенти оцінюють свою обізнаність щодо уміння самостійно організувати свою роботу з інформацією;
- які напрямки в організації самостійної роботи студенти вважають важливими і чому і т.ін.

За основними результатами проведення індивідуальних бесід бібліографами, підготовленими до проведення опитування, можна зробити висновки, що студенти оцінюють достатньо високо свій власний досвід

самостійної роботи. При цьому вони відзначають, що спеціально тому, як слід організувати самостійну роботу, їх ніхто не навчав. Можна зробити висновки, що у процесі навчання різними дисциплінами студентам повідомляють фрагменти відомостей, що формують загальні уміння СНР. Однак синтетичну за змістом інформацію, пов'язану із формуванням загальних навчальних умінь з організації СНР, досить складно включити в навчальний процес не порушуючи його логіки. Тому, навіть отримуючи відомості про організацію своєї самостійної роботи на заняттях з окремих дисциплін, студенти часто пов'язують її з конкретною дисципліною, внаслідок чого відчувають труднощі в перенесенні відповідних дій на матеріал інших предметів.

Як показав аналіз відповідей на запитання поставлені в процесі бесід, основними прийомами самостійної роботи з навчально-методичною літературою у студентів виступають конспектування, виділення основних понять і складення питань до прочитаного тексту. Загалом, можна сказати, що студенти структурують визначені для себе чини СНР, виділяючи такі її напрямки як:

- робота з підручником, навчально-методичною літературою;
- написання рефератів;
- підготовка до семінарських і практичних занять, колоквіумів;
- написання творів, доповідей;
- написання курсових, дипломних робіт;
- робота з обов'язковою та додатковою літературою;
- бібліографічний пошук джерел за допомогою бібліотечних каталогів та картотек;
- пошук потрібної для навчання інформації за допомогою енциклопедій, довідників, словників;
- пошук навчальної інформації з використанням електронних ресурсів віддаленого доступу.

На основі отриманої інформації викладачі змогли провести необхідне коригування навчальної діяльності студентів, що особливо важливим є для стимулювання їх СНР.

Окрім того, як показав аналіз результатів бесід, у студентів з наявністю мотивації, визначеної творчим характером особистості, розуміння значення самостійної роботи та її ефективність значно вища ніж у інших. Слід відмітити, що для тих студентів, які отримали базові основи самостійної роботи з інформаційними джерелами ще у старших класах школи, використання довідково-бібліографічного апарату бібліотеки і робота з літературою є більш комфортною і не викликає стану розгубленості.

Нажаль, часто студенти не можуть вирішити елементарних інформаційних задач, не можуть скористатися бібліотечними ІПС, незалежно від того є вони традиційними чи електронними, не розуміються на методах роботи з книгою та іншими інформаційними джерелами. Більшість студентів не володіють уміннями і навичками, необхідними для здійснення самостійної роботи. Студенти не вміють підбирати потрібну літературу, виділяти з лекційного матеріалу і навчального тексту головні думки та систематизувати їх, планомірно працювати з книгою, конспектами лекцій, знаходити літературу з потрібної теми. Деякі з них, навіть не можуть формулювати запити, коли звертаються за допомогою до персоналу бібліотеки. Отже більшість учасників дослідження, як показали результати опитування, потребують того, щоб їх спеціально навчали умінням самостійної роботи, в тому числі роботи з інформаційними джерелами та з бібліотечними ІПС.

Крім вище означених методів, для вивчення існуючого стану роботи студентів у бібліотеці було проведено письмове опитування студентів за допомогою підготовленої анкети (див. Додаток Б) Студенти були обрані довільно, з числа тих, хто відвідував бібліотеку на протязі жовтня-листопада 2002-2003 навчального року. Підготовлено і роздано 300 анкет. Заповнених анкет студенти повернули 289, з них:

- студенти інституту педагогіки – 56

- студенти інституту корекційної педагогіки – 40
- студенти соціально-гуманітарного факультету – 42
- студенти факультету української філології – 64
- студенти факультету іноземної філології – 47
- студенти історичного факультету – 23
- студенти природничого факультету – 17

Як бачимо з поданих вище даних переважає кількість студентів з факультетів гуманітарного профілю. Це пояснюється тим, що процес опитування відбувався у підрозділах бібліотеки гуманітарного корпусу. Такий вибір було зроблено усвідомлено в рамках та у відповідності з обраною темою дослідження. Студентам гуманітарних спеціальностей у процесі навчання необхідно опрацьовувати великі обсяги навчальних, наукових, літературних джерел, що обумовлюється специфікою даних галузей. Висока завантаженість читальних залів бібліотеки та інформаційно-бібліографічного відділу саме на цих факультетах свідчить про значну кількість навчальних завдань які необхідно виконати студентам самостійно. При чому виконання завдань, як правило, складається з підбору необхідних джерел які відповідають обраній темі та опрацювання цих джерел.

Слід відмітити, що через довільність вибору серед опитаних були студенти і молодших і старших курсів.

Для визначення формальних умов роботи студентів у бібліотеці, були поставлені питання щодо встановлення годин роботи абонементів і читальних залів з урахуванням необхідних і задовільних потреб користувачів. Проаналізувавши відповіді на дане питання можна зробити висновок, що години роботи абонементу задовольняють 65% студентів, години роботи читальних залів - 80% студентів. Відповідно 35% і 20% студентів вважають, що години роботи для обслуговування читачів слід подовжити, але конкретні години роботи майже ніхто не вказав, не дивлячись на те, що в анкеті було запропоновано вибрати варіанти. Серед інших було

запитання щодо проведення лекційних занять у читальних залах і ставлення до цього студентів, адже це порушує їх права і перешкоджає можливості повноцінно скористатись послугами бібліотеки. В результаті ми виявили, що тільки 78% студентів висловили незадоволення таким станом речей, інші 22 відсотки виявили байдужість до того, що читальні зали є недоступними для користування під час проведення лекцій. Отже, можна побачити, що студенти не досить чітко уявляють собі який саме режим роботи бібліотеки задовольнив би їх.

Слід сказати, що організація СРС напряду залежить від якості обслуговування університетської бібліотеки. А отже інтерес до ефективності роботи бібліотек, що викликаний значними змінами в освітньому процесі, є непересічним. Якість обслуговування означає відповідність поставленим цілям призначення послуги, воно оцінюється користувачем кожної конкретної бібліотеки. В міжнародному стандарті ISO 8402 якість визначається як „повний набір властивостей і характеристик продукту або послуги, які мають відношення до здатності задовольняти зафіксовані потреби, чи потреби, що маються на увазі. Це визначення, яке включає поняття „потреби, що маються на увазі” стосується і бібліотек, адже повинні враховуватись майбутні потреби (наприклад, при формуванні фондів, при організації обслуговування на абонементях, в читальних залах, при організації доступу до бібліотечних ІПС). Крім того, надання можливостей працювати з віртуальними інформаційними ресурсами, представленими у мережі Інтернет, значно розширює інформаційне поле послуг бібліотеки ВНЗ. Зростання ж кількості і різноманітності інформаційних ресурсів веде за собою зростання обсягу і рівня складності знань і умінь роботи з цими ресурсами. Велику частину завдань з інформаційного обслуговування беруть на себе бібліотеки, однак персонал бібліотеки не в змозі охопити всі групи користувачів повним інформаційним обслуговуванням.

Тому дуже важливим стає завдання саме з формування умінь і навичок інформаційного самообслуговування у студентів для ефективної організації

СНР. Отже, при тому, що бібліотека завжди буде здійснювати виконання основних своїх завдань, серед яких: доступ до інформації, що означає інформування користувачів про існуючі документи, за допомогою каталогів, які повинні бути повними, оперативно поповнюватись, простими в користуванні; забезпечення отримання матеріалів з фондів бібліотеки; встановлення годин роботи з урахуванням розумних потреб користувачів; надання можливості вільного безоплатного користування основними послугами бібліотеки; надання адекватних умов (приміщення обладнання) користувачам для роботи в бібліотеці; інформування про послуги, що надає бібліотека; допомога в пошуку інформації, яку користувачі бажають отримати в бібліотеці, а також за її межами шляхом надання рекламних матеріалів; бібліотека повинна буде забезпечити можливість та організацію навчання інформаційному пошуку матеріалів, як в друкованій так і в електронній формі.

При опитуванні та спостереженні за навчальною роботою студентів, як користувачів бібліотеки, вивчались також мотиви і мотивації відвідування бібліотеки вищого навчального закладу. Один з головних мотивів виникає в результаті навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів, як власна інтелектуальна активність. Утворюється інформаційна потреба, тобто уявлення про те, яка інформація потрібна студенту. Одним із шляхів задоволення інформаційної потреби є звертання до пошуку і відбору джерел в інформаційному масиві, наприклад, у бібліотеці. На етапі пошуку джерел в інформаційному масиві виникає інформаційний інтерес, предметом якого стають передусім ті об'єкти, які сприяють задоволенню інформаційних потреб. Інформаційний інтерес виражається у запитах, набуває своєї предметності. Пізнавальна мотивація сприяє вибору необхідних дій між можливими діями, регулює і направляє їх на досягнення специфічних пізнавальних цілей, а також пояснює цілеспрямованість цих дій. Так, відвідавши бібліотеку, користувач відбирає і запитує ту інформацію, яка відповідає його уявленню про її необхідність, а саме він цікавиться тим, що

йому (на його думку) потрібно. Отже перед тим, як стати користувачем бібліотеки у студента виникає потреба в інформації, в знаннях, в уміннях, йому також важливо усвідомлювати необхідність задоволення цієї потреби саме через бібліотечне обслуговування.

Інформаційні потреби студентів мають чітко визначений зміст – потреба в навчальному та науковому пізнанні для виконання навчальної та науково-дослідної діяльності. Існує ряд факторів, які сприяють або заважають усвідомленню необхідності відвідування бібліотеки. Ці фактори залежать від сфери діяльності людей, від попереднього досвіду користування бібліотечними ресурсами, від можливості утримувати і зберігати власні інформаційні ресурси, від наявності потрібного для роботи в бібліотеці часу та від інших обставин. Дослідження останніх років свідчать про те, що все частіше студенти для виконання своїх навчальних завдань використовують Інтернет. Надання переваги такій формі інформаційної поведінки студентів концентрується в таких показниках як комфортність доступу у будь-який час, простота пошуку інформації, час, що витрачається на отримання інформації, зручна форма отримання інформації. Однак такий показник, як простота пошуку часто виявляється уявним і приводить до безкінечного перегляду невідповідних посилань. Отже розвиток нового типу інформаційних ресурсів залишає питання їх організації і структурування для здійснення пошуку релевантного запита, що ставить перед бібліотеками як соціальними інститутами залученими до інформаціо-освітнього простору завдання усвідомлення нових принципів і форм організації інформаційного обслуговування студентів.

З метою визначення того, чи доцільно використовують студенти довідково-бібліографічний апарат бібліотеки в СНР, в анкеті було поставлено відповідне запитання. Розподіл відповідей на запитання: „Чи користуєтесь Ви довідковим апаратом бібліотеки (каталогами, картотеками)?” детально представлений у поданій нижче таблиці 2.1:

Таблиця 2.1

Кількісна характеристика користування студентами довідково-пошуковим апаратом бібліотеки (в %)

Інститут (факультет)	Відповідь: Так		Відповідь: Ні		Відповідь: Не вмію користуватись	
	кільк. осіб	відп.в %	кільк. осіб	відп.в %	кільк. осіб	відп.в%
студенти інституту педагогіки	53	94,6	3	5,4	0	0
студенти інституту корекційної педагогіки	40	100	0	0	0	0
студенти соціально-гуманітарного факультету	38	90,5	2	4,8	2	4,8
студенти факультету української філології	64	100	0	0	0	0
студенти факультету іноземної філології	42	89,4	2	4,3	3	6,4
студенти історичного факультету	23	100	0	0	0	0
студенти фізико-математичного факультету	13	76,5	4	23,5	0	0
Всього	273	94,5	11	3,8	5	1,7

Як бачимо за даними поданими у таблиці 94,5% складає відповідь „Так”. Відповідно - 3,8% складає відповідь „Ні” і 1,7% - відповідь „Не вмію користуватись”. Отже можна було б зробити висновок, що переважна більшість студентів користуються каталогами бібліотеки. Помітним є те, що наприклад, студенти інституту колекційної педагогіки, факультету української філології та історичного факультету всі користуються при роботі в бібліотеці довідково-пошуковим апаратом, а найбільший відсоток (23,5%) студентів, які не користуються каталогами, на фізико-математичному факультеті. Це може пояснюватись, також, відмінністю завдань для самостійної роботи на різних факультетах. Наприклад, студенти фізико-математичного факультету мають менше завдань пов'язаних з пошуком та опрацюванням різних інформаційних джерел. Дуже незначним, як ми бачимо

є відсоток студентів які усвідомлюють і чесно зізнаються, що не вміють користуватись каталогами. Однак слід зауважити, що дане опитування проведено серед студентів, які отримали анкету при відвідуванні бібліотеки, тобто вони є користувачами бібліотеки і вже мають деякий рівень обізнаності з бібліотечним інформаційним середовищем.

В наступному запитанні анкети було запропоновано дати відповідь на запитання з якого ми хотіли дізнатися чи бажають студенти навчитися правильно користуватися довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки. Статистичні результати представлені у таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Кількісна характеристика бажаючих навчитися користуватися традиційними та електронними каталогами, картотеками довідниками?

Інститут (факультет)	Відповідь: Так		Відповідь: Ні		Відповідь: Не обов'язково	
	кільк осіб	відп.в %	кільк. осіб	відп.в %	кільк. осіб	відп.в%
студенти інституту педагогіки	49	87,5	2	3,6	5	8,9
студенти інституту корекційної педагогіки	37	92,5	0	0	3	7,5
студенти соціально-гуманітарного факультету	38	90,5	0	0	4	9,5
студенти факультету української філології	56	87,5	0	0	8	12,5
студенти факультету іноземної філології	41	87,2	0	0	6	12,8
студенти історичного факультету	23	100	0	0	0	0
студенти фізико-математичного факультету	12	70,6	2	11,8	3	17,6
Всього	256	88,6	4	1,4	29	10

Як бачимо з таблиці, переважна більшість студентів вказали на те, що вони бажали б навчитися правильно користуватися бібліотечними ІПС –

відповідь „Так” складає 88,6% від загальної кількості опитаних, але 10% студентів вважають таке навчання не обов’язковим і 1,4% взагалі вважають його не потрібним. З цього можна зробити висновки, що досить високий відсоток студентів, навіть серед користувачів бібліотеки, не уявляють собі цінність спеціальних знань і умінь в галузі інформаційного самообслуговування, а це в свою чергу негативно впливає на якість організації СНР студентів.

Ще одне запитання в анкеті повинно було допомогти виявити, як часто студенти звертаються за допомогою до бібліографа-консультанта при пошуку потрібної літератури за допомогою бібліотечних каталогів і картотек, тобто при використанні бібліотечних ПС. Чи можуть вони при виконанні навчальних завдань, знайти потрібну літературу і обійтися без прямого контакту з бібліотекарями. За результатами відповідей на запитання ми побачили, що 34% студентів завжди звертаються за допомогою до бібліографа-консультанта, 51% тільки інколи користується допомогою при пошуку потрібної інформації і 15% ніколи не звертаються за допомогою. Для того, щоб отримати більш точні результати ми додатково провели усне опитування безпосередньо серед тих студентів, які відвідували зали каталогів. На протязі першої половини навчального року було опитано 200 студентів. Серед питань поставлених перед студентами були такі, що стосувалися нових можливостей, які надають комп’ютерні технології та розширення електронної інформаційної мережі, оскільки серед студентів дуже поширена думка про те, що в електронному середовищі дуже швидко можна задовольнити свої запити без сторонньої допомоги. На основі відповідей було виявлено:

- 30 відсотків з опитаних студентів вважають, що комп’ютер в інформаційному суспільстві зможе повністю замінити бібліотекаря як посередника між інформацією і користувачем;

- відповідно 47 відсотків переконані, що комп’ютер лише частково зможе замінити бібліотекаря;

- 21 відсоток вважають, що комп'ютер не зможе замінити бібліотекаря;
- 2 відсотка відповіді дати не змогли.

Отже, можна зробити висновки, що значна частина студентів потребує консультативної допомоги та довідкового обслуговування від персоналу бібліотеки не дивлячись на стрімкий і широкий розвиток комп'ютеризації. Адже пошук і робота з інформацією в глобальній електронній мережі також потребує сформованих умінь і навичок для виконання такої роботи самостійно.

На запитання „Як часто звертаються студенти-читачі за допомогою до бібліографа-консультанта?” – відповіді розподілились таким чином:

- при кожному відвідуванні бібліотеки – 8 відсотків студентів:
- досить часто – 57 відсотків:
- не відчувають потреби у консультаціях – 35 відсотків.

Такі відповіді на поставлені при опитуванні запитання свідчать про те, що більша половина респондентів у своїй навчальній та науково-дослідницькій діяльності не можуть обійтись без допомоги і прямого контакту з бібліотекарем або бібліографом при пошуку потрібної інформації.

З аналізу проведених індивідуальних бесід, першого анкетування і усних опитувань, можна зробити висновки, що студенти, як правило, не володіють достатньою мірою умінь і навичками, які необхідні для успішної СНР. При проведенні опитувань, ми акцентували свою увагу на таких складових умінь і навичок організації СРС, як робота в бібліотечному інформаційному середовищі і, конкретно, при використанні бібліотечних ІПС. Як показує аналіз, далеко не всі студенти добре розуміють значення тих можливостей, які надають умінь і навички використання бібліотечних ІПС в організації ефективної СНР. Однак, більшість студентів, як показали результати опитувань, бажали б отримати відповідні знання щодо використання бібліотечних ІПС та роботи з довідковими інформаційними джерелами.

Наступне опитування було проведено з метою порівняння рівня обізнаності студентів гуманітарних та технічних спеціальностей з можливостями інформаційного пошуку в обраних для дослідження групах. Групи обирались серед першокурсників з різних факультетів. На протязі першого семестру 2003-2004 навчального року в Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за сприяння кафедри технічних засобів навчання та в Науково-технічній бібліотеці Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” студентам (по сім груп у кожному навчальному закладі) було запропоновано відповісти на запитання анкети (див. Додаток В) стосовно пошуку інформації потрібної їм для навчальної та наукової роботи. Перелік запитань в анкетах був структурований наступним чином:

- інформація про користувача (стосовно віднесення його до тієї чи іншої групи);
- самостійна оцінка власної обізнаності і можливості використання різних довідкових та допоміжних апаратів при пошуку навчальної та наукової інформації;
- визначення потреби в організації навчання з інформаційного пошуку матеріалів, як в друкованій, так і в електронній формі.

Дали відповіді на запитання анкети 216 студентів з обраних груп в обох навчальних закладах. Слід відмітити, що 100 відсотків опитаних вказали на те, що студенту потрібні уміння і навички користування картковими та електронними бібліотечними каталогами. Тобто вони розуміють, що для пошуку потрібних джерел, при виконанні навчальних завдань, неможливо обійтися без допоміжного пошукового апарату і без знання того, як, при пошуку відповідної інформації, користуватися бібліотечними ІПС.

Результати відповідей на запитання стосовно того чи бажають вони навчитись більш досконало володіти методикою пошуку інформації представлені у поданій нижче діаграмі (див. Рис. 2.1)

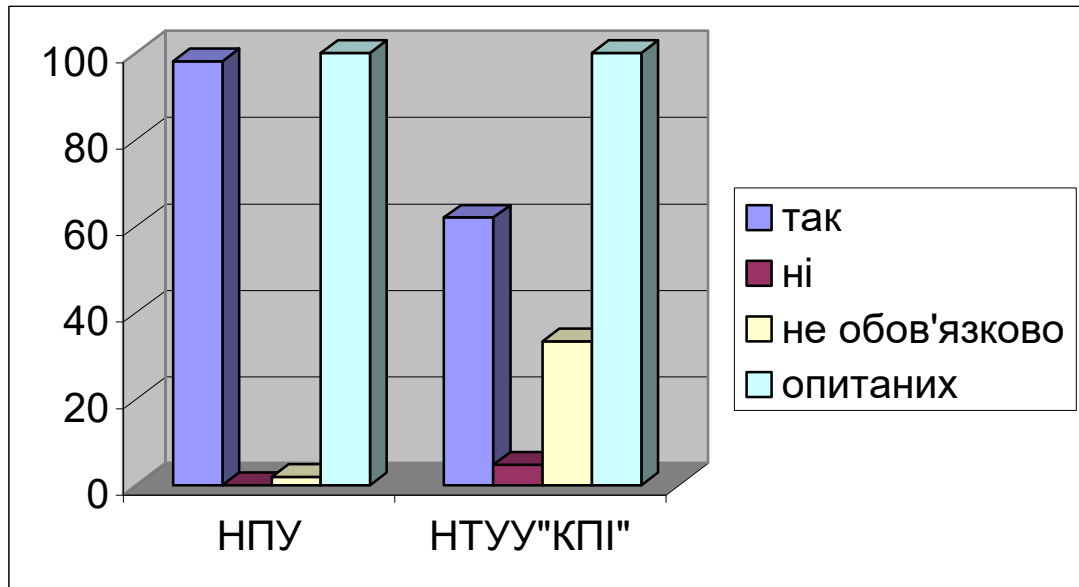

Рис. 2.1. Порівняльні показники відповідей студентів НПУ і НТУУ „КПІ” стосовно навчання більш досконалому володінню методикою пошуку інформації. (в%)

Якщо проаналізувати діаграму ми побачимо, що 2% студентів НПУ і 33,3% студентів НТУУ „КПІ” з усіх опитаних відповіли, що вони не вважають за обов’язкове вдосконалювати свої знання в галузі інформаційного самообслуговування. Окрім того, якщо порівняти відповіді студентів НПУ і НТУУ „КПІ”, можна зробити висновок, що студенти науково-технічного університету або вважають себе більш обізнаними з методикою пошуку в бібліотечних ІПС, або просто не вважають за потрібне удосконалювати свої знання. Навіть 4,8% з опитаних з НТУУ „КПІ” дали відповідь „ні”, тобто вони зовсім не потребують вдосконалення своїх знань. Однак переважна більшість студентів (відповідно 98% -НПУ і 61,9% - НТУУ „КПІ”) все-таки бажали б навчитися більш досконало володіти методикою пошуку потрібної інформації.

Для того, щоб дізнатися на якому рівні знаходяться знання студентів про структуру традиційних бібліотечних ІПС, ми поставили просте запитання, чи можуть студенти визначити різницю між алфавітним і систематичним каталогом (картотекою). Відповідно тільки 56,9% студентів НПУ і 71,4% студентів НТУУ „КПІ” вказали на те, що вони можуть

визначити цю різницю. Це означає що загальний відсоток тих студентів обох університетів, що мають уявлення про довідково-бібліографічний апарат бібліотеки складає – 61%. Інші 39% не мають уявлення про те, якого роду інформацію утримують бібліотечні каталоги та картотеки.

З діаграми представленою на Рис. 2.2 ми можемо побачити, як розподілились відповіді студентів на запитання завдяки якому ми хотіли дізнатись, чи відчувають студенти труднощі при роботі з бібліотечними каталогами.

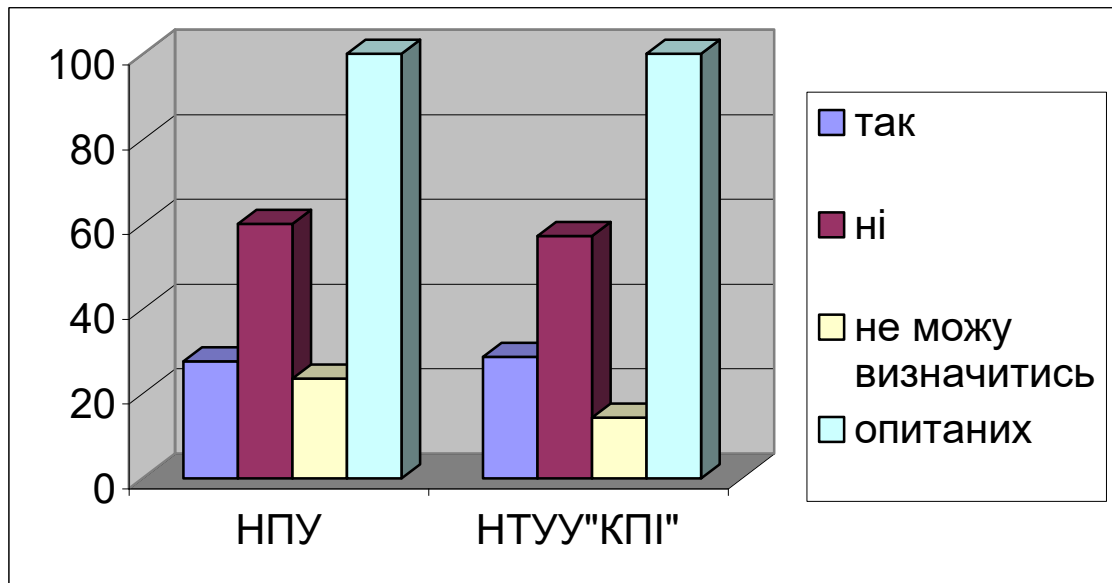

Рис.2.2 Порівняльні показники відповідей студентів НПУ і НТУУ „КПІ” на запитання „Ви відчуваєте труднощі при роботі з каталогами?” (в%)

Як бачимо з діаграми 60% студентів НПУ і 57,1% студентів НТУУ „КПІ” дали відповідь „Ні”. Це означає, що в середньому лише 58,6% всіх опитаних з обох університетів не відчувають труднощів при роботі з бібліотечними каталогами. Відповідно 23,5% і 14,3% студентів вказали на те, що вони не можуть визначити для себе чи виникають у них складності при роботі з довідково-пошуковим апаратом бібліотеки. Досить високим – 28% - є середній відсоток студентів обох ВНЗ (відповідно 27,5% -НПУ, 28,6% - НТУУ „КПІ”) для яких робота з бібліотечними каталогами пов’язана з різного роду труднощами.

Окремо були поставлені питання, які стосувались користування електронними бібліотечними каталогами та пошуковими засобами в Інтернет.

Діаграма представлена на Рис.2.3 дає нам можливість побачити на основі відповідей, що кількість користувачів Інтернет в різних університетах не однакова.

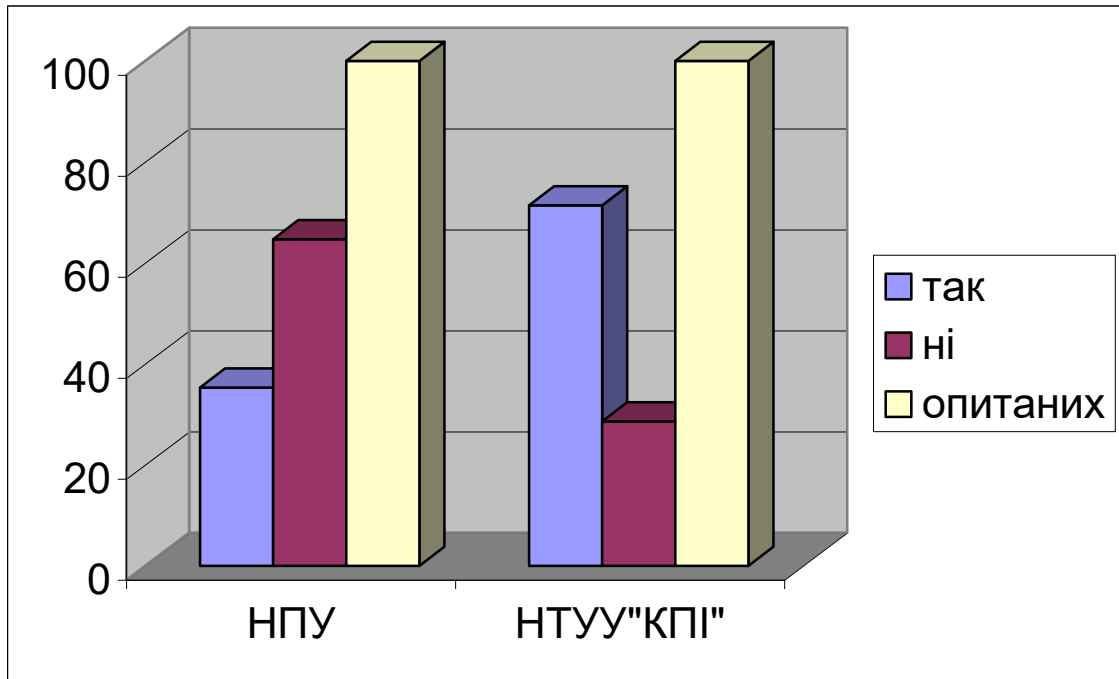

Рис. 2.3 Порівняльні показники відповідей студентів НПУ і НТУУ „КПІ” стосовно користування пошуковими засобами в Інтернет (в%)

Серед студентів педагогічного університету 35,3% опитаних користувались пошуковими засобами Інтернет; у політехнічному ж університеті відсоток користувачів Інтернет значно більший, він складає 71,4%. Такий високий показник користувачів Інтернету в НТУУ „КПІ” пояснюється почасти тим, що студенти цього ВНЗ краще обізнані з комп’ютерною технікою, адже це безпосередньо пов’язано з тими спеціальностями, які вивчаються у технічному університеті. Але в той же час 66,7% студентів НТУУ „КПІ”, з тих що користуються Інтернет, на наступне запитання „Ви задоволені результатами пошуку?” дали негативну відповідь. Відповідно, цей показник у студентів НПУ склав 53,3%. Показовим є також той факт, що 72,2% студентів НПУ і 93,3% студентів

НТУУ „КПІ” вказали на те, що тільки 50% або 25% інформації отриманої в глобальній мережі відповідали їхньому запиту. Доречно сказати, що такий же 50-відсотковий бар'єр, відповідності знайденої інформації, встановлено досить великою кількістю студентів обох університетів і для результатів пошуку за традиційними ПС (відповідно 40% і 30%), але він значно менший у порівнянні з Інтернет. Не дивлячись на те, що відсоток відповідності знайденої інформації за традиційними ПС є вищим, ми бачимо, що рівень умінь з пошуку та відбору потрібних джерел в і в традиційному і в мережевому інформаційному середовищі у студентів обох університетів є досить низьким.

Результати відповідей представлених на діаграмі (Рис. 2.4) стосувались використання студентами електронних каталогів бібліотеки. Нас цікавила відповідь на це запитання ще і тому, що електронні каталоги стають невід'ємною частиною довідкового апарату кожної бібліотеки. Електронні каталоги забезпечують одночасний багатоаспектний оперативний пошук. Бази даних електронного каталогу можуть утримувати не тільки описи книг, але й аналітичні описи статей з періодичних видань та збірників чи окремих частин документів. Вбираючи в себе функції традиційних каталогів електронний каталог дає принципово нові можливості пошуку у порівнянні з традиційними бібліотечними каталогами тому, що поєднання в ньому бібліографічних і лексикографічних баз даних, а також можливість приєднання до бібліографічних описів повнотекстових документів і цілих баз даних дають якісно нові результати пошуку.

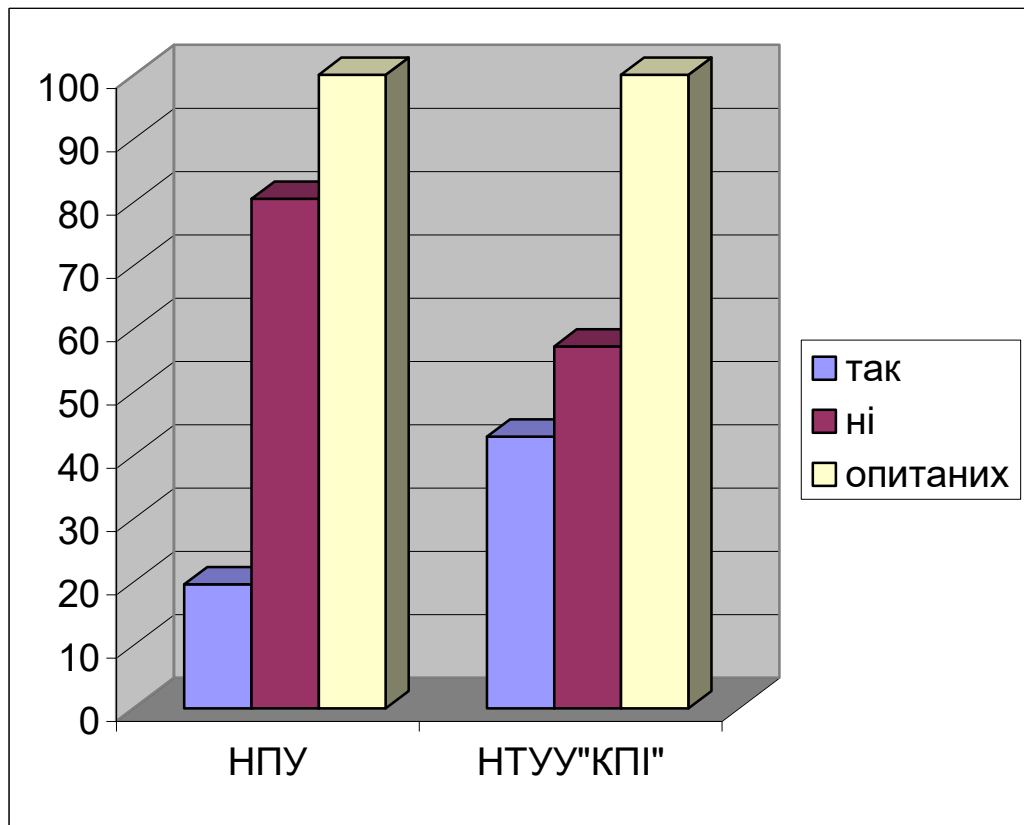

Рис.2.4 Порівняльні показники відповідей студентів НПУ і НТУУ „КПІ,” стосовно використання електронних бібліотечних каталогів (в %)

Як бачимо з представлених даних лише 19,6% з опитаних студентів НПУ і 42,9% студентів НТУУ „КПІ” дали позитивну відповідь, Отже, електронними каталогами бібліотеки доводилось користуватись в середньому лише 31,3% студентів обох навчальних закладів. Враховуючи те, що електронний каталог стає обов’язковим атрибутом кожної бібліотеки і те, що бібліотечні електронні каталоги все більше стають доступними у глобальній комп’ютерній мережі, формування умінь і навичок користування ними при виконанні СНР студентами є важливим завданням для працівників бібліотеки, в першу чергу.

Наведений вище аналіз рівня підготовки студентів до СНР показує, що значна частина студентів не володіє умінями і навичками роботи з інформаційними джерелами та з бібліотечними ПС. Серед цієї групи умінь, до яких відносяться: швидкий і правильний пошук потрібної інформації

(уміння користуватись різними видами довідково-бібліографічного апарату бібліотеки); знайомство з довідковою літературою, бібліографічними показниками і уміння користуватися ними; оволодіння правильними методами відбору та опрацювання інформації; володіння прийомами аналізу літератури, уміння працювати з періодикою і т. п. - є такі, якими повинен володіти уже випускник середньої школи. Однак невідповідність до такої діяльності ставить перед ВНЗ завдання формування та розвитку умінь і навичок інтелектуальної праці з первинними та вторинними джерелами інформації.

Спираючись на отримані в результаті опрацювання матеріали та використовуючи підходи, означені в науковій літературі [285], було розроблено комплексний критерій для діагностування у студентів рівня сформованості умінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС та готовності до роботи з інформаційними ресурсами, що дає змогу дослідити рівневу кількісно-якісну характеристику стану розвитку умінь і навичок СРС з бібліотечними ІПС.

Критерій перший - ступінь розвитку мотивації, який характеризує спрямованість особистості, її відповідність інтересам навчання, розуміння необхідності самостійної роботи з інформацією. Показником розвитку мотивації є ціннісні орієнтації, творчо-пошукова позиція, високорозвинені пізнавальні інтереси і здібності, самостійний стиль мислення, потреба у постійному оновленні і збагаченні знань, професійність діяльності (наявність в основі діяльності професійних знань), доцільність діяльності (відповідність її змісту і форми комплексу пізнавальних цілей).

Критерій другий - ступінь оволодіння знаннями, уміннями і навичками, необхідними і достатніми для організації самостійної роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами, який характеризує предметно-операційну сторону готовності до такої самостійної діяльності і має своїми показниками систему наукових знань про рівні сформованості таких умінь, як: освоєність діяльності (наявність у її складі точних відпрацьованих

операцій), ступінь узагальнення умінь (широта перенесення умінь у нові умови і ситуації), оригінальність діяльності (відсутність шаблону, формалізму).

Критерій третій, який характеризує ступінь розвитку самостійності, ініціативи, активності і відповідає наступним показникам: розуміння творчої самостійності і наявності прагнення до неї, прояв ініціативності і наполегливості у виконанні пошуку, розмаїтість сфер прояву самостійності, здатність до самостійної оцінки результатів інформаційно-пошукової діяльності.

На основі цих критеріїв ми виділяємо три рівні сформованості умінь самостійної роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами у студентів: високий, середній і низький.

Високий рівень - характеризується тим, що у студентів сформована потреба і переконаність у значимості самостійної навчальної діяльності, висока інтелектуальна активність, захопленість наукою, прагнення брати участь у пошуково-творчому навчальному процесі. Цей рівень розвитку умінь і навичок є основою для виконання усієї системи дій самостійної навчальної роботи і характеризується самостійним формулюванням мети при пошуку необхідної навчальної інформації, плануванням ходу виконання цієї роботи і здійсненням її за допомогою найбільш доцільних і ефективних дій. Студент вільно володіє комплексом знань, умінь і навичок, необхідних для самостійної роботи з бібліотечними ІПС, може переносити їх у нові умови і досягати високої результативності пошуку. Тобто даний рівень передбачає цілісність і відпрацьованість умінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС.

Середній рівень - характеризується тим, що у студента формується мотиваційно-ціннісне відношення до самостійної роботи з інформаційними ресурсами. Студент досить добре володіє і оперує знаннями, уміннями і навичками з конкретними бібліотечними пошуковими системами, але не може забезпечити їх перенесення на нові об'єкти; найчастіше орієнтується на типові ситуації і готові зразки; не вміє правильно вибрати з усієї сукупності

дій найбільш раціональні. Тому у студента спостерігається стереотипність дій стосовно значимих цілей пошуку інформації, студент працює без охоплення усієї повноти перспективи і можливостей використання бібліотечних ПС і задовольняється лише деякими складовими пошукового апарату.

Низький рівень - характеризується відсутністю умінь організації інформаційного пошуку, виконуватись можуть лише окремі елементарні дії при роботі з інформаційними ресурсами: Доцільність цих дій не пояснюється, вони виконуються неточно, що вказує на нерозуміння потреби у їх виконанні в результаті чого мета роботи часто не досягається. Не володіючи методикою організації інформаційного пошуку і не маючи відповідної мотивації, студент не виявляє необхідної самостійності і відповідальності. Цей рівень характеризується ситуативністю, нецільспрямованістю усієї діяльності.

З метою визначення рівня сформованості умінь самостійної роботи був проведений констатувальний експеримент. Експеримент проводився на перших курсах університету в першому семестрі навчального року. Студентам гуманітарних спеціальностей було запропоновано самостійно виконати опрацювання визначеної теми з певного предмету. При цьому вони самі повинні були обрати варіанти пошуку потрібної для виконання завдання інформації. Студентів попросили описати всі етапи своєї роботи в бібліотеці від початку до кінця. Всі види виконаних дій з пошуку та опрацювання джерел інформації, з якими студенти були раніше обізнані вони мали систематизувати. Термін виконання такої роботи був встановлений на один тиждень – з понеділка по п'ятницю. Кожна з 50-ти виконаних самостійних робіт була проаналізована.

Констатувальний експеримент, проведений нами з метою виявлення у студентів рівня сформованості умінь самостійної роботи з бібліотечними ПС та готовності до роботи з інформаційними ресурсами, дав результати, графічна інтерпретація яких наводиться на Рис. 2.5.

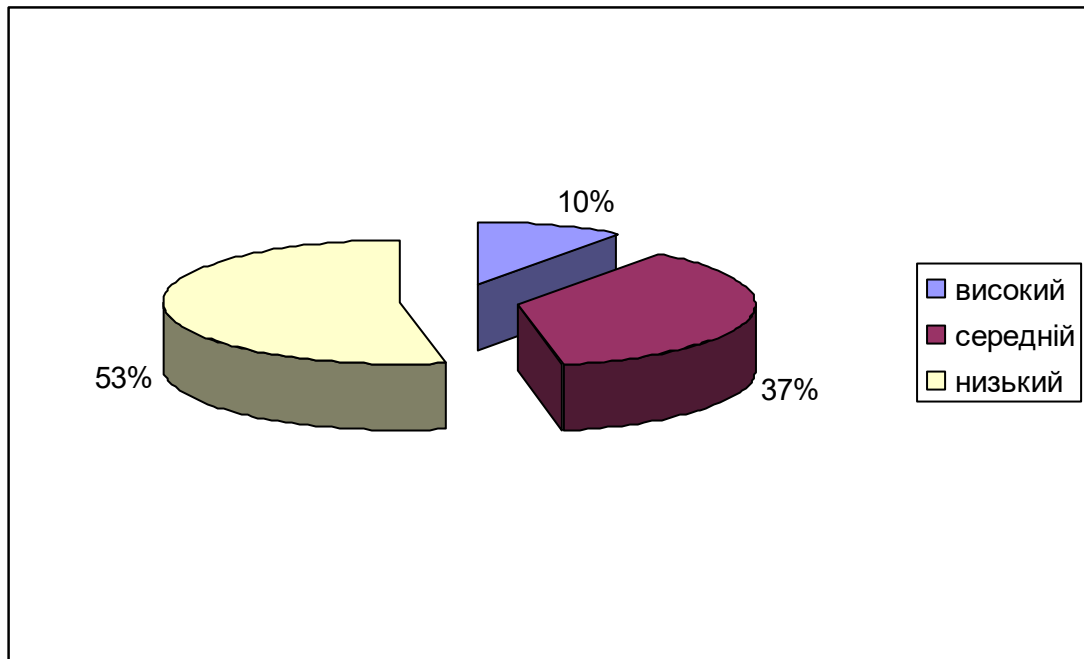

Рис.2.5 Рівень готовності студентів до самостійної роботи з ІПС (%).

Дані, представлені на діаграмі, показують, що більшість студентів відносяться до низького (53%) та середнього рівня (37%) і тільки 10% до високого рівня готовності до самостійної роботи з бібліотечними ІПС.

Аналіз даних експерименту дозволяє зробити висновок, що студенти з високим рівнем можуть сформулювати мету, побудувати план ходу виконання самостійної роботи, вибирають доцільні і ефективні дії при пошуку потрібної інформації. У студентів з середнім рівнем розвитку умінь простежується володіння деякими умінями роботи при використанні бібліотечних ІПС, але вибір їхніх дій орієнтується на типові ситуації і готові зразки і не охоплює усієї повноти тих пошукових можливостей які надають бібліотечні ІПС.

Найбільший відсоток студентів з низьким рівнем сформованості умінь самостійної роботи характеризується тим, що вони не володіють методикою організації інформаційного пошуку, в обраних ними діях прослідковується невпевненість і нерозуміння доцільності цих дій. На нашу думку, результат, який показує переважну більшість студентів з низьким рівнем сформованості умінь та навичок самостійної роботи з бібліотечними ІПС, зумовлений

відсутністю установки на самостійний розвиток значимих у навчальній та майбутній професійній діяльності якостей; індивідуальним відношенням студентів до організації самостійної роботи з пошуку інформаційних джерел; відсутністю комплексу методичних рекомендацій з формування умінь і навичок самостійної роботи з інформаційними ресурсами, що сприяє виникненню у студентів психологічного бар'єру при організації самостійної роботи з бібліотечними ІПС; неусвідомленістю студентами значення умінь і навичок самостійної навчальної роботи в бібліотечному інформаційному середовищі, зумовленого як потребами інформаційного суспільства в цілому так і новою концепцією освіти.

Аналіз основних складових рівня підготовки студентів до самостійної роботи з інформаційними ресурсами, виявив, що недавні старшокласники не завжди усвідомлюють суттєву різницю в обсягах, а головне у якості інформаційного матеріалу, що вимагається використовувати у школі та у вищому навчальному закладі. Рівень їх обізнаності в галузі самостійної роботи з інформаційними ресурсами та пошуковими системами часто є недостатнім для ефективного оволодіння новими навчальними дисциплінами.

Отже особливої уваги, в ракурсі адаптування до нових умов, заслуговує проблема виховання студента як користувача бібліотечними ІПС, що припускає формування у нього різноманітних умінь і навичок, що включають пошук – відбір – опрацювання інформації. Структура СРС з бібліотечними ІПС представлена на запропонованій нами схемі (Рис.2.6), в якій представлені процеси, що стосуються роботи з інформацією при виконанні студентами навчальних завдань.

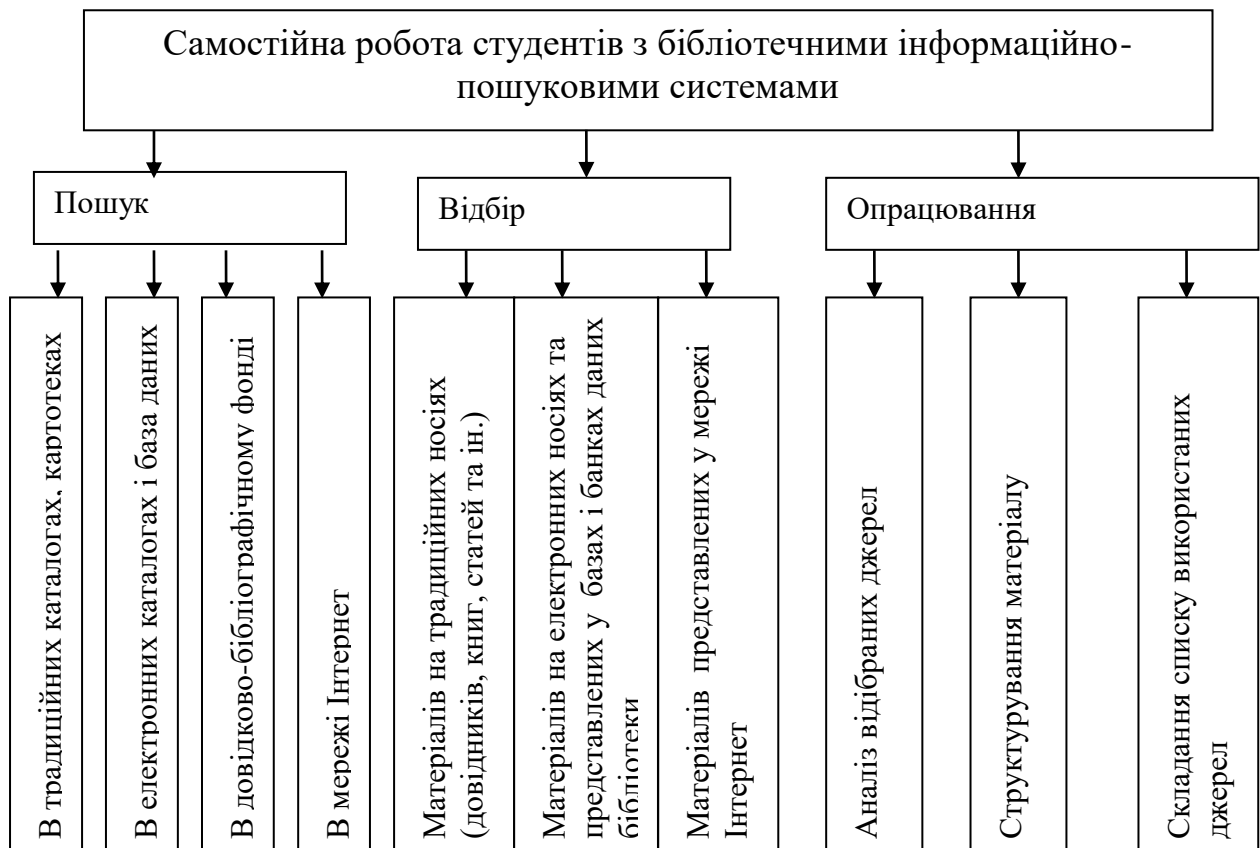

Рис.2.6. Самостійна робота студентів з бібліотечними ІПС

Як бачимо з поданої схеми, пошук інформації означає самостійне знаходження необхідного джерела, уміння користуватися традиційними та електронними каталогами, картотеками, базами даних, а це означає знання основних правил побудови каталогів та основ бібліотечних класифікаційних систем; орієнтування у довідково-бібліографічних фондах бібліотеки; знання основних правил здійснення пошуку у глобальній мережі Інтернет.

Наступний процес – це відбір серед представлених у пошукових системах матеріалів тих, що відповідають запиту. Матеріали, що утримують потрібну інформацію, можуть бути представлені на різноманітних носіях, починаючи від традиційних, паперових і закінчуючи такими, що представлені у відкритому доступі світової мережі. Відповідно такі матеріали потребують інформаційного опрацювання, тобто їх потрібно проаналізувати, а потім структурувати відібрану інформацію, Такий процес вимагає знання структури як традиційних так і електронних документів (книг, статей, довідників і т.ін.),

уміння працювати з кількома джерелами інформації одночасно, основних прийомів роботи з текстом (конспектування, складання тез, рефератів та ін.), уміння використовувати отриману інформацію при написанні навчальних та наукових робіт, оформлювати матеріал і знати правила складання списків літератури відповідно до діючих стандартів.

Саме такі навички і уміння повинні формувати у студентської молоді бібліотечні працівники у співпраці з професорсько-викладацьким колективом. Знання студентів про сучасну бібліотеку, як правило, незначні. Лише деякі з них можуть вільно оперувати довідково-пошуковим апаратом бібліотеки, комфортно почувати себе працюючи з каталогами та картотеками. Тому необхідною частиною роботи бібліотеки вищого навчального закладу у повній мірі повинна стати інформаційна освіта. У все більшій кількості навчальних закладів працівники бібліотеки залучаються до процесу викладання через відповідні структури університетів, або у рамках окремих курсів, шкіл. Важливим напрямком роботи повинна стати розробка методичних матеріалів бібліотекарями високої кваліфікації, які накопичили практичний досвід роботи з інформаційно-пошуковими системами.

Навчання пошуку інформації нерозривно пов'язане з навчанням правилам користування каталогами, картотеками, бібліографічними покажчиками, довідниками, словниками, іншими допоміжними матеріалами. Крім того, поява комп'ютерних інформаційно-пошукових систем у бібліотеках потребує розвитку спеціалізованих умінь і навичок: розуміння представлення інформації у базах даних, уміння вибирати область пошуку, користуватись різними ключами пошуку. Отже підготовка студентів гуманітарних спеціальностей до самостійної роботи з інформаційними ресурсами та бібліотечними пошуковими системами, як один з аспектів навчальної діяльності вимагає спеціального навчання її прийомам, методам і змісту.

2.2. Дидактико-методичне забезпечення досліджуваної проблеми

Пріоритетною формою організації навчання сьогодні має стати самостійна пізнавальна діяльність студентів. Зміщення акцентів з аудиторних форм роботи на СНР дозволить сформувати у студентів свій особистий підхід і метод професійної діяльності майбутнього спеціаліста з вищою освітою. Ефективність СНР, доля якої весь час збільшується у системі вищої освіти, на пряму залежить від підготовленості студентів до самостійної роботи з інформаційними ресурсами. Ігнорування викладачами низького рівня сформованості у студентів умінь і навичок самостійної роботи в бібліотечному інформаційному середовищі вищого навчального закладу, ігнорування психологічної готовності студентів до цієї роботи, відсутність виділеного часу на їх навчання і постійної допомоги у підтримці їх готовності до використання інформаційно-пошукових технологій знецінює інноваційні тенденції в освіті і знижує рівень професійної підготовки студентів, самостійності творчої роботи.

Уміння та навички СРС складають суттєву сторону навчальної діяльності. Саме від рівня їх сформованості залежить результативність СНР студентів, глибина засвоєння ними матеріалу, розвиток їх творчого потенціалу як майбутніх фахівців.

Постановка загальної мети дослідження ґрунтувалась на необхідності сформувати у студента уміння і навички самостійної навчальної та науково-дослідної роботи у відповідності до нових вимог освітнього процесу, що є одним з найважливіших завдань, поставлених перед вищою школою.

Виходячи із загальної мети дослідження ми розробили спеціальний курс навчання „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” при розробці змісту якого керувалися такими основними критеріями:

1. Критерій комплексності – у змісті освіти відображаються досягнення соціального і науково-технічного прогресу.
2. Критерій високої наукової і соціальної значимості – у зміст будь-якого курсу включаються сучасні загально визнані і перспективні досягнення з інформатизації суспільства.
3. Критерій доступності – зміст наукового курсу повинен враховувати ступінь початкової підготовки, вікові особливості, рівень розвитку та бути доступним для сприйняття студентами.
4. Критерій оптимальності – обсяг відібраного матеріалу для засвоєння має відповідати кількості відведеного часу на його вивчення.
5. Критерій методичної забезпеченості – зміст курсу має забезпечуватися методичними матеріалами, які відповідають програмному змісту і мають навчально-матеріальну базу.

Для реалізації виконання експериментального дослідження було укладено навчально-тематичний план курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами”, зміст якого передбачав вирішення наступних задач:

- ознайомлення студентів з основними положеннями щодо структури, організації та можливостей використання інформаційних ресурсів, ознайомлення з бібліотекою як системою організації інформаційних ресурсів суспільства, з основними поняттями, що використовуються в бібліотечних ППС та структурою цих систем;
- підготовка студентів до використання бібліотечних інформаційно-пошукових систем у навчальній та наступній професійній діяльності шляхом розгляду різних видів пошуку та алгоритмів їх виконання;
- формування уміння самостійно здійснювати пошук, відбір, опрацювання та представлення інформації.

Вирішення сучасних освітніх задач, серед яких важливе місце займає задача інформатизації освіти, на нашу думку, вимагає включення в обов'язковий зміст загальної освіти великої групи порівняно нових для

практики складових, серед яких одне з провідних місць займає уміння працювати з інформацією, що означає:

- уміння здійснювати пошук даних в різних джерелах інформації;
- здатність в комплексі використовувати при пошуку традиційні та електронні бібліотечні ППС;
- володіння основами аналітичного опрацювання інформації;
- уміння виділяти в своїй навчальній, а потім і професійній діяльності інформаційні процеси і управляти ними;
- володіння практичними способами роботи з різноманітною інформацією;
- знання морально-етичних норм роботи з інформацією.

Формування умінь і навичок СРС з бібліотечними ППС вимагає застосування спеціальної методики при навчанні вмінням роботи в інформаційному середовищі бібліотеки. Відомо, що в основу будь-якої методики закладаються загальні дидактичні принципи: науковість, зв'язок теорії з практикою, наочність, поопераційно-систематичне формування вмінь, самостійність і активність, цілеспрямованість, мотиваційна забезпеченість, диференціація та індивідуальний підхід, свідоме і міцне засвоєння вмінь і навичок. Зазвичай, при доборі змісту навчання, керуються такими основними принципами, які відповідають запропонованим Ю.К.Бабанським для засвоєння основних наук, серед них:

- принцип цілісності, який припускає, що зміст навчання повинен бути упорядкованим, систематизованим, цілим;
- принцип гуманізації, що припускає показ ролі і значення тієї галузі знання, що вивчається, у світовому процесі і розвитку культури;
- принцип генералізації, що припускає об'єднання навчального матеріалу навколо провідної ідеї, фундаментальних теорій і законів;
- принцип співвіднесення навчального матеріалу з рівнем розвитку відповідної науки;

- структурна єдність змісту навчального матеріалу на різних рівнях його вивчення;
- комплексність змісту.

Саме тому, при розробці плану проведення формувального експерименту з навчання студентів основам бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ІПС, ми ґрунтувались на тому, що:

- формування умінь і навичок самостійної роботи з інформаційними ресурсами у студентів як майбутніх фахівців, адекватних сучасному рівню і перспективам розвитку інформаційних процесів і систем, можливе тільки при комплексному використанні бібліотечних та інформаційних технологій в навчальному процесі університету як сукупності взаємопов'язаних компонентів;
- розділи курсу, що включають основи бібліотечних та інформаційних знань, вивчаються студентами всіх спеціальностей у вигляді інтегрованого курсу, з урахуванням профілю навчання і майбутньої професійної діяльності;
- у змісті курсу виділяється інваріативна частина, що включає фундаментальні методологічні знання, і вивчається на лекціях та варіативна частина, що динамічно змінюється і відповідає складу і структурі традиційних та електронних ІПС бібліотеки, і вивчається на практичних заняттях;
- електронні бібліотечно-інформаційні та комп'ютерно-орієнтовані освітні технології повинні підтримуватись сучасними технічними засобами і раціонально поєднуватись з традиційними технологіями при навчанні студентів.

Нині студенти вищих навчальних закладів, опановуючи навчальні курси, мають, як правило, конспект лекцій, в кращому випадку – посібник або підручник. Але цього зовсім не достатньо для реалізації сучасних освітніх технологій у системі навчання, яка неможлива без комплексного методичного забезпечення самостійної роботи студента новою інформацією.

Ефективне формування і ефективний розвиток загальних навчальних умінь і, як їх складової, умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними ПС, має на увазі відповідне організаційне і методичне забезпечення цього процесу. Одним із аспектів даного забезпечення, що визначає взаємодію викладачів і провідних спеціалістів бібліотеки, є розробка програми і методичних комплексів, а також проведення практичних занять з основ самостійної роботи студентів у бібліотечному інформаційному середовищі.

На нашу думку, до комплексу методичного забезпечення навчального процесу зараз повинні входити розробки, які стосуються організації СНР, і включають матеріали з організації навчання студентів основам бібліотечно-інформаційних знань з урахуванням всіх компонентів інформаційного середовища бібліотеки.

Забезпечення виконання означених вимог здійснювалось і реалізовувалось через розробку наступного комплексу з курсу:

- навчальна програма курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами”;
- зміст відповідних лекцій та практичних занять, список рекомендованих для опрацювання студентам и джерел, короткий термінологічний словник для засвоєння;
- методичні рекомендації щодо алгоритмів пошуку при самостійній роботі з бібліотечними ПС;
- перелік вимог щодо складу знань і умінь з курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами”.

Навчальною метою організації практичних занять з досліджуваними групами було формування у студентів комплексу умінь, необхідних для користування інформаційними ресурсами, практичної організації роботи в бібліотеці, інформаційному центрі, організації доступу до віддалених інформаційних ресурсів. Пріоритетним завданням навчання ми вважали формування у студентів як майбутніх фахівців моделі оптимальної

інформаційної поведінки в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства.

На сучасному етапі, поряд зі зміною фактичної сторони змісту навчальних матеріалів з кожного предмета, розгортається процес зміни засобів і способів діяльності, перебудовуються методи і організаційні форми навчання.

На ефективність формування відповідних практичних умінь і навичок впливають багато факторів, а саме:

- рівень базових знань і умінь;
- чіткість у постановці мети і завдання з пошуку та опрацювання літератури;
- уміння раціонально розподіляти час на виконання самостійної роботи;
- відповідальність і наполегливість у вирішенні поставлених завдань.

Основними дидактичними умовами розвитку практичних вмінь самостійної роботи студентів можна вважати наступні:

- наявність інструкції, плану дій, чи програми виконання певного завдання;
- виділення в них основних етапів виконання завдання, визначення ряду послідовних дій;
- систематичний контроль за виконанням завдання, надання своєчасної допомоги у вигляді додаткового пояснення прийому чи способу виконання дій.

Виходячи з цих обов'язкових умов, процес практичного формування умінь доцільно будувати в наступній послідовності:

1. Визначити ступінь наявності базових знань, умінь і навичок, які має студент на даний момент і які необхідні для формування нового уміння.
2. Відновити пропуски в базових знаннях і уміннях.
3. Встановити поетапне засвоєння кожного елементу нового уміння.
4. Відпрацювати уміння в цілому на прикладі виконання аналогічних завдань.

Слід підкреслити, що перехід від одного етапу формування уміння до наступного здійснюється тільки після засвоєння студентом попереднього.

Дидактична практика показує, що саме такий підхід, коли студент успішно самостійно проходить названі етапи є найбільш ефективним.

Навчальна діяльність студента включає в себе процес засвоєння знань та способи їх використання, дозволяє встановлювати більш широкі і глибокі зв'язки між набутими та новими знаннями, свідомо керувати власною навчальною діяльністю. Рівень самостійності у процесі навчання постійно зростає. Зважаючи на це, потрібно формувати у студентів інтерпретаційну компетентність, яка неможлива без урахування принципів індивідуалізації та самоорганізації, які полягають у підході до навчання як до власної діяльності студента.

Отже, відповідний аспект нашого дослідження включає в себе можливість поетапного формування наступних умінь і навичок СРС з бібліотечними ІПС, а саме:

- орієнтація в бібліотечному інформаційному середовищі;
- вміння користуватись довідковим фондом бібліотеки;
- здійснювати пошук в традиційних алфавітному та систематичному каталогах і картотеках;
- здійснювати пошук і сортування інформації в електронному каталозі бібліотеки;
- здійснювати пошук в one-line каталогах на веб-сайтах бібліотек;
- здійснювати пошук повнотекстових документів;
- оцінювати і відбирати інформаційні джерела за формальними ознаками;
- аналізувати відібрані інформаційні джерела, виділяючи головне;
- структурувати опрацьований матеріал;
- створювати і оформляти бібліографічні списки літератури.

Основними визначеними нами вимогами до змісту навчально-тематичного плану курсу ми вважаємо такі:

1. Запропонований матеріал повинен бути логічно пов'язаний з навчальними планами університету, відповідати перспективним напрямкам розвитку суспільства.

2. Містити положення необхідні для оволодіння теоретичними основами та термінологічним апаратом з основ бібліотечно-інформаційних знань.

3. Програмний матеріал має відповідати вимогам систематичності викладення, посиленості для опанування і бути основою для формування практичних умінь і навичок..

4. Програмний матеріал слід орієнтувати на формування умінь і навичок самостійної роботи в інформаційному середовищі, на розвиток уміння планувати вивчення навчальних курсів різних дисциплін, на здійснення в реальних умовах інформаційно-пошукової діяльності, на здійснення самоконтролю, самокорекції в роботі з інформаційними ресурсами.

5. Виклад матеріалу визначеного курсу доцільно здійснювати шляхом створення пошуково-проблемних ситуацій для практичного опанування основними видами інформаційно-пошукової діяльності та аналітико-синтетичної обробки інформації.

В результаті навчання студенти повинні були: засвоїти відомості про структуру, роль та значення бібліотеки як системи організації та використання інформаційних ресурсів суспільства; мати цілісне уявлення про структуру і призначення бібліотечних ІПС; знати і застосовувати раціональні прийоми і способи самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних у відповідності із завданнями навчального процесу; оволодіти формалізованими методами аналітико-синтетичної обробки інформації.

Реалізація даних вимог забезпечує: організацію цілісності педагогічного процесу у підготовці фахівця: формування системи знань із запропонованого курсу і формування практичної готовності до професійної діяльності в сучасному інформаційному середовищі.

Організація курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” почалась, як і будь-

який інший курс, з укладення навчальної програми, що було необхідною умовою для проведення занять із студентами. До навчальної програми включаються: пояснювальна записка, яка призначена для розкриття мети і завдання навчального курсу і його місця в навчальному плані; тематичний план навчальних занять; зміст курсу; теми та зміст практичних занять; список рекомендованої літератури. Основними вимогами до укладення навчальної програми були повнота і конкретність представлення змісту курсу, включення всіх достатніх для реалізації висунутої мети елементів. Створення навчальної програми потребувало підготовчої роботи: аналізу існуючих програм і досвіду їх реалізації, відбору і розподілення матеріалу у відповідності з науковими принципами, здійснення процедур мінімізації навчального матеріалу пов'язаного з обмеженою кількістю годин для проведення занять. При створенні навчальної програми враховувались результати проведеного констатуючого експерименту.

В тематичному плані курсу, який є модулем, виділяються три основних змістовних частини:

1. Бібліотеки як системи організації інформаційних ресурсів.
2. Пошук, відбір та опрацювання інформації за допомогою бібліотечних інформаційно-пошукових систем.
3. Структура та правила оформлення результатів аналітико-синтетичної обробки джерел інформації в навчальній та науково-пізнавальній діяльності. (див. Додаток Е)

На основі розроблених нами положень в процесі проведення формувального експерименту (2003-2004 навчальний рік) в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова було обрано 7 експериментальних груп студентів з різних інститутів та факультетів гуманітарного профілю, з якими проводились заняття відповідно до розробленого навчального курсу. На заняттях студентів ознайомлювали з теоретичними положеннями стосовно інформаційних ресурсів суспільства та інформаційної культури, з понятійним (термінологічним) апаратом та з

плануванням інформаційно-пошукових задач і алгоритмами їх вирішення, з основами аналітико-синтетичного опрацювання джерел інформації в навчальній діяльності. Друга частина занять мала практичний характер. На заняттях студентів безпосередньо знайомили з традиційними бібліотечними ПС, електронними каталогами та базами даних локальної мережі бібліотеки та технологією їх застосування. Демонструвались також можливості використання бібліотечних інформаційних ресурсів віддаленого доступу в режимі one-line, після чого студенти самостійно виконували підготовлені для них завдання. Заняття проводились в першому семестрі навчального року. Всі надбання теоретичних і практичних знань і умінь, інноваційних методів роботи студенти впроваджували в навчальній діяльності. Це забезпечувалось шляхом освоєння традиційних і нових бібліотечно-інформаційних технологій.

Специфіка навчального курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” полягає в тому, що курс не є викладенням принципів самостійної науки, а утримує в собі окремі питання і розділи з різних наук: бібліотекознавства, бібліографії, інформатики та ін. До того ж він повинен бути дуже коротким, адже на його проведення, відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України відводиться 8 академічних годин.

Використання основних складових навчального процесу, а саме теорії, практики і контролю знань, ми вважали можливим навіть при восьмигодинній програмі курсу, якщо теоретичний матеріал курсу викласти на лекційному занятті, на практичних заняттях продемонструвати можливості пошуку в бібліотечних ПС і навчити самостійно використовувати отримані знання і в кінці перевірити наскільки рівень отриманих знань і умінь відповідає поставленим програмою курсу завданням.

Заняття з ознайомлення з бібліотечними ПС повинні безпосередньо проходити в бібліотеці та в спеціально обладнаних комп'ютерних залах. При

чому, з невеликим за обсягом теоретичним матеріалом студентів знайомлять провідні спеціалісти бібліотеки, потім студенти самостійно виконують практичні завдання, але під контролем і з обов'язковими індивідуальними консультаціями з боку бібліографів.

Важливим, на нашу думку, було ознайомити студентів з планом роботи при проведенні занять, щоб забезпечити систематичність і ритмічність у їх роботі. На заняттях ми підкреслювали взаємозв'язок теоретичних знань і практичних занять із самостійним виконанням завдань.

Матеріал у лекційній частині курсу викладався відповідно до тем навчально-тематичного плану. Наприклад, у першому розділі розглядалась багатозначність поняття „інформація” як одного із загальних понять науки, необхідних для засвоєння пояснювалось значення понять „наукова інформація”, „інформаційне суспільство”, „інформаційні ресурси суспільства”, цінність інформації. Розглядалась класифікація документів за формою, видами видань, типами літератури, яка необхідна для орієнтування в різних типах і видах видань, подавались поняття про первинні та вторинні документи. Детально була представлена система бібліотек України та світу, основні типи та види бібліотек, їх особливості, фонди та форми послуг для читачів. Подавались відомості про структуру та сервісні можливості бібліотеки університету, як складової єдиного інформаційного освітнього простору, відповідно до її функцій.

Особлива увага приділялась другій змістовій частині курсу, в якій подавались поняття про інформаційно-пошукові системи бібліотеки, про складові цих систем, інформаційно-пошукові мови, що застосовуються у цих системах; значення інформаційного пошуку, інформаційні потреби та запити, правила їх формулювання, методи та засоби виконання, стратегії пошуку в традиційних та автоматизованих бібліотечних інформаційно-пошукових системах.

У третій частині було представлено структуру та правила оформлення результатів аналітико-синтетичної обробки інформації, що є важливим

компонентом для навчальної, а особливо для науково-дослідницької роботи студентів. Показана залежність між правильно складеним бібліографічним описом і можливістю його розшуку в інформаційному масиві. Наведені правила групування джерел інформації у бібліографічних списках літератури; правила виділення ключових слів у тексті; методика формалізованої підготовки конспектів, рефератів та анотацій. Вказано на переваги та недоліки застосування формалізованих методів згортання інформації в навчальному процесі.

Подача матеріалу пов'язується з курсом „Організація та методика науково-дослідницької діяльності”, але в розробленому нами курсі більше уваги приділяється формуванню умінь роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами, як основи самостійної роботи з інформаційними ресурсами у процесі навчання і в процесі наступної професійної діяльності, та як важливому елементу навчання студентів умінням попередньої оцінки змісту інформації, створення власного довідково-пошукового апарату для забезпечення самостійної навчальної та наукової діяльності.

Викладення теоретичного матеріалу проводилось на лекціях, які залишаються найбільш зручною формою навчання, що дозволяє за досить короткий термін часу передати досить великій групі студентів нову інформацію. Лекція дає можливість законспектувати тематичний матеріал, що був підібраний викладачем (бібліотекарем) з використанням різних джерел та власного практичного досвіду. Однак, при використанні лише традиційних лекцій, коли переважну кількість часу викладач (бібліотекар) подає готову інформацію, а студенти намагаються занотувати якомога більше з потоку інформації, іноді навіть не усвідомлюючи її, залишається сподівання, що студенти із записаного колись скористаються. Для активного навчання ми вважали необхідним поєднати різні технології проведення лекції як провідної форми навчального процесу в університеті. Так ми запроваджували лекції-переконання, коли викладач впливає на свідомість, сферу раціонального мислення і намагається переконати студентів в

актуальності і достовірності знань, розтлумачити їм зміст нових понять і визначень, що виникають у ході лекції. Використовувались також лекції-дискусії за участю студентів. На наш погляд, такий метод найбільше підходить для викладача-практика. Наприклад, ми могли скористатися питанням: „Що ви знаєте про...?“ В результаті використання такого підходу інтерес студентів до питань, що розглядалися, зростав, так як вони самі формували тематику лекції і мали можливість обмінятися власним досвідом з пошуку інформації, обговорити і проаналізувати його, разом з викладачем перевірити достовірність своїх знань і правильність дій. Застосовувались лекції-презентації. Розповідаючи наприклад, про види і типи видань ми демонстрували деякі з довідкових, бібліографічних, періодичних та ін. видань за профілем спеціальності конкретної групи. В комп'ютерних класах візуальний образ електронного документу або Інтернет-ресурсу можна було продемонструвати скориставшись засобами PowerPoint. Візуалізація лекційного матеріалу є одним з видів технологічного забезпечення навчання. Таке викладення матеріалу дозволяє значно підвищити обсяг інформації, що подається і підвищити рівень її засвоєння.

Студенти активно залучаються до розумових дій лише тоді, коли від них вимагається виконання тих чи інших завдань, або ж коли перед ними ставиться запитання, на яке потрібно дати відповідь. Студенти навчаються конкретніше через організацію практичних завдань і, якщо викладач (бібліотекар) надаватиме необхідну допомогу і вказуватиме потрібні шляхи для виконання практичної роботи, це сприятиме ефективному самонавчанню студентів.

Практичні заняття проводились для формування конкретних умінь в результаті безпосереднього виконання завдань. До проведення практичного завдання студенти уже були ознайомлені з теоретичними знаннями про систему сучасного інформаційного сервісу, інформаційні джерела, структуру бібліотечних ПС, процеси аналітико-синтетичної обробки інформації, структуру бібліографічного опису та іншими темами. Практичні заняття

присвячувались різним видам пошуку і оцінці змісту знайдених джерел за традиційними та електронними бібліотечними ПС із самостійно обраних студентами тем, або тем, що вивчаються ними у курсах дисциплін університету, створенню бібліографічного списку, пошуку конкретних джерел інформації, розумінню логічних операцій у процесах згортання/розгортання інформації, аналітико-синтетичної обробки інформації із застосуванням інформаційно-пошукових мов. Практичні заняття проводились безпосередньо у приміщенні бібліотеки, наприклад, для ознайомлення з традиційними бібліотечними каталогами та картотеками – в залі каталогів, з довідково-бібліографічним фондом – у відділі інформаційно-бібліографічної роботи. Бібліограф безпосередньо демонстрував будову алфавітного каталогу, систематичного каталогу та картотеки, розповідав про ті види пошуку, які можна здійснювати при їх використанні.

Заняття з демонстрації можливостей електронного каталогу бібліотеки Національного педагогічного університету та його використання проводились в бібліотеці та на кафедрі технічних засобів навчання, де з кожного робочого місця на комп'ютері відкрито доступ до баз даних (БД) електронного каталогу. Електронний каталог бібліотеки створений на основі спеціального програмного забезпечення АБІС ІРБІС. Це система інтегрованого рішення бібліотечно-інформаційних систем, яку ми використовували в ході експерименту, є типовим інтегрованим прикладом автоматизації бібліотечних технологій і призначена для використання в умовах бібліотек будь-якого типу. Цінність цієї системи полягає в тому, що вона орієнтована на роботу в локальних обчислювальних мережах (ЛОМ) будь-якого типу без обмеження кількості користувачів, повністю сумісна з міжнародними форматами UNIMARC, USMARC та RUSMARC. В системі реалізовані усі типові бібліотечні технології, включаючи технології комплектування, каталогізації, читацького пошуку, книговидачі та адміністрування на основі взаємопов'язаного функціонування п'яти типів автоматизованих робочих місць (АРМ). Безумовну цінність для процесу

формування інформаційно-пошукових умінь є те, що система дозволяє створювати та підтримувати будь-яку кількість БД, що входять до електронного каталогу, має технологію автоматичного формування словників для швидкого пошуку, засоби каталогізації, засоби приєднання до бібліографічного опису повних текстів документів в електронному вигляді, а також підтримує традиційні “паперові” технології, надаючи можливість отримувати велику кількість різноманітних вихідних форм.

АРМ “Читач” яке ми використовували під час формуючого експерименту є п’ятим автоматизованим робочим місцем кінцевого користувача електронного каталогу бібліотеки, яке призначене для забезпечення доступу до баз даних (БД) електронного каталогу для пошуку необхідної літератури та формування замовлення на її видачу. При роботі з ЛОМ система забезпечує можливість одночасного пошуку в базах даних електронного каталогу довільної кількості користувачів.

Основними характеристиками АРМ “Читач”, які створили підґрунтя його використання для інтенсифікації процесу формування інформаційно-пошукових умінь під час СНР студентів є:

- зручний інтерфейс, що не потребує від користувача спеціальних знань комп’ютерної техніки.
- врахування різних рівнів підготовки користувача, тобто один і той же результат можна отримати шляхом виконання послідовності простих дій або однієї складної операції.
- наявність широкого спектру пошукових засобів, які забезпечують швидкий пошук інформації в ЕКБ за всіма основними елементами бібліографічного опису та їх комбінаціями.
- можливість роботи з кількома БД, що входять до ЕКБ.
- можливість застосування безпаперової технології формування замовлення на видачу літератури.

Студенти ознайомились з особливостями інтерфейсу АРМ “Читач”, представленою на Рис. 2.7 в режимі пошуку:

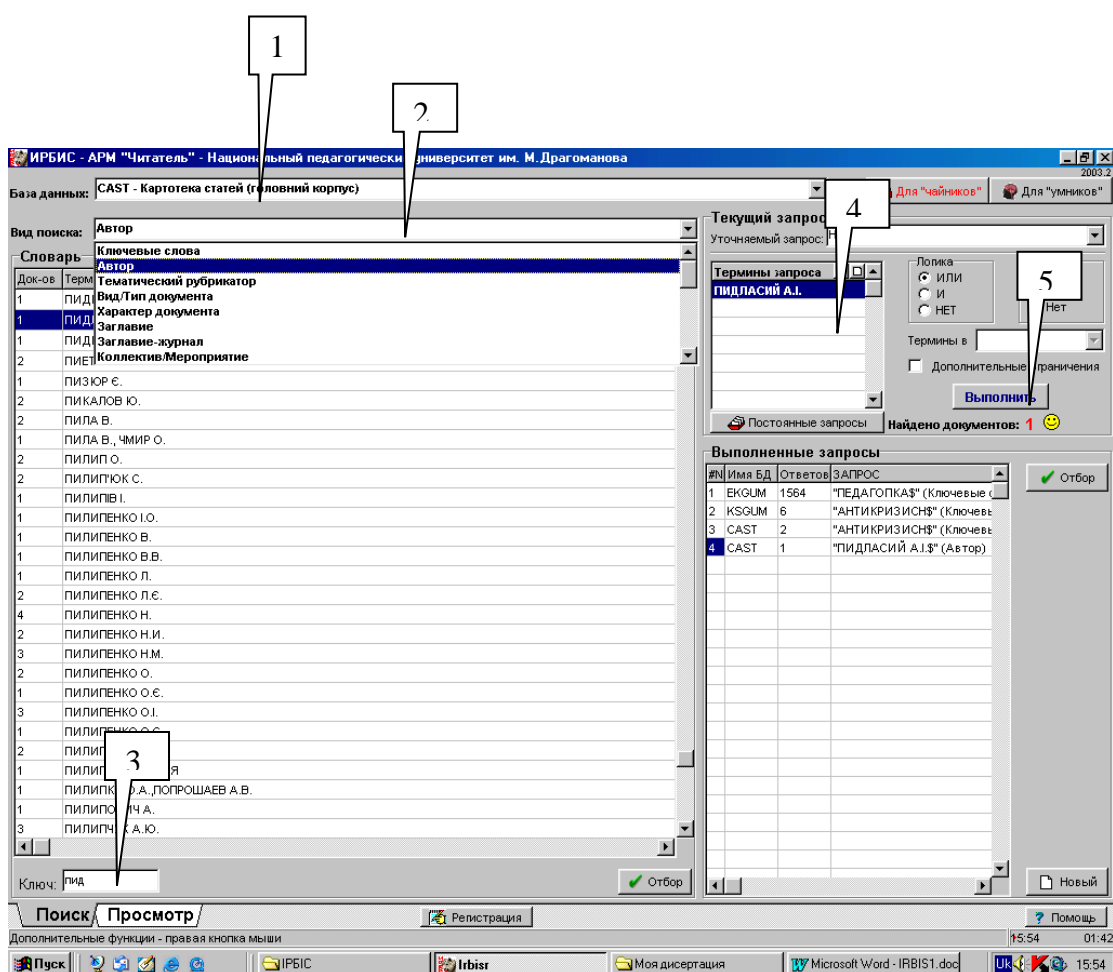

Рис.2.7 Вікно АРМ "Читач" в режимі пошуку.

Для здійснення пошуку у БД електронного каталогу студенти послідовно здійснювали такі операції: 1- знаходили потрібну БД, наприклад „Картотека статей гуманітарного корпусу”, 2 – обирали вид пошуку, наприклад, за автором, 3 – скориставшись полем „ключ”, вибирали прізвище потрібного автора, 4 – переносили термін запиту у поле „термін запиту”, 5 – клацнувши мишкою на кнопці „виконати”, відбирали знайдені документи. Скориставшись різними видами пошуку, запропонованому в меню, студенти могли знайти потрібні документи за назвою, за ключовими словами, за роками видання, за предметними рубриками, класифікаційними таблицями УДК та ББК та ін., а також виконати комбінований вид пошуку за декількома

елементами одночасно. Виконавши пошук студенти переходили до наступного вікна в режимі перегляду, представленому на Рис. 2.8

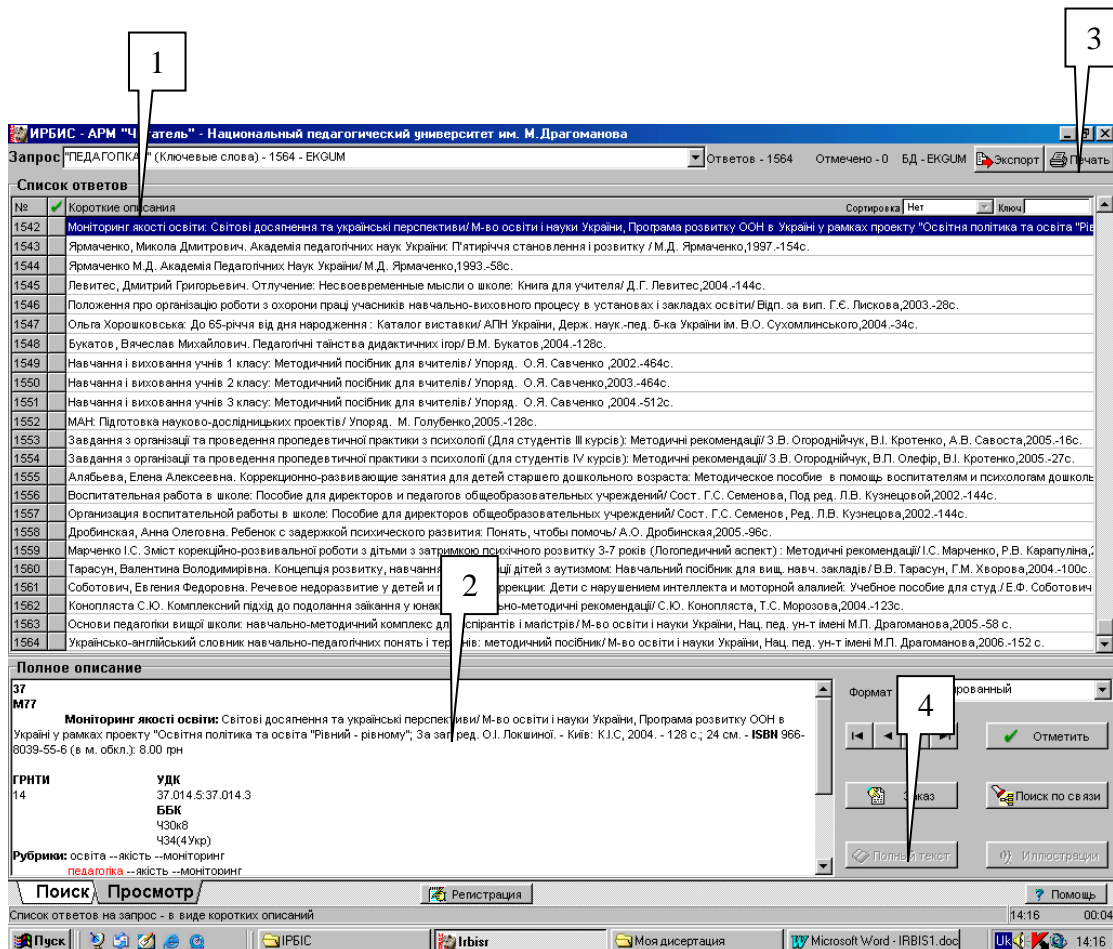

Рис. 2.8 Вікно АРМ „Читач” в режимі перегляду результатів пошуку

В режимі перегляду студенти могли: 1 – ознайомитись з повним списком знайдених відповідно до запиту джерел, 2 – переглянути повний бібліографічний опис виділеного із списку джерела, 3 – здійснити друк або експорт на власну дискету відібраного списку літератури, 4 – в разі наявності активної кнопки „повний текст” ознайомитись з повним текстом виділеного документу в електронному вигляді.

У якості самостійних програмних продуктів, що розширюють можливості локальної версії системи ІРБІС, ми використовували засоби підтримки телекомунікаційних технологій, а саме Web-ІРБІС, які

забезпечують доступ до баз даних ІРБІС через WWW-сервер, що зумовлює їх значну цінність для пошуку наукової інформації під час СНР студентів і є додатковим стимулом при навчальній та дослідній діяльності.

На веб-сторінці Наукової бібліотеки НПУ імені М.П.Драгоманова (Рис. 2.9) в головному меню представлено посилання на каталоги та картотеки бібліотеки, представлені за допомогою технології Web-ІРБІС.

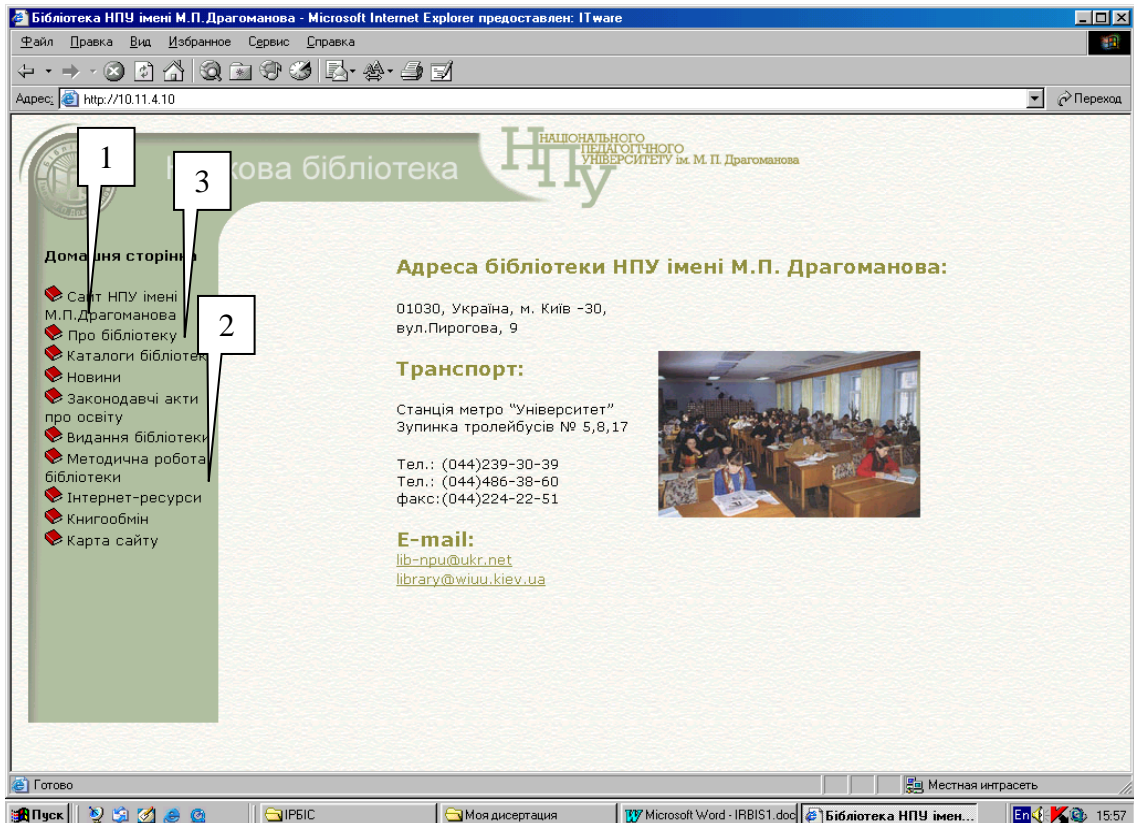

Рис. 2.9 Головна сторінка сайту Наукової бібліотеки НПУ імені М.П.Драгоманова

Як бачимо на Рис.2.9, скориставшись головним меню сайту бібліотеки НПУ імені М.П.Драгоманова, студенти мали можливість ознайомитись з інформацією про саму бібліотеку, про послуги, що надає бібліотека (1), ознайомитись з путівником по Інтернет-ресурсах, та клацнувши на посилання „каталоги бібліотеки” перейти на наступну сторінку пошуку у електронних каталогах та картотеках бібліотеки (Рис 2.10)

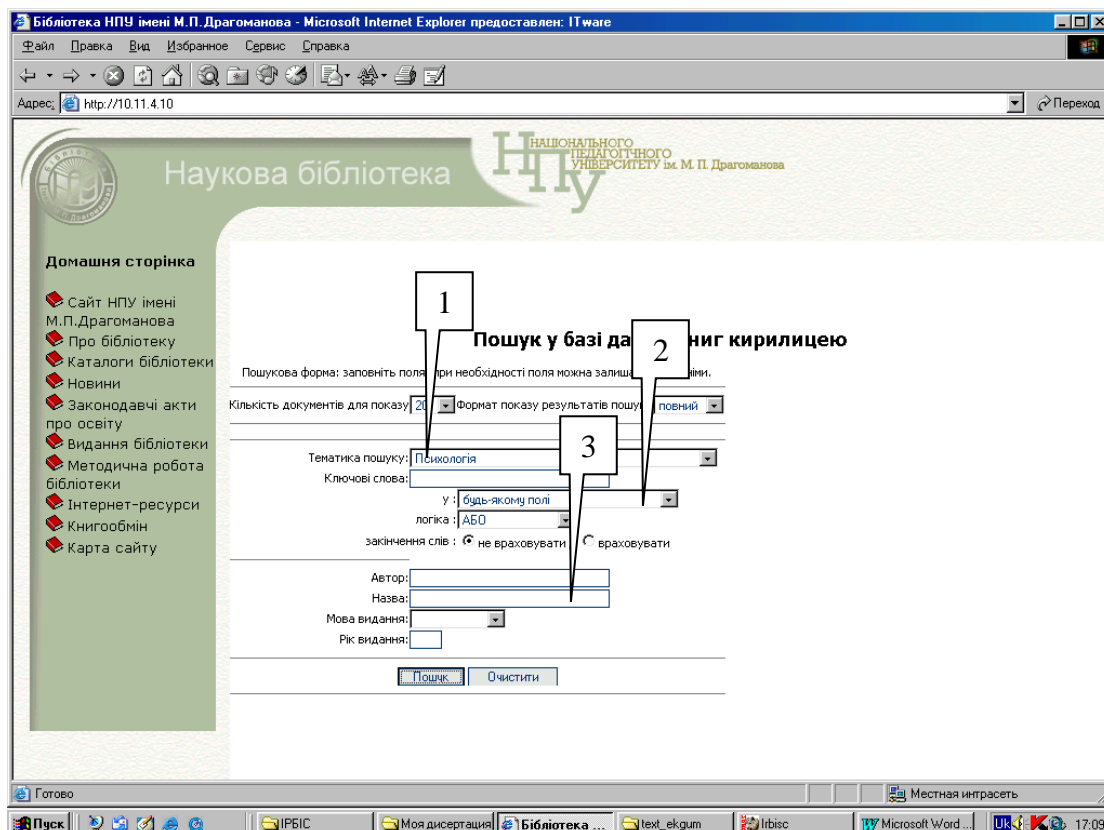

Рис.2.10 Вікно пошуку у БД електронного каталогу НБ НПУ імені М.П.Драгоманова

У представленому на рисунку вікні студенти здійснювали пошук за тематикою (1), за ключовими словами (2), за автором, назвою (3) та іншими елементами бібліографічного запису у БД, які представлені у пошуковій формі. Одночасно студентам пояснювались правила формулювання і занесення тексту запиту у відповідне поле. Після цього клацнувши на кнопку „пошук”, тобто задавши відповідну команду, студенти могли перейти на наступну сторінку перегляду результатів здійсненого пошуку (Рис. 2.11).

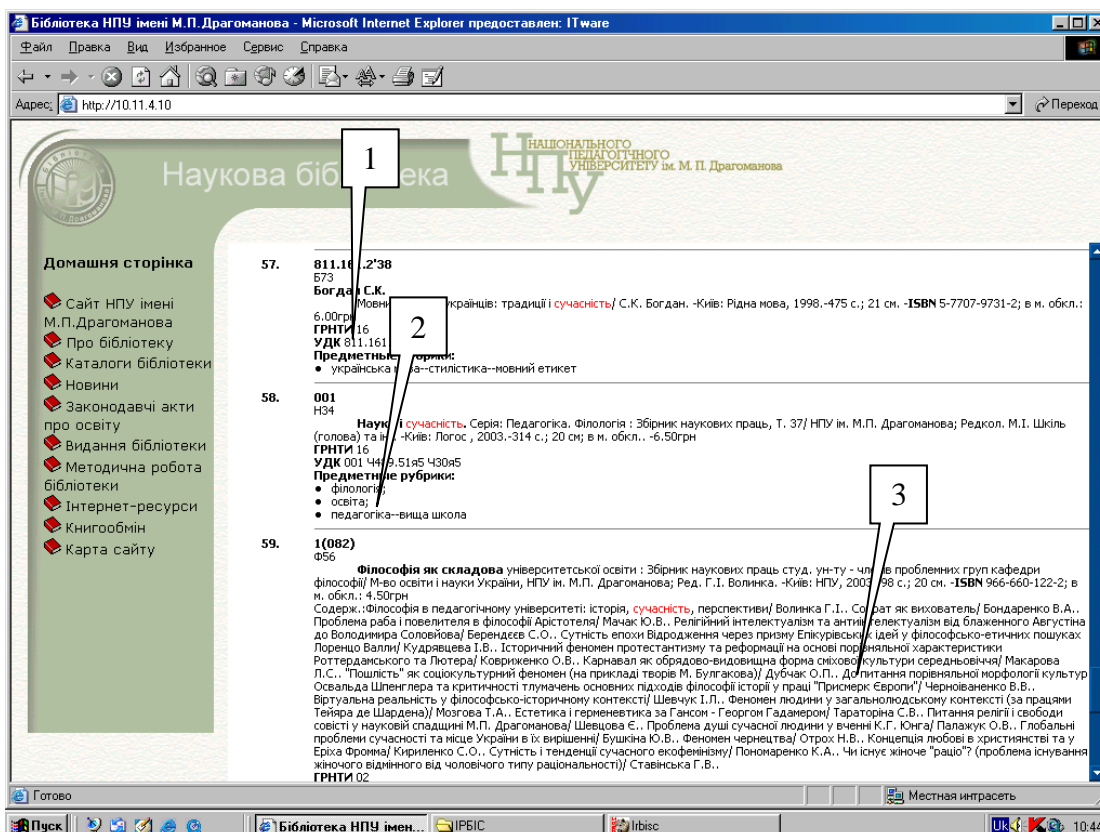

Рис. 2.11 Вікно перегляду результатів пошуку у БД

З результатами перегляду студенти могли ознайомитись у вигляді бібліографічного списку літератури (1), з поданням класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів (2) та анотацією або змістом документу (3), а також здійснити друк списку відібраної літератури або збереження на дискеті.

Заняття з електронними каталогами проводилось на основі конкретних запитів, моделювалась ситуація „запиту” і демонструвався пошук в автоматизованому режимі після чого студенти самостійно виконували завдання. З’ясовано, що при роботі з базами даних студенту необхідно знати відбиті в них всі істотні для вирішення пошукового завдання властивості об’єктів та їхньої взаємодії, а отже зростає відповідальність студента за свої дії, що спонукає його до уважності, націленості на самостійне вирішення пошукових завдань і застосування таких розумових операцій, як аналіз, синтез, абстракція, узагальнення.

На практичних заняттях увага приділялась також формуванню умінь самостійно працювати з інформаційними ресурсами віддаленого доступу. Значне місце в загальному обсязі довідково-пошукового апарату сучасної бібліотеки університету займають бібліографічні ресурси Інтернет. Кожен студент мав можливість знайти в Інтернет сайти різних бібліотек України і світу, скористатися електронними каталогами цих бібліотек, бібліографічними та повнотекстовими базами даних, електронними енциклопедіями і довідниками. Наприклад, досить інформативним у цьому плані є сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (Рис. 2.12):

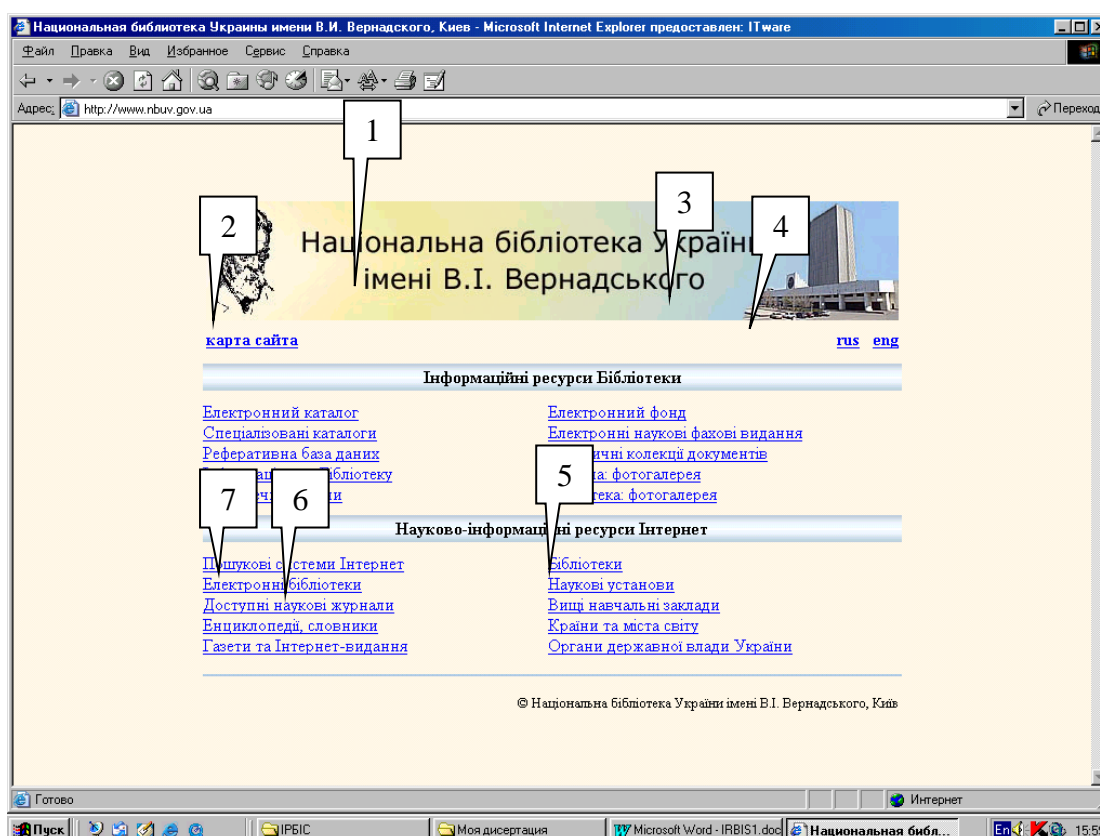

Рис.2.12 Головна сторінка сайту Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

Студенти знайомились з ресурсами представленими на сайті бібліотеки: з електронним каталогом (1), реферативними базами даних (2), електронними фондами (3), тематичними колекціями документів (4). Крім того студенти мали можливість скористатись посиланнями і відвідати веб-

сторінки бібліотек світу (5), познайомитись з електронними бібліотеками представленими у глобальній мережі (6), скористатись путівником по пошуковим системам Інтернет (7). Ми вважали, що працювати з мережевими бібліографічними ресурсами студент повинен навчитися саме в бібліотеці. Нами не ставилось за мету навчити студентів роботі у програмах-браузерах (це вивчається у курсах інших дисциплін, наприклад, „Інформатики”). Ми давали огляд пошукових каталогів, довідково-інформаційних порталів, тематичні огляди сайтів, існуючих електронних бібліотек і колекцій за темами, тобто вчили виконувати довідково-бібліографічний пошук в електронному інформаційно-освітньому середовищі. Інформацію, що розміщується у глобальній мережі, досить складно класифікувати, адже в Інтернеті немає ніякого централізованого каталогу ресурсів. Однак можна виділити наступні групи ресурсів, що мають вплив та використовуються у сфері освіти: науково-популярна інформація (різні видання, газети, часописи); довідкова інформація (мережеві словники, довідники, енциклопедії); освітня інформація (методичні розробки, дистанційні курси і т.ін.); пізнавальна інформація („віртуальні музеї”, тематичні сайти, присвячені проблемам освіти). Робота студентів в Інтернеті охоплює такі види діяльності як самостійна робота з інформацією з тієї чи іншої теми або проблеми, яка вивчається, самостійна навчальна діяльність (в режимі самоосвіти) для поглиблення знань у визначеній галузі, для підготовки до екзаменів, для підготовки навчальних та науково-дослідницьких робіт. Кожен з цих видів діяльності має свою специфіку. Специфіка кожного навчального предмету диктує свої вимоги у роботі з інформацією. Разом з тим, надавши студентам загальні компоненти знань про роботу з інформацією, ми зможемо сформувавши у них уміння і навички більш ефективної СНР з будь-якого предмета.

На практичних заняттях розглядалися також структура та правила оформлення результатів аналітико-синтетичної обробки інформації. Студентів навчали формувати довідково-бібліографічний апарат своєї

навчальної та наукової роботи, тобто складати бібліографічний опис документів відповідно до діючих стандартів у галузі бібліотечної справи та бібліографії, оформлювати посилання, будувати список використаної літератури. Особлива увага зверталась на вимоги до складання конспектів, тез, анотацій, рефератів.

Для проведення практичних занять застосовувався метод ділової гри. Ігрові прийоми при виконанні робочих завдань використовувались на підготовчому етапі і спирались на визначений план дій, у зв'язку з тим, що в них більш чітко виступають завдання прямого навчання. Характер ділових ігрових завдань знімає напругу, яка проявляється на первинному етапі виконання завдань, пов'язаних з пошуком потрібної наукової і навчально-методичної літератури, сприяє більш старанному їх виконанню, приваблює студентів своєю ефективністю і викликає в них позитивні емоції. На фоні позитивних емоцій за результатами обраної системи пошукових дій, умовно-рефлекторні зв'язки, що лежать в основі оволодіння руховими та розумовими діями, утворюються значно легше та швидше, що сприяє плануванню заздалегідь власних дій студента при виконанні СНР.

Запропонований нами курс „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” можна вважати логічно завершеною частиною (модулем) навчальної дисципліни „Організація та методика науково-дослідницької діяльності”. Модульна технологія забезпечує дотримання психолого-педагогічних вимог до організації засвоєння визначеної сукупності елементів знань, оперативне управління навчальним процесом, а також спонукає студентів до систематичної навчальної праці і робить її посиленою і результативною.

Після навчання студенти повинні були продемонструвати засвоєні уміння і навички роботи з інформацією, застосувати їх у практичному контрольному завданні. Очікувалось, що в результаті опанування знаннями з курсу студенти повинні будуть уміти:

- визначати можливі джерела інформації та стратегію її пошуку;

- оцінювати потребу в додатковій інформації;
- здійснювати пошук інформації в словниках, довідниках, енциклопедіях як в традиційних паперових, так і в електронних виданнях;
- здійснювати пошук інформації за заданими умовами в традиційному довідково-пошуковому апараті бібліотеки і в автоматизованих бібліотечних ІПС;
- аналізувати отримані результати по відбору інформації на основі формальних ознак;
- виділяти потрібну інформацію, об'єднувати її за ознаками, організувати її тематично, представляти та фіксувати інформацію; складати бібліографічний опис документів відповідно до діючих стандартів у галузі бібліотечної справи та бібліографії,
- створювати власні вторинні інформаційні об'єкти.

Оволодіння курсом „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами”, як і будь-яким іншим предметом, потребує чіткого уявлення про вимоги до складу знань і умінь, що потребується сформуванню у студентів. Особливе значення має систематизоване представлення цих відомостей для цілеспрямованого вирішення задач з організації процесу навчання:

- досягати оптимальне співвідношення теоретичної і практичної частини курсу;
- здійснювати моніторинг за формуванням понятійно-термінологічного апарату курсу;
- здійснювати раціональний вибір завдань для формування практичних умінь і навичок, а також засобів, що забезпечують їх виконання;
- обирати форми і методи організації навчального процесу, що забезпечують результативність навчання;
- систематично контролювати результати навчальної діяльності студентів.

Наводимо комплекс вимог до знань та умінь студентів, який отримано на основі контент-аналізу змісту навчально-тематичного плану з курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами”. Дані про вимоги наведені у поданих нижче таблицях відповідно до кожної змістовної частини курсу.

Таблиця 2.3

Розділ 1. Бібліотеки як системи організації інформаційних ресурсів суспільства.

ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ	ВИМОГИ ДО УМІНЬ
Тема 1.1. Вступ. Основні поняття курсу. Документи як складова частина інформаційного ресурсу суспільства.	
<p>Визначати поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Інформація, інформаційні ресурси, інформаційна криза, інформаційне суспільство, інформаційна культура - Документ, первинні і вторинні документи, опубліковані і неопубліковані документи, документний потік <p>Знати основні класи документів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наукові - науково-популярні - довідкові - офіційно-документальні - навчальні - виробничі - інформаційні - художні - дитячі <p>Знати закономірності старіння інформації, розсіяння і концентрації публікацій</p>	<p>Класифікувати документи.</p> <p>Знаходити ознаки, що відрізняють документи кожного з класів.</p> <p>Обґрунтовувати приналежність конкретного документа до визначеного класу</p>
Тема 1.2 Система бібліотек, структура бібліотек та їх діяльність	
<p>Знати типи і види бібліотек</p> <p>Знати які інформаційні продукти та послуги надають бібліотеки</p> <p>Знати організаційно-функціональну структуру бібліотеки</p>	<p>Орієнтуватися у типах і видах бібліотек. Здійснювати правильний вибір для отримання необхідних інформаційних продуктів та послуг.</p> <p>Орієнтуватися у структурі бібліотеки як інформаційно-пошукової системи</p>

Як бачимо, за вимогами першої змістовної частини студенти повинні засвоїти в основному загально-теоретичні та термінологічні поняття, що стосуються загального інформаційного і бібліотечного середовища.

Таблиця 2.4

Розділ 2. Пошук, збирання та опрацювання інформації за допомогою бібліотечних інформаційно-пошукових систем.

ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ	ВИМОГИ ДО УМІНЬ
Тема 2.1. Структура бібліотечних інформаційно-пошукових систем	
<p>Визначати поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інформаційно-пошукова система - інформаційно-пошукові мови - класифікаційні інформаційно-пошукові мови - вербальні інформаційно-пошукові мови - довідково-бібліографічний апарат бібліотеки - довідково-бібліографічний фонд бібліотеки - довідкові видання - інформаційні видання - бібліографічні посібники - алфавітний каталог - систематичний каталог - систематична картотека статей <p>Знати структуру і призначення довідково-бібліографічного апарату бібліотеки</p> <p>Знати склад довідково-бібліографічного фонду бібліотеки</p> <p>Знати склад системи каталогів і картотек бібліотеки</p> <p>Знати особливості довідково-бібліографічного апарату бібліотек різних типів</p>	<p>Розуміти структуру інформаційно-пошукової системи</p> <p>Визначати інформаційно-пошукові мови, що застосовуються в конкретній інформаційно-пошуковій системі</p> <p>Орієнтуватися у структурі довідково-бібліографічного апарату бібліотеки</p> <p>Користуватися системою каталогів і картотек бібліотеки</p>

Тема 2.2. Адресний, тематичний і фактографічний пошуки та алгоритми їх виконання.	
<p>Визначати поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інформаційні потреби - інформаційні запити - фактографічний запит - адресний запит - тематичний запит - запит на бібліографічне уточнення - аналітичний запит <p>Знати правила формулювання інформаційних запитів</p> <p>Знати методичку структурно-семантичного аналізу інформаційного запиту</p> <p>Знати алгоритми пошуку за інформаційними запитами конкретних типів</p> <p>Знати алгоритм пошуку окремих класів документів: книг, статей, законодавчих матеріалів, періодичних видань та ін.</p> <p>Знати алгоритм пошуку інформації в довідкових, бібліографічних та інформаційних виданнях</p> <p>Знати причини незадовільних результатів інформаційного пошуку і засоби їх уникнення</p> <p>Знати методи корегування не досить чіткого формулювання інформаційного запиту</p>	<p>Визначати тип інформаційного запиту</p> <p>Визначати зв'язок між конкретним типом запиту та розділом довідково-бібліографічного апарату бібліотеки</p> <p>Здійснювати пошук інформації за фактографічним запитом</p> <p>Здійснювати пошук інформації за адресним запитом</p> <p>Здійснювати пошук інформації за тематичним запитом</p> <p>Здійснювати пошук інформації за запитом на бібліографічне уточнення</p> <p>Здійснювати структурно-семантичний аналіз тематичного інформаційного запиту</p> <p>Виявляти порушення правил формулювання конкретних інформаційних запитів</p> <p>Уточнювати запит за рахунок звуження площини пошуку</p> <p>Уточнювати запит за рахунок розширення площини пошуку</p> <p>Визначати зв'язок між типом запиту і джерелом пошуку</p>
Тема 2.3. Автоматизовані інформаційні ресурси. Характеристика бібліотечних інформаційних ресурсів Інтернет.	
<p>Визначати поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - автоматизовані інформаційні ресурси - база даних - банк даних - електронний документ - електронний підручник - електронна енциклопедія - електронний каталог - електронна бібліотека <p>Знати особливості представлення</p>	<p>Класифікувати автоматизовані інформаційні ресурси</p> <p>Розрізняти види електронних документів</p> <p>Розрізняти локальні, територіальні та глобальні інформаційні мережі та системи</p> <p>Користуватись локальною комп'ютерною мережею</p> <p>Користуватись територіальною комп'ютерною мережею</p>

<p>інформації в гіпертекстових електронних документах</p> <p>Знати типологію баз даних</p> <p>Знати призначення та галузі застосування локальних, територіальних та глобальних інформаційних мереж та систем</p> <p>Знати можливості мережі Інтернет</p> <p>Знати правила доступу в мережі Інтернет</p> <p>Мати уявлення про технологію World Wide Web (WWW)</p> <p>Знати основні бібліотечні ресурси в мережі Інтернет та їх інформаційні послуги</p> <p>Знати стратегію інформаційного пошуку в машиночитаних базах даних</p> <p>Знати технологію підготовки інформаційних запитів до введення в автоматизовані інформаційні системи</p> <p>Знати методіку коригування стратегії пошуку за результатами роботи автоматизованої системи</p>	<p>Користуватись Інтернет</p> <p>Готувати інформаційні запити до введення в автоматизовані інформаційні системи</p> <p>Здійснювати пошук інформації в базі даних</p> <p>Коригувати формулювання запиту за результатами пошуку в базі даних</p>
--	--

Друга змістовна частина є досить великою за обсягом. Кількість тем для засвоєння термінологічних понять, структури бібліотечних інформаційно-пошукових систем та різних видів пошуку необхідних для засвоєння значна, тому, як бачимо з таблиці, значною є і кількість вимог до знань та умінь студентів після опрацювання даної частини курсу.

Таблиця 2.5

Розділ 3. Структура та правила оформлення результатів аналітико-синтетичної обробки інформації.

ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ	ВИМОГИ ДО УМІНЬ
Тема 3.1. Аналітико-синтетична обробка інформації в навчальній та науково-пізнавальній діяльності.	
<p>Визначати поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - згортання інформації - аналітико-синтетична обробка інформації - бібліографічний опис 	<p>Класифікувати документи за формальними текстовими ознаками</p> <p>Використовувати довідковий апарат видання</p> <p>Класифікувати вторинні видання</p>

<ul style="list-style-type: none"> - індексування - анотація - реферат - дайджест - огляд - довідковий апарат видання - формальні текстові ознаки - вторинний документальний потік - інформаційні видання - бібліографічні покажчики - реферативні журнали <p>Знати призначення аналітико-синтетичної обробки інформації</p> <p>Знати переваги та недоліки застосування формалізованих методів згорання інформації</p>	<p>Орієнтуватися в системі інформаційних видань</p>
<p>Тема 3.2. Складання бібліографічного опису документа. Правила оформлення списку літератури. Вимоги до анотацій та рефератів.</p>	
<p>Визначати поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бібліографічний опис - бібліографічний запис - бібліографічний список літератури <p>Знати основні правила складання бібліографічного опису документа та аналітичного бібліографічного опису</p> <p>Знати основні методи та правила групування записів у бібліографічному списку літератури</p> <p>Знати критерії розрізнення анотацій та рефератів</p>	<p>Складати бібліографічний опис документа та аналітичний бібліографічний опис</p> <p>Складати бібліографічний список літератури</p> <p>Виділяти в тексті тему, підтеми, ключові слова</p> <p>Використовувати ключові слова при створенні коротких довідкових анотацій</p>

Невеликою за обсягом, але досить складною для засвоєння студентами знань і формування умінь аналітико-синтетичної обробки інформації є остання третя змістовна частина курсу. Адже комплекс знань і умінь саме цієї частини є базовим для виконання самостійної навчальної роботи а також для науково-дослідницької діяльності.

Ми розуміли, що крім активізації власне самого процесу навчання студентів, необхідна активізація контролю та оцінювання знань. Відомо, що контроль стимулює навчання і впливає на зацікавленість студентів у заняттях. Перша необхідна умова контролю – планування освітніх цілей, без чого не можна робити висновки про досягнуті результати. Інша умова – встановлення фактичного рівня знань і умінь та співставлення їх із заданим. Контроль знань, умінь і навичок є невід’ємною частиною педагогічного процесу і при визначених умовах забезпечує заплановане досягнення поставлених цілей. Виходячи із сказаного, процес оцінювання знань включав у себе наступні показники:

- визначення цілей навчання;
- вибір контрольних завдань, за допомогою яких перевіряють досягнення цих цілей;
- оцінку як числове вираження результатів перевірки.

Всі компоненти контролю і оцінювання взаємопов’язані. В залежності від поставлених цілей по-різному будується програма контролю, підбираються різні типи питань і завдань. Цілі навчання дозволяли уточнювати одержані результати, що планувалися у процесі навчання, показували специфічні зміни в знаннях, уміннях і навичках. Найбільш розповсюджений спосіб описання цілей навчання - показ якостей знань, якими повинні оволодіти студенти в результаті навчання. В кінці навчального року були проведені бесіди з викладачами, які працювали із студентами, які здобули знання з організації самостійної роботи засобами бібліотечних технологій. Викладачі дали високу оцінку СНР цих студентів.

Традиційні форми контролю та оцінювання іноді недостатньо точно ідентифікують рівень отриманих знань. Система оцінювання і контролю повинна характеризуватися багатофункціональністю, багатократністю, оперативністю і повнотою. Основними недоліками традиційної навчальної системи в частині реалізації контрольних функцій за результатами навчання самостійним умінням студентів є:

- відсутність адаптованих до можливостей студентів і адекватних до вимог знання критеріїв оцінювання;
- епізодичний характер оцінювання, низька кореляція між поточним і сесійним оцінюванням;
- слабка мотивація студентів до систематичної навчальної праці з першоджерелами;
- великий масив навчального матеріалу, який необхідно засвоїти перед екзаменом, оцінювання „миттєвих знань”, які не доводяться до повного засвоєння студентами;
- недостатня заінтегрованість суміжних навчальних дисциплін, що не дозволяє максимально генералізувати навчальний матеріал, полегшити його засвоєння, а відтак і об’єктивно оцінити.

Відомі педагоги минулого М.Пирогов, К.Ушинський, П. Каптерев та інші піддавали критиці лише „екзаменаційний напрям” як „офіційний звіт про знання”, бо це лише контроль „миттєвих знань”. Іспит, за їх глибоким переконанням, це значна частина часу, що відбирається від навчального процесу і підготовка до іспитів, як правило, поспішна, безсистемна; відповіді на іспитах бувають випадковими і не можуть бути надійними показниками зусиль учителя й учня впродовж року [52, С.154].

Отже система організації навчального процесу та контролю знань і умінь потребує нових підходів. Є різні підходи до проведення контролю і оцінювання знань. До норм оцінки сформованості знань і умінь студентів можуть бути покладені наступні стратегії:

- нормативно-індивідуальна – на основі порівняння засвоєного з установленою нормою;
- нормативно-групова – на основі порівняння засвоєння кожним студентом з якістю виконання норми іншими студентами;
- нормативно-ретроспективна – на основі порівняння сьогоденних результатів засвоєння з попередніми результатами.

Для проведення поточного та тематичного контролю знань та умінь після закінчення навчання, через обмеженість часу, ми вважали за доречне використати тестові програми перевірки у рамках моніторингу навчальних досягнень студентів. Основною метою тестового контролю знань було: оцінити рівень засвоєння знань і умінь студентами після вивчення курсу та одержати інформацію для удосконалення процесу навчання з даного курсу. Відповідно до загальної мети можна виділити такі основні функції тестового контролю знань та умінь: 1)діагностична; 2)навчальна; 3)організуюча; 4)виховна. Функція діагностики впливала із самої суті контролю, спрямованого на збір, аналіз і інтерпретацію результатів оцінки для визначення реального рівня оволодіння студентами уміннями роботи з бібліотечними ІПС. Навчальна функція спрямовувалась на досягнення однієї з найважливіших цілей – оволодіння студентами матеріалом з курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами”. Мався на увазі той факт, що студенти при рішенні тестових завдань ще раз повторюють пройдений матеріал і закріплюють отримані знання. Організуюча функція педагогічного контролю виявлялась в його впливі на організацію навчального процесу. В залежності від отриманих результатів контролю ми мали можливість внести відповідні зміни, що виявлялись у нових підходах, формах, методах подачі матеріалу. Виховна функція полягала в тому, що тестова перевірка допомагала студентам не тільки удосконалювати свої знання, формувати їх більш повними, систематизованими, а й розвивати пам'ять, мислення, гуманізувати процес навчання.

Як один з елементів процесу навчання тестовий контроль знань регламентувався загальними принципами педагогіки: об'єктивність і справедливість оцінки; науковість; ефективність і оперативність; систематичність; єдність вимог та ін. До тестової перевірки ми включали комплекс завдань різноманітних видів для того, щоб всебічно оцінити рівень засвоєння навчальної інформації: розуміння, впізнання, відтворення,

застосування. За рівнем складності завдання будувались таким чином, щоб студент розумів сутність і завдання тесту, але, в той же час, вони повинні були дозволити визначити й оцінити знання, уміння і навички з максимальною точністю. На Рис. 2.13 подано фрагмент тестового завдання до другого розділу навчального курсу „Пошук, відбір та опрацювання інформації за допомогою бібліотечних інформаційно-пошукових систем”.

Картка тестового контролю			
Варіант 1			
Частина 1. <i>Інструкція:</i> Відмітити кружечком варіант правильної відповіді.			
Пор.№	Запитання	Пор.№	Відповіді
1	Вам потрібно встановити автора художнього твору „Розгін”. Що може бути використано?	1 2 3	Систематичний каталог Картотека назв творів художньої літератури Алфавітний покажчик
2	Вам необхідно встановити наявність у бібліотеці журналу „Дефектологія” Що може бути використано?	1 2 3 4	Алфавітний каталог Систематичний каталог Картотека періодики Бібліографічний покажчик
3	Вам необхідно встановити які видання „Кобзаря” Тараса Шевченка є у фондах бібліотеки. Що може бути використано?	1 2 3	Систематичний каталог Алфавітний каталог Картотека назв творів художньої літератури
4	Вам необхідно підібрати літературу, що є в конкретній бібліотеці з екологічного виховання дітей дошкільного віку. Що може бути використано?	1 2 3 4	Алфавітний каталог Систематичний каталог Систематична картотека статей Бібліографічний покажчик
5	За допомогою якого джерела Ви можете перевірити дати життя видатного педагога Я.А.Коменського?	1 2 3 4	Систематичний каталог Бібліографічний покажчик Педагогічна енциклопедія Медична енциклопедія

Частина 2. Інструкція: Доповнити фразу

6. Бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються за галузями знань у відповідності до визначеної системи бібліотечно-бібліографічної класифікації є _____
7. Бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються в алфавітному порядку прізвищ авторів або назв творів є _____
8. Підібрати публікації в періодичних і виданнях, що продовжуються з конкретної теми можна за _____
9. Уточнити значення слова іноземного походження можна за _____
10. Для уточнення історичної дати найдоцільніше використати _____

Рис. 2.13 Приклад картки завдання з тестового контролю

Як бачимо з поданого фрагменту, кількість завдань у тесті кратна 5-ти. З погляду практичного підходу, при розробленні плану тесту, визначаючи кількість завдань і встановлюючи рівень їх складності, в якості критерію ми прийняли 5-ти бальну шкалу оцінки, тобто при визначенні результату оцінки ми керувались простотою технології: п'ять правильних відповідей – оцінка „відмінно”, три правильних відповіді – оцінка „задовільно” і т.д. Оптимальною кількістю варіантів відповідей, ми вважали, від трьох до п'яти, за рекомендацією фахівців (180, С.173). Адже три альтернативних варіанти відповідей це 33% можливості того, що студент вгадає відповідь; чотири варіанти – 25%, а п'ять -20%. Якщо варіантів відповідей тільки два, то тест перетворюється на лотерею з вірогідністю 50% на 50%, а якщо варіантів відповідей більша п'яти то зниження відсотка можливості вгадування зменшується незначно, а час, витрачений студентом на обмірковування, сильно затягується.

Важливим ми також вважали використовувати в одні картці тестового контролю різноманітні форми завдань. Це дало, на нашу думку, можливість найбільш об'єктивно оцінити знання і уміння студентів і врахувати різноманітні аспекти навчальної діяльності: уміння розпізнавати і розуміти

матеріал, класифікувати і систематизувати пошукові процеси, визначати послідовність логічних операцій.

Зважаючи не те, що тестова форма контролю знань є однією з провідних при впровадженні модульно-рейтингової технології навчання, а також впровадження комп'ютерних технологій при перевірці знань, як, наприклад, у вищих навчальних закладах США, де контроль за набуттям знань студентами є максимально комп'ютеризований (тестування на заняттях за допомогою комп'ютерів займає – поточне :5-10 хвилин, рубіжне: 15-20 хвилин) [215, С.43], ми обрали саме таку форму перевірки знань і умінь студентів після вивчення запропонованого курсу. При перевірці засвоєння курсу можливе введення не тільки системи оцінок, але і дихотомічна система типу „зараховано” – „не зараховано”.

За результатами тестування, що проводилось безпосередньо після занять в експериментальних групах (127 студентів), було отримано досить позитивні, на нашу думку результати, які представлено на схемі (Рис. 2.14)

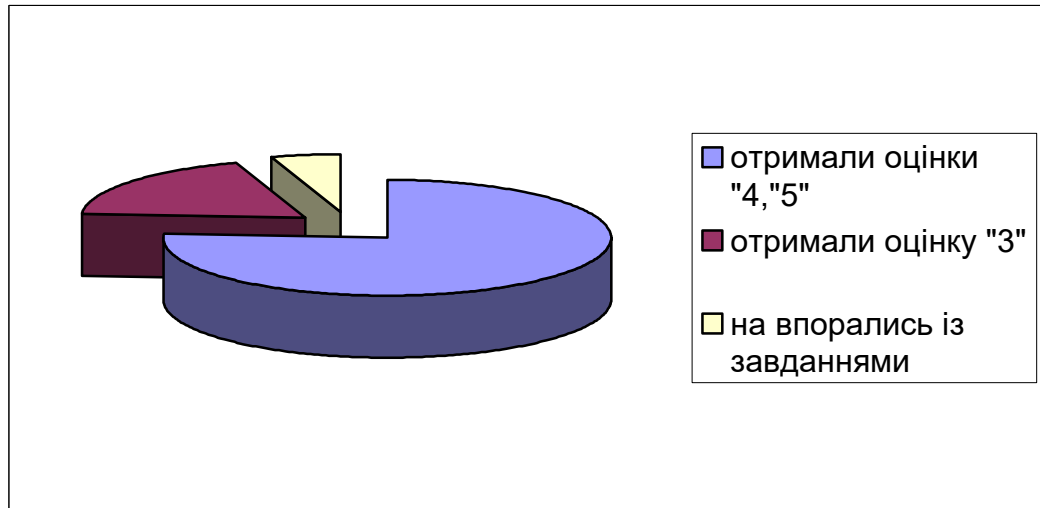

Рис.2.14 Схема результатів тестового контролю (в %)

Як бачимо із представленої схеми, 79% студентів дали правильні відповіді на запитання тестової перевірки і отримали оцінки „5” і „4”, відповідно 19% задовільно впорались із завданнями і тільки 5% не продемонстрували відповідних знань та умінь. Позитивними результатами проведених занять можемо вважати те, що студенти: отримали загальні

уявлення про форми існування різних інформаційних ресурсів; ознайомились з бібліотечними інформаційними системами; освоїли і закріпили уміння інформаційного самообслуговування.

В свою чергу, співробітники бібліотеки отримали для себе корисну інформацію щодо подальшого удосконалення роботи самої бібліотеки, довідково-бібліографічного апарату, а також щодо подальшої організації та удосконалення змісту занять із студентами.

Формувальний експеримент показав, що процес формування у студентів інформаційно-пошукових умінь при використанні бібліотечних ПС активізує розумову діяльність, зумовлюючи вирішення проблемних ситуацій під час здійснення пошуку інформації, за рахунок використання багатоаспектних пошукових можливостей різних складових бібліотечних ПС (довідково-бібліографічний фонд, традиційні бібліотечні каталоги і картотеки, автоматизовані бібліотечні ПС, ресурси глобальної мережі Інтернет).

Відомо, що процес мислення активізується тоді, коли у студента з'являється кілька варіантів вирішення проблеми пошуку. Використовуючи бібліотечні ПС для пошуку інформації, студент може бачити декілька способів отримання потрібної інформації, і він шляхом зіставлення або порівняння вибирає кращий. При системному підході до пошуку інформації для вивчення досліджуваної області, головне завдання студента полягає у виділенні інваріанта системи і в розгляді усіх окремих випадків, часток, варіантів. Студент, володіючи способами виділення компонентів інваріант, моделюючи можливі варіанти, може самостійно аналізувати пошукову інформацію, конструювати розумові дії, зіставляючи інформаційні дані.

З'ясовано, що при роботі з бібліотечними ПС студенту необхідно знати відбиті в них всі істотні для вирішення пошукового завдання властивості об'єктів і їхньої взаємодії, а отже зростає його відповідальність студента за свої дії спонукає його до уважності, націленості на самостійне

вирішення пошукових завдань і застосування таких розумових операцій, як аналіз, синтез, абстракція, узагальнення.

Узагальнюючи результати виконаної роботи, ми вважаємо, що педагогічно правильно організоване навчання з основ бібліотечно-бібліографічних знань та роботи з бібліотечними ПС дозволяє значно інтенсифікувати процес формування умінь і навичок СНР студентів.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Метою навчання студентів у вищому закладі освіти є не стільки освоєння визначеного обсягу інформації, скільки формування пізнавальних стратегій самонавчання і самоосвіти як невід'ємної частини майбутньої професійної діяльності. Для досягнення високого рівня професійної підготовки майбутніх фахівців, необхідно вирішувати дві головні проблеми: надати можливість отримання студентами глибоких фундаментальних знань та змінити підходи до організації їх самостійної роботи. Ефективна інтеграція вказаних підходів орієнтована на підвищення якості навчання, розвиток творчих здібностей студентів та прагнення до безперервного освоєння нових знань. Саме такими підходами ми керували при проведенні педагогічного дослідження метою якого було визначення ефективності запропонованих компонентів методичної системи формування умінь і навичок СРС засобами бібліотечних технологій. У процесі експериментальної роботи розв'язувались такі завдання:

- виявити рівень підготовленості студентів до СРР у бібліотечному інформаційному середовищі;
- проаналізувати та виявити основні процеси аналітико-синтетичної обробки інформації, використання яких є найефективнішим для активізації процесу формування умінь і навичок СРР студентів вищого закладу освіти;
- уточнити шляхи та методичні прийоми використання бібліотечних ІПС для активізації процесу формування умінь і навичок СРР студентів;
- перевірити ефективність запропонованого курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ІПС” для активізації процесу формування умінь і навичок СРР студентів вищого навчального закладу.

У ході констатувального експерименту, який проводився на базі Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені

М.П.Драгоманова та Наукової бібліотеки Національного технічного університету України „КПІ” вивчався рівень обізнаності студентів з бібліотечними ІПС при виконанні СНР. Основними діагностичними методами були психолого-педагогічне спостереження, індивідуальні бесіди зі студентами та тестування.

У ході проведення констатувального експерименту здійснено перше анкетування студентів, яке не було напряму пов'язане з визначенням рівня їх готовності до використання бібліотечних ІПС в СНР, однак, дозволило виявити умови організації СРС в інформаційному середовищі бібліотеки. Наступні анкетування, спостереження та індивідуальні бесіди проводились з метою виявлення системи умінь і навичок СРС при використанні бібліотечних ІПС у СНР та самооцінка майбутніми фахівцями умінь використовувати бібліотечні інформаційні ресурси для реалізації завдань СНР. Нагадаємо, що за отриманими на цьому етапі даними більшість студентів відносяться до низького (43%) та середнього рівня (37%) і тільки 10% до високого рівня готовності до самостійної роботи з бібліотечними ІПС.

У ході пошукового етапу експерименту уточнювались шляхи і методичні прийоми використання різних складових бібліотечних ІПС для активізації процесу формування умінь і навичок СНР студентів, проводився цілеспрямований пошук та добір засобів і форм навчання інформаційно-пошуковим умінням, а також розроблялася і апробовувалась методика використання цих засобів і форм, яка удосконалювалась на наступних етапах експерименту.

На перших двох етапах експерименту були отримані такі результати:

- виявлено низький рівень готовності до СРС у бібліотечному інформаційному просторі;
- підтверджені висновки теоретичного аналізу про можливість використання бібліотечних ІПС для активізації процесу формування умінь і навичок СНР студентів;

- розроблено навчально-тематичний план курсу для студентів „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ІПС” для проведення формувального експерименту;

У ході пошукового і констатувального етапів експерименту були створені необхідні передумови для проведення основного етапу дослідження - формувального експерименту, мета якого полягала у перевірці ефективності запропонованої методики формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій. Формувальний експеримент проводився в умовах педагогічного процесу. До експерименту було включено 7 підгруп студентів - контрольна група (КГ) і 7 підгруп - експериментальна група (ЕГ), які нараховували 140 студентів з різних факультетів: факультет української філології, інститут педагогіки, інститут корекційної педагогіки, соціально-гуманітарний і природничо-географічний факультет.

У відповідності до критеріїв, наведених у параграфі 2.1, ми оцінювали ефективність обраної нами методики формування умінь СНРС, аналізуючи показники умінь СРС експериментальних і контрольних груп.

В ЕГ для активізації процесу формування умінь і навичок СРС з бібліотечними ІПС проводились заняття відповідно до навчального тематичного плану розробленого нами курсу. В контрольних групах така робота не проводилась.

Для аналізу та виявлення результатів проведеного нами формувального експерименту було введено додаткову методику, яка стосувалась рівня визначення самостійного виконання інформаційно-пошукових завдань. Приблизно через чотири місяці після проведення занять за навчальною програмою з „Основ бібліотечно-бібліографічних знань та роботи з бібліотечними ІПС” із студентами ЕГ, тобто на той час, коли приблизно випадає пік підготовки рефератів, контрольних та інших самостійних робіт, була організована контрольна перевірка умінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС студентів з ЕГ та паралельних КГ (по 10 студентів). Були

підготовлені контрольні завдання з виконання різних типів інформаційно-пошукових задач з використанням різних складових бібліотечної інформаційно-пошукової системи.

Завдання були умовно поділені на дві групи, які стосувались перевірки вміння використовувати традиційні та електронні бібліотечні ППС. Побудовані завдання були за поданими нижче зразками.

<p>I. Знайти літературу за вказаними даними:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Які праці Софії Русової є у фондах бібліотеки? 2. Знайти працю С.О. Сірополка „Історія освіти в Україні” 3. Як визначити хто є упорядником хрестоматії „Давня українська література” 4. Яких років видання є у фондах бібліотеки навчальний посібник Н.Мойсеюк “Педагогіка”? 5. Які видання повного зібрання творів Т.Г. Шевченка є у фонді бібліотеки <i>Записати короткий бібліографічний опис, необхідний для ідентифікації кожного видання з указанням шифру зберігання кожного видання.</i>
<p>II. Знайти необхідну літературу за вказаними темами:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Етнопсихологія 2. М.П. Драгоманов про українську мову 3. Екологія навколишнього середовища 4. Дислалія, дисграфія у молодшому шкільному віці 5. Образ матері в українській літературі. <i>Написати короткий бібліографічний список систематизувавши його за обраною ознакою (наприклад, за алфавітом або за хронологією)</i>
<p>III. Знайти потрібну інформацію:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Уточнити значення слова „презумпція” 2. В якому томі зібрання творів І.Франка надруковано збірку „Зів’яле листя”? 3. Надати короткі відомості про життя і діяльність І.П.Павлова. 4. Коли відбулася Полтавська битва 5. Хто був засновником міста Львова <i>Письмово подати коротку інформацію про знайдені відомості</i>

Рис. 2.15 Зразки контрольних завдань для виконання різних типів інформаційно-пошукових задач з використанням традиційної частини бібліотечної ППС.

Для виконання першого завдання з контрольного блоку для перевірки вмінь користуватись традиційним довідково-пошуковим апаратом студенти повинні були скористатись алфавітним каталогом, для виконання другого - систематичним каталогом та систематичною картотекою статей, третього – довідковим фондом бібліотеки.

IV. Здійснити пошук видань за допомогою електронного каталогу

1. Які твори Алексюка А.М.є у фондах бібліотеки?
2. Яка література з конфліктології є у фондах бібліотеки?
3. Чи є у бібліотеці шкільний підручник з математики для 4-го класу 2004 року видання?
4. Які є у бібліотеці підручники видані українською мовою після 2001 року, що містять слова „економіка” або „менеджмент”?
5. Знайти перелік статей, тобто зміст періодичного видання „Диво слово” №3 за 2005 рік

Зберегти у файлі та вивести на друк результати пошуку

V. Здійснити пошук в Інтернет за темою, самостійно визначивши ключові поняття.

1. Визначити ареал розповсюдження рослин класу хвойних, родини ялина, смерека
2. Знайти статистичні дані щодо етнічного складу населення України.
3. Знайти електронну версію „Шевченківської енциклопедії”
4. У якій статті Конституції України йде мова про право громадянина на соціальний захист.
5. Знайти текст статті „Антонович В.Б.” в електронній версії „Енциклопедії українського козацтва”

Вказати кількість посилань, що відповідають критеріям пошуку. Дати короткий аналіз відповідності та обсягу отриманої інформації на сторінках посилань. Записати адреси сторінок, що містять потрібну інформацію.

Рис. 2.16 Зразки контрольних завдань для виконання різних типів інформаційно-пошукових задач з використанням електронних інформаційно-пошукових систем.

Для виконання першого завдання цього блоку студенти повинні були скористатися пошуком у електронному каталозі за допомогою одного заданого елемента, за декількома елементами одного виду пошуку, за елементами різних видів пошуку, комплексним пошуком, пошуком за

зв'язками. Для виконання другого завдання студенти мали скористатися пошуковими засобами Інтернет.

Результати виконаних студентами робіт дали можливість зробити висновки про те, що кількість студентів які впорались із завданнями, тобто їх уміння самостійно працювати в інформаційному просторі бібліотеки вищого навчального закладу значно вищий в ЕГ у порівнянні з КГ.

За даними поданими у Таблиці 2.6 можна прослідкувати різницю результатів опитування обох груп:

Таблиця 2.6

Порівняльна характеристика результатів засвоєння основ роботи з бібліотечними ІПС (в %).

№ п/ п	Показники	Результати засвоєння (в %)							
		„5”%		„4” %		„3” %		„2” %	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Користування алфавітним каталогом бібліотеки	12,9	30	17,1	35,7	51,4	25,7	18,6	8,6
2	Користування систематичним каталогом і картотеками	4,3	25,7	8,6	41,4	57,1	27,1	30	5,7
3	Користування довідково-бібліографічним фондом бібліотеки	7,1	41,2	14,3	45,7	67,1	11,4	11,4	1,4
4	Робота в базах даних електронного каталогу бібліотеки	2,9	22,9	4,3	44,3	11,4	28,6	81,4	4,3
5	Робота в глобальній мережі Інтернет	8,6	15,7	12,9	20	24,3	54,3	54,3	10
	Середні показники за результатами виконання всіх завдань	7,2	27,2	11,4	37,4	42,3	29,4	39,1	6

Як бачимо з таблиці, високий рівень розвитку умінь роботи з бібліотечними ІПС продемонстрували студенти експериментальної групи - оцінки „5” отримали 27,2%, „4” - 37,4% студентів, відповідно у контрольній

групі лише 7,2% отримали оцінку „5” та 11,4% студентів – „4”. Середній рівень засвоєння в ЕГ показали 29,4% , а зовсім не впорались із завданням лише 6% студентів. У контрольній групі середній показник склав 42,3%, а низький 39,1%. Аналіз показників за окремими завданнями свідчить, що робота з електронними каталогами у непідготовлених студентів викликає значні труднощі, тому завдання не змогли виконати 81,4% студентів з КГ, Правильний пошук за традиційними каталогами і картотеками та довідковим фондом бібліотеки більша частина студентів з КГ виконала на середньому рівні (51,4%, 57,1%, 67,1%). Якщо ж порівняти виконання тих же завдань студентами ЕГ, ми побачимо значну зміну у показниках, адже з пошуком у електронних каталогах не впорались лише 4,3% студентів з тих, що пройшли курс навчання. Слід відмітити, що студенти, з більш високим загальним рівнем підготовки, та ті, що обізнані з комп’ютерною технікою, швидше і ефективніше освоїли методику пошуку інформації під час проведення занять і успішно впорались з різноаспектним пошуком потрібних джерел інформації, а також грамотно склали бібліографічні списки літератури до своїх наукових робіт. Отже ефективність запропонованого і проведеного навчально-тематичного курсу з ознайомлення студентів з основами бібліотечно-інформаційних знань, на нашу думку, є наявною.

Важливим показником сформованості умінь СНРС є коефіцієнт повноти виконаних операцій, з яких вони складаються. Ми визначали його за формулою [144]: $K = n/N \cdot 100\%$, де n - сума виконаних студентом операцій, N - загальна кількість операцій, які складають повне вміння ($N = 5$).

Ступінь сформованості умінь СРС з бібліотечними ІПС виявляється через показник середнього коефіцієнта по всіх групах інформаційно-пошукових умінь студентів. Високому рівню розвитку умінь відповідає коефіцієнт від 100% до 60% ; середньому - від 59% до 40%; низькому - менш, ніж 39%.

Порівняльний аналіз показників коефіцієнта повноти виконаних операцій у студентів ЕГ і КГ наведений в табл. 2.7, а графічна інтерпретація на Рис. 2.17.

Таблиця 2.7

Результати експерименту з формування умінь СРС
з бібліотечними ІПС (в %)

Рівні	Види експерименту		
	Констатувальний	Формувальний	
		Групи студентів	
		КГ	ЕГ
Високий	10	18,6	64,6
Середній	37	42,3	29,4
Низький	53	39,1	6

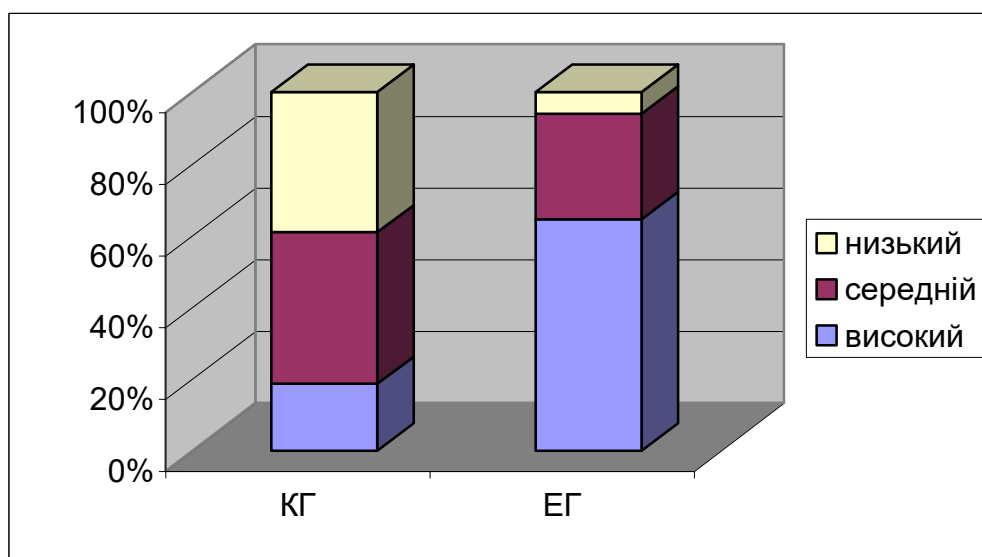

Рис.2.17 Рівень сформованості умінь СРС з бібліотечними ІПС (в %)

За даними наведеними у таблиці ми бачимо значну різницю між показниками коефіцієнта виконаних операцій високого рівня у студентів ЕГ - 64,6% і КГ - 18,6%. Це означає, що студенти ЕГ в більшості своїй усвідомлюють зміст конкретного уміння як сукупності дій та операцій, що його складають, тобто рівень сформованості умінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС в ЕГ є значно вищим. Отже проведення занять із

запропонованого нами курсу з основ бібліотечно-інформаційних знань для формування умінь СРС під час впровадження їх в ЕГ виявило ефективність запропонованої методики.

Контрольне анкетування (див додаток)серед студентів досліджуваних та контрольних груп було проведено в 2005 році вже на старших курсах (120 осіб), результати якого представлені в таблиці 2.8:

Таблиця 2.8

Порівняльна характеристика показників контрольного анкетування (в%)

№ п/п	Показники	Групи студентів	
		КГ	ЕГ
1	Відвідують бібліотеку з метою пошуку навчальної та наукової інформації	96	100
2	Користуються каталогами бібліотеки	96	100
3	Відчувають труднощі при роботі з каталогами	78,3	24,3
4	Електронний каталог бібліотеки здається складним у користуванні	62,9	7,8
5	Користуються пошуковими засобами Інтернет	48,5	46,3
6	Вважають себе обізнаними користувачами	51,3	59,8

Результати анкетування показали, що 100% всіх опитаних студентів з ЕГ при пошуку навчальної та наукової інформації звертаються до бібліотеки, КГ – тільки 96%; всі студенти, що відвідують бібліотеку з обох груп користуються каталогами бібліотеки. Аналізуючи відповіді на запитання стосовно того чи відчувають студенти труднощі при роботі з каталогами ми бачимо, що у КГ для 78,3% студентів робота з каталогами є складною справою; студенти з ЕГ, що проходили навчання, є більш обізнаними з виконанням пошуку у бібліотечних каталогах і тому цей відсоток є значно меншим – 24,3%. 62,9% студентів з КГ вважають електронний каталог складним у користуванні, відповідно - з ЕГ лише 7,8% студентів.

Порівнюючи показники відповідей стосовно самооцінки своєї обізнаності як користувачів бібліотечними ІПС можна побачити, що вони майже на одному рівні: КГ – 51,3%, ЕГ – 59,8%. Однак слід зауважити, що студенти ЕГ більш усвідомлено можуть оцінювати рівень своїх знань стосовно можливостей пошуку в бібліотечних ІПС, адже дякуючи заняттям вони мають уявлення про ці можливості, хоча не завжди мають розвинені уміння через низку різних об'єктивних причин (не мають необхідності здійснювати більш глибокий пошук, не мають доступу до комп'ютерних мереж і т.ін.). А от у студентів КГ, ця самооцінка може бути завищеною саме через незнання різнопланових можливостей здійснення пошуку в бібліотечних та глобальних пошукових системах. Такий висновок ми робимо, також, на основі того, що в жодній із заповнених анкет КГ на останнє відкрите запитання анкети, яке пропонувало вказати, що саме задовольняє, а що ні в роботі з картковими каталогами і картотеками, з електронними каталогами та в Інтернет, не було ніяких зауважень. В той же час 28 анкет з ЕГ утримували різного роду пропозиції, або коментарі (наприклад: „У картковому каталозі задовольняє простота і повнота пошуку, але не задовольняє необхідність вписувати джерела. У електронному каталозі пошук більш швидкий і можна роздрукувати список літератури, однак не завжди точно вдається сформулювати запит”, або „В Інтернеті знаходиш багато інформації, але це не завжди те, що треба”, або просто „Надаю перевагу надійним картковим каталогам” і т.ін.)

Отже, ми бачимо, що серед студентів досліджуваних груп кількість обізнаних з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами значно вища.

Відомо, що останнім часом кількість і різноманітність інформаційних ресурсів стрімко зростає, разом з ними зростає обсяг і рівень складності умінь і навичок пошуку, відбору, обробки, аналізу і синтезу інформації. Кожному студенту, який проходить підготовку з гуманітарного фаху за час навчання у ВНЗ потрібно опрацювати величезну кількість необхідної в

освітньому процесі навчальної та наукової інформації і, якщо він не буде розумітися на інформаційно-пошукових процесах, не матиме сформованих умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними ІПС, не вмітиме застосовувати сучасні технічні засоби, що використовуються в інформаційному процесі, то не зможе ефективно здійснювати свою навчальну діяльність в університеті, особливо при виконанні СНР. Самостійна робота супроводжується великими витратами часу на її здійснення. Великий відсоток цього часу витрачається на пошук та опрацювання інформації, якщо ж студент володіє уміннями і навичками самостійно здійснювати інформаційно-пошукову діяльність, відповідно скорочуються витрати на ці види діяльності і підвищується ефективність СНР

Таким чином, за результатами проведеного дослідження бачимо, що підвищення якості і ефективності СНР залежить від рівня інформаційної обізнаності студента, від умінь та навичок самостійно здійснювати пошук та опрацювати потрібну в навчанні інформацію. Саме цьому сприяли основні уміння СРС, що були засвоєні при участі студентів в експериментальному навчання на першому курсі.

На сучасному етапі уміння кваліфіковано працювати із все більш зростаючим потоком інформації – прерогатива не тільки спеціалістів інформаційної сфери а всіх фахівців з вищою освітою. Знайти потрібну інформацію в бібліотеці або в інформаційній мережі, проаналізувати, опрацювати, використати для отримання нового знання – все це лише деякі показники інформаційної розвиненості особистості фахівця. Робота з інформаційними ресурсами різних категорій потребує від користувачів визначених навичок і умінь, знань і засобів. Нова модель активного і інтегрованого навчання, заснована на інформаційних ресурсах реального світу, змусила нас звернути увагу на знання і уміння, що входять у сферу інформаційної грамотності. Відзначимо, що поняття інформаційної грамотності органічно пов'язане з такими поняттями як активне навчання,

проблемно-орієнтоване навчання, навчання за потребами студента, безперервне навчання, самостійна навчальна робота.

Тепер бібліотеки, особливо бібліотеки вищих навчальних закладів, виконують роль інформаційно-освітніх центрів. Виконуючи цю функцію бібліотеки не тільки надають користувачам інформаційні ресурси, але й забезпечують доступ до них. Нові інформаційні технології вносять сутнісні зміни в технологічні процеси пошуку та відбору інформації необхідної для навчальної та наукової діяльності. Принципові відмінності при використанні нових інформаційних технологій від традиційних в тому, що студентам, як користувачам стають доступні світові інформаційні ресурси, а не однієї або декількох бібліотек і йому не обов'язково безпосередньо відвідувати бібліотеку, тобто створюються нові індивідуальні умови споживання інформації. Тому отримує розвиток тенденція бібліотечного самообслуговування, адже користувач, працюючи за комп'ютером, сам продумує стратегію пошуку, входить у інформаційні мережі в ому числі і в бібліотечні, сам уточнює свій запит, використовуючи різнорівневі програмні меню, подумки складає пошукове перед писання, здійснює пошук за різними ознаками (бібліографічними елементами, ключовими словами, індексами), ідентифікує свій запит на ті дані або документи, які надає інформаційна система, визначає релевантність, тобто відповідність видачі запиту, групує отримані документи. Отже навчання користувачів ефективній взаємодії з інформацією набирає першоступеневого значення. Таким чином, у діяльності бібліотек як інформаційних центрів разом з інформаційною функцією актуалізується освітня, спрямована на формування у студентів особливих загальних знань роботи з інформацією.

Слід також зауважити, що передбачена Болонською декларацією інтенсифікація освітньої і наукової співпраці вищих навчальних закладів різних країн Європи стане можливою лише за умови широкого використання нових інформаційно-комунікативних засобів, тобто виконання програм інформатизації нашої освіти.

Нові вимоги до освітнього процесу диктують необхідність створення особливих методик навчання студентів навичкам самостійної навчальної роботи. Тому, при розробці запропонованого нами навчально-тематичного плану курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” ми опирались, передусім, на вимоги освітніх стандартів, на сучасну наукову та навчально-методичну педагогічну та бібліотечно-бібліографічну літературу, на вимоги стандартів з бібліотечної, бібліографічної та інформаційної діяльності, на матеріали досвіду бібліотек вищих закладів освіти та на емпіричні дані результатів констатуючої частини експерименту.

Для створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення СНР студентів та формування у них умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними інформаційними ресурсами, принципове значення мало розуміння бібліотечними працівниками основних організаційних і дидактичних засобів реалізації цієї роботи у вищому навчальному закладі, що зумовлює об’єктивну необхідність розширення і поглиблення педагогічної складової діяльності бібліотеки ВНЗ. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення навчального процесу та формування вмінь і навичок СРС у бібліотечному інформаційному середовищі, базувалась на дидактичних принципах, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної діяльності вищого закладу освіти. Студенти звертаються до бібліотеки навчального закладу, в першу чергу, з метою отримання навчальної та наукової інформації. Саме знання основ бібліотечно-бібліографічної та інформаційної грамотності допомагає їм вибрати потрібні книги та інші джерела інформації, позбавляє їх необхідності витратити час на ознайомлення з джерелами, які випадково потрапляють у поле пошуку. Необхідною умовою формування необхідних інформаційно-пошукових умінь є розуміння бібліотечними працівниками того, що найкращий спосіб надати послугу читачеві-студенту – не виконувати за

нього роботу, а навчити, надати інструкції з ефективної роботи з масивами документів з інформаційно-пошуковими системами.

Результати навчання з курсу „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” показали, що студенти оволоділи загальними поняттями бібліотечно-бібліографічних та інформаційних знань, навчилися вибудовувати логічний ланцюжок при створенні пошукового образу необхідної йому інформації, виробили вміння грамотно формулювати свої інформаційні потреби і запити (це стало видно із аналізу замовлень на тематичні довідки), розвинули здатність самостійно здійснювати інформаційний пошук різних видів документів за допомогою як традиційних так і електронних бібліотечних ПС (це підтверджується спостереженнями працівників інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки), оволоділи вмінням опрацьовувати інформацію, складати бібліографічні списки літератури (повнота і грамотність оформлення списків використаних джерел до рефератів, курсових та ін. робіт відмічається викладачами). Отже, впроваджуючи таку форму навчання студентів, ми формуємо у них вміння і навички самостійної інформаційно-пошукової діяльності, які дозволять їм і під час навчання і у майбутній професійній діяльності впевнено використовувати весь інформаційний потенціал сучасного суспільства.

Як показали наші дослідження, ефективність використання бібліотечно-інформаційних технологій у професійній підготовці фахівця залежить:

- від концептуальної розробленості педагогічних інструментальних засобів, використовуваних в організації навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- від рівня відповідності організації бібліотечного інформаційного середовища потребам підготовки сучасного фахівця;
- від рівня готовності студентів, до рішення професійно-орієнтованих задач за допомогою бібліотечно-інформаційних технологій.

Нові інформаційні технології, що використовують бібліотеки вищих навчальних закладів, повинні бути орієнтовані на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчально-виховного процесу за такими напрямками:

- вдосконалення механізмів управління системою освіти на основі використання автоматизованих баз даних науково-педагогічної інформації, інформаційно-методичних матеріалів, а також комунікаційних мереж;

- удосконалення методології, стратегії відбору змісту методів і організаційних форм навчання, виховання, що відповідають завданням розвитку особистості відповідно до умов інформаційного суспільства;

- створення методичних систем навчання, що орієнтовані на розвиток інтелектуального потенціалу, формування умінь самостійно набувати знання, здійснювати інформаційно-навчальну, експериментально-дослідницьку діяльність, різноманітні види самостійної діяльності і обробки інформації.

Підсумки експерименту показують, що цілеспрямоване використання студентами бібліотечних ІПС позитивно впливає на процес формування у них умінь і навичок СНР. Від пасивного опрацювання матеріалу, переважно поданого викладачем, тобто від виключно репродуктивного рівня засвоєння навчальної інформації, студенти переходять до рівня її самостійного пошуку, опрацювання і логічного осмислення. За рахунок використання студентами гуманітарних спеціальностей у СНР бібліотечних ІПС посилюється ефективність пізнавальних процесів, досягається підвищення готовності до самостійної навчальної діяльності та рівня самостійності у навчанні, формується інтерес до пошукової, навчально-дослідницької роботи. Тому можна зробити висновок, що педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу нашого дослідження, а наведені факти свідчать про ефективність запропонованої нами і експериментально перевіреної системи формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій в умовах вищого закладу освіти.

Висновки до розділу 2

Дані констатувального експерименту нашого дослідження показали, що більшість студентів початкових курсів мають низький рівень підготовленості до організації своєї самостійної навчальної діяльності, який виявився у відсутності або у низькому рівні сформованості у них відповідних умінь і навичок самостійної роботи в бібліотечному інформаційному просторі при використанні бібліотечних інформаційно-пошукових систем. За отриманими даними 43% досліджуваних студентів складають групу з низьким рівнем сформованості умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними ІПС, відповідно 37% відносяться до середнього рівня і тільки 10% виявили високий рівень готовності до самостійного здійснення пошуку та опрацювання потрібних джерел інформації.

Проведене дослідження дозволило виявити оптимальні умови формування у студентів гуманітарних спеціальностей вищого педагогічного навчального закладу умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій:

1. Інформаційне бібліотечне середовище, як складова освітнього простору університету, що включає інформаційні ресурси (фонди документів та інформаційних видань, традиційні та електронні бібліотечні каталоги), комп'ютерну техніку, засоби доступу до віддалених вітчизняних та світових інформаційних ресурсів, повинно стати важливою умовою організації активної СНР.

2. Бібліотечні інформаційно-пошукові системи, в залежності від їх цільового призначення, повинні оптимально поєднувати елементи інформаційного аналізу і синтезу, від чого залежить рівень сприйняття цих систем, їх інформативність. Відповідно у студентів гуманітарних спеціальностей як користувачів бібліотечними ІПС будуть сформовані знання процесів аналітико-синтетичної обробки інформації та уміння і навички самостійної роботи з цими системами, що значною мірою

впливатиме на якість СНР і, в результаті, на рівень підготовки фахівців з вищою педагогічною освітою.

3. Впровадження в освітній процес вищих педагогічних навчальних закладів гуманітарних спеціальностей навчального курсу з основ бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ППС допоможе сформувати у студентів цілісну систему знань і умінь в галузі інформаційного самозабезпечення. Результати формувального експерименту показали, що рівень сформованості у студентів умінь самостійної роботи з бібліотечними ППС в експериментальних групах відповідав високому показнику - 64,6%, а в контрольних групах цей показник був значно нижчим - 18,6%.

4. Важливою умовою є також забезпечення оволодіння навчальним матеріалом з основ бібліотечно-інформаційних знань шляхом поетапного вивчення тем курсу, виконання практичних завдань, а також наявність обґрунтованих критеріїв для діагностування сформованості умінь роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами.

5. Однією з умов є обов'язкове забезпечення в навчальних заняттях з основ бібліотечно-інформаційних знань не тільки оволодіння студентами гуманітарних спеціальностей окремими поняттями, а й конкретними вміннями здійснення пошуку з використанням бібліотечних інформаційно-пошукових.

6. Для вирішення завдання формування у студентів готовності до самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій необхідна подальша розробка навчально-програмного (тематичних планів, навчальних програм), навчально-теоретичного (підручників, посібників), навчально-практичного (збірників вправ, практичних завдань, практикумів, тренінгів, ділових ігор тощо), навчально-методичного забезпечення (методичні розробки занять та ін.); подальша розробка засобів діагностики рівня обізнаності студентів при роботі з інформацією і відповідного контролю ступеню засвоєння ними навчального матеріалу. Домінуючим компонентом

навчальних матеріалів повинні стати відомості, які формують технологічні знання і утримують відповідь на запитання „Як робити?“ стосовно кожного конкретного інформаційного продукту чи ресурсу. У складі навчальної літератури повинні бути представлені видання як у традиційній, так і в електронній формі.

7. Необхідна організація спеціальної підготовки кадрів, здатних на професійні основи проводити зі студентами заняття з відповідного курсу. Вирішення даної проблеми можливе при використанні професійного потенціалу бібліотечних працівників. Ключовим завданням підготовки таких кадрів повинно стати оволодіння ними технологією формування умінь і навичок самостійної роботи студентів з інформаційними ресурсами на основі єдиного методологічного підходу, що передбачає єдність понятійного апарату. При цьому принципово важливим критерієм для відбору кадрів є професійний рівень роботи з інформацією, знання основних законів функціонування документальних потоків інформації у суспільстві і критеріїв ефективного пошуку інформації, володіння прийомами і методами аналітико-синтетичної обробки інформації на базі інформаційно-комп'ютерних технологій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Найважливішим завданням сучасної вищої школи є впровадження інноваційної системи підготовки спеціалістів і організації навчання, яка буде сприяти вдосконаленню знань і умінь студентів, формуванню у них готовності до самостійної пізнавальної діяльності впродовж всього соціально активного життя. Сучасна модель навчання вимагає розвитку у студентів умінь і навичок самостійної роботи з джерелами інформації, адже вони змушені вийти за межі наданого викладачем матеріалу і поповнити його самостійним вивченням першоджерел. Таке розуміння завдань сучасної освіти вимагає в першу чергу створення педагогічних умов для формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи за допомогою бібліотечних технологій. Саме самостійна навчальна робота із застосуванням умінь і навичок інформаційного самозабезпечення є важливим засобом отримання високого фахового рівня для сучасного спеціаліста з вищою освітою.

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців педагогів гуманітарних спеціальностей залежить, таким чином, від сформованості потреби в самостійному цілеспрямованому поповненні своїх знань, а також умінь і навичок самостійного виконання навчальної діяльності.

Проведений теоретичний аналіз літератури науково-методичного спрямування дозволив виявити наукові підходи до вирішення проблем формування умінь і навичок самостійної роботи студентів вищих закладів освіти і, як їх складової, уміння використовувати широкий спектр традиційних і сучасних бібліотечних інформаційних технологій у своїй навчальній діяльності.

З'ясовано, що увага дослідників більше зверталась на формування окремих компонентів бібліотечно-інформаційної обізнаності студентів, однак вивчення в цілому процесу формування умінь і навичок самостійної

навчальної роботи засобами бібліотечних технологій є явно недостатнім.

Низький рівень сформованості умінь і навичок самостійної роботи в бібліотеці у більшості студентів негативно позначається на стані навчальної успішності у ВНЗ і майбутній професійній діяльності. Це в свою чергу показує необхідність науково обґрунтувати значимість опанування основ бібліотечно-інформаційних знань для підвищення рівня підготовленості студентів гуманітарних спеціальностей до СНР. У зв'язку з цим виникла потреба дослідити цілісний процес організації самостійної роботи студентів у вищій школі створенням комплексу умов для їх навчання засобами бібліотечних технологій. В умовах впровадження у вищій школі України новітніх освітніх та інформаційних технологій саме інформаційне середовище бібліотеки є базовою структурою для ефективної організації самостійної навчальної роботи студентів.

Співставлення теоретичних даних і матеріалів констатувального експерименту дозволило виявити недоліки у формуванні у студентів умінь і навичок самостійної роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами у вищих навчальних закладах. В той час, як кількість і різноманітність навчальних та наукових інформаційних ресурсів, які потрібно опрацювати студенту-гуманітарію за час навчання у ВНЗ, стрімко зростає відповідно до цього повинні підвищуватись обсяг і якість знань та умінь самостійної роботи з новою інформацією. Для ефективного виконання такої роботи студент повинен уміти застосовувати традиційні та нові бібліотечно-інформаційні технології, мати конкретні навички з використання сучасних бібліотечних інформаційно-пошукових систем. За їх відсутності, у студента, що вивчає гуманітарні дисципліни виникають труднощі при здійсненні самостійного інформаційного пошуку, значно зростають часові і трудові затрати, знижується обсяг і якість засвоєння навчального матеріалу.

Отже, вивчення студентами основ аналітико-синтетичних процесів обробки інформації та роботи з традиційним та електронним бібліотечно-

інформаційним пошуковим апаратом виступає важливою складовою всієї системи навчання самостійній інтелектуальній праці.

Порівняльний аналіз літературних джерел та організації діяльності інформаційного середовища бібліотек провідних вищих навчальних закладів дозволив визначити типову структуру сучасних бібліотечних інформаційно-пошукових систем та умови їх ефективного використання при формуванні умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів.

На етапі формувального експерименту було теоретично обґрунтовано й експериментально апробовано методику формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи засобами бібліотечних технологій. В результаті нашого дослідження у студентів експериментальних груп значно підвищився рівень умінь і навичок самостійної роботи у бібліотечному інформаційному середовищі. Отримані результати підтвердили робочу гіпотезу і дали можливість сформулювати основні висновки щодо умов формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної роботи:

1. Підвищення рівня навчальної активності студентів гуманітарних спеціальностей на заняттях з основ бібліотечно-інформаційних знань відбувається за рахунок комплексної реалізації основних педагогічних умов:

- До активної навчальної діяльності студентів спонукають їх потреби, бажання, інтереси і мотиви, які обумовлюють ефективність вибору ними методів і прийомів виконання СНР. З іншого боку, доцільність вибору забезпечується комплексом організаційних, інформаційних, технологічних і програмно-алгоритмічних засобів, що визначають функціонування бібліотечно-інформаційних процесів в бібліотечному інформаційному середовищі відповідно до навчальних потреб та підготовленості студентів до їх використання;

- Для забезпечення відповідної мотивації, на підготовчому етапі ознайомлення з основами бібліотечно-інформаційних знань набуває значення застосування методу ділової гри на основі створення робочих завдань і їх виконання з метою добору певної навчально-методичної літератури шляхом

аналізу, синтезу і узагальнення. Відповідно до орієнтації на сучасні інформаційні технології на різних етапах набуття знань, умінь і навичок СНР метод пошуку, відбору і опрацювання інформації відбувався шляхом залучення автоматизованих бібліотечно-інформаційних пошукових систем;

- Запропонована система наочних словесних і практичних методів та прийомів навчання забезпечила оволодіння студентами міцними практичними навичками роботи з бібліотечними ІПС;

- Дидактична мета навчальних занять з курсу основ бібліотечно-інформаційних знань має вирішальний вплив на вибір студентом технологічних і програмно-алгоритмічних засобів інформаційно-пошукової діяльності. Оптимальність цього вибору забезпечується: впливом попередньої підготовленості; різним ступенем інтенсивності в роботі; послідовним ускладненням та доцільністю обраних методів і прийомів роботи з бібліотечними ІПС;

- Способи організації СНР студентів знаходяться у прямій залежності від обраних методів і прийомів роботи в бібліотечному інформаційному середовищі. Для формування знань умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій, що забезпечують оптимальний рівень інформаційно-пошукової активності студентів і сприяють збільшенню кількості вправлянь із завданнями, найбільш ефективними є поточна, групова та індивідуальна організація навчальної роботи;

- Раціональне використання бібліотечного обладнання і техніки забезпечувалось їх різноманітністю, оптимальною кількістю, зручністю розташування, широким використанням додаткових умов.

2. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що підготовчим етапом до здійснення СНР є формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій і включає обов'язкове виконання практичних робочих завдань, вправ та певним чином уточнену систему ділових ігрових прийомів.

3. У процесі експерименту доведено, що процес формування умінь і навичок СРС засобами бібліотечних технологій доцільно здійснювати у формі спеціальних занять, тобто заняття проводити навчання, як з окремої дисципліни, що складається з теоретичної та практичної частин навчального матеріалу відповідно меті курсу.

4. У процесі експериментальної роботи широко використовувалась розроблена нами методика, що ґрунтується на інтегрованому підході до вирішення програмових завдань. Як показав аналіз результатів проведеної експериментальної роботи найбільш ефективними були комплекси занять з чітко і конкретно визначеним планом послідовності виконання завдань з певної тематики, на яких знання студентів з гуманітарних дисциплін закріплювались, що забезпечувало інтеграцію міжпредметних зв'язків. Закріплення знань студентів у формі чітко поставлених робочих завдань з певної тематики прослуханих лекцій слугувало стимулом оптимізації їх самостійної практичної роботи.

5. Під час проведення контрольного експерименту було виявлено, що підвищення рівня обізнаності студентів при роботі з бібліотечними ІПС сприяло позитивним зрушенням активності студентів при виконанні завдань з різних навчальних дисциплін. Результати контрольної перевірки показали, що навчання з основ бібліотечно-інформаційних знань вже на першому курсі сприяло більш чіткому орієнтуванню студентів в інформаційному просторі університетської бібліотеки і підвищенню рівня навчальної підготовленості до самостійного виконання навчальних завдань з різних дисциплін.

6. У ході експериментального дослідження були розроблені комплексні критерії для діагностування у студентів рівня сформованості умінь самостійної роботи з бібліотечними ІПС (відповідної мотивації та оволодіння відповідними знаннями та вміннями) на основі яких виділено три рівні сформованості готовності до самостійної роботи з інформаційними ресурсами. Робота зі студентами-гуманітаріями за цими показниками

сприяла подальшому перетворенню системи самостійної навчальної роботи студентів в оптимальний засіб підвищення її ефективності.

7. Запропонований нами навчальний курс „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними ІПС” забезпечує організованість, гнучкість і випереджальний характер навчання студентів в умовах інформатизації освітнього середовища. Ми вважаємо, що практичні результати експериментальної роботи при проведенні занять із студентами на основі розробленої навчальної програми з курсу дозволили внести позитивні корективи у процес формування умінь і навичок самостійної навчальної роботи студентів. Результати проведеного контрольного експерименту підтверджують ефективність впроваджених педагогічних умов та запропонованої методики навчання студентів гуманітарних спеціальностей самостійній роботі з бібліотечними ІПС.

- Отже ефективність СНР студентів у ВНЗ залежить від відповідної мотивації та від наявності у них інформаційно-пошукових знань, умінь і навичок самостійної роботи в бібліотечному інформаційному середовищі з навчальними та науковими джерелами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Авдеєнко А.П.** Організація самостійної роботи студентів /А.П.Авдеєнко, Л.В.Дементій //Проблеми освіти. – К. – 2003. – Вип.33. – С.246-250
2. **Акилина М.** Информационная функция как понятие //Библиотека. – 1999. - №10. – С.30-32
3. **Алексюк А.М.** Модульне навчання: проблеми взаємодії викладачів і студентів //Педагогічні технології у неперервній освіті. – К., 2001. – С.80-84
4. **Алексюк А.М.** Самостійна робота студентів //Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – С.433-438
5. **Андрущенко В.П.** Освіта в пошуку нових стратегій мислення //Вища освіта України. – 2003. - №2. – С.5-6
6. **Андрущенко В.П.** Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К.:Знання України, 2004. – 804 с.
7. **Андрущенко В.** Світоглядна культура сучасного вчителя: проблеми формування /В.Андрущенко, С.Дорогань //Вища освіта України. – 2002. - №3. – С.5-13
8. **Арзуханов А.С.** Актуальные проблемы информационно-библиотечного обеспечения процессов образования //Науч. и технич. б-ки. – 2002. - №4. – С. 61-69
9. **Архангельский С.И.** Лекции по теории обучения в высшей школе. – М.: Высшая школа, 1974. – 384 с.
10. **Архипова С.** Самостійна робота студентів як фактор розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів //Соціальна педагогіка: Теорія та практика. – Луганськ, 2005. - №3. – С.90-95
11. **Атанов Г.И.** Возрождение дидактики – залог развития высшей школы. - Донецк: ДОУ, 2003. – 180 с.
12. **Афанасьева Е.П.** Политика формирования фонда вузовской библиотеки /Е.П. Афанасьева, В.П. Пирог, С.О. Шапошников //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 38-41
13. **Ахмеджанова Т.Д.** К вопросу о формировании информационной культуры будущих специалистов /Т.Д.Ахмеджанова, В.И.Дмитриев; Иркутский гос. ун-т //www.elibrary.ru/projects/conference/turkey2005
14. **Бабанский Ю.К.** Избранные педагогические труды /Ю.К.Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 558 с.
15. **Баранова О.В.** Проект «Интеграция информационных ресурсов для образования: новая модель университетской библиотеки для классического университета» /О.В. Баранова, Д.А. Колтунов, И.Г. Лисьих, К.Э. Ловцкий //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская

продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 42 – 45

16. **Безруков А.А.** Формирование информационной культуры студентов естественнонаучных факультетов педагогического вуза /А.А.Безруков, Н.П.Безрукова //Информатика и образование. – 2004. - №2. – С.86-94

17. **Бешенков С.А.** Информация и информационные процессы /С.А.Бешенков, В.Ю.Лыскова, Е.А.Ракитина //Информатика и образование. – 1998. - №6. – С. 39-50

18. **Близиюк М.М.** Формування основ інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів прикладного та декоративного мистецтва: Дис...канд.пед.наук: 13.00.02. – Івано-Франківськ, 2000. – 208 с.

19. **Блюменау Д.И.** Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов. – СПб: Профессия, 2002. – 240 с. – (Сер. «Специалист»)

20. **Блюменау Д.И.** Проблемы свертывания научной информации. – Л.: Наука, 1982. – 166 с.

21. **Блюменау Д.И.** Индикаторный метод компьютерного свертывания в процессе обучения аналитико-синтетической переработке информации /Д.И.Блюменау, Л.Н.Афанасова //Науч. и техн. б-ки. – 2001. - №12. – С.29-42

22. **Богданов А.И.** Информация и образование в XXI веке /А.И.Богданов, Н.Д.Деренжи, Н. Стефанова //Открытое образование. – 2001. - №1. – С.29-52

23. **Бойченко А.В.** Построение профиля информационной системы виртуального университета /А.В.Бойченко, В.К.Кондратьев, Е.Н.Филинов //Инновации в образовании. – 2001. - №6. – С.54-60

24. **Болонський процес:** тенденції, проблеми перспективи /Уклад. В.П.Бех, Ю.Л.Маліновський; за ред. акад. В.П.Андрущенко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 221 с.

25. **Болюбаш Я.Я.** Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. – К.:Компас, 1997. – 64 с.

26. **Бондар В.І.** Дидактика: ефективні технології навчання студентів. - Київ: Вересень, 1996.- 129с.

27. **Бородина В.А.** Информационная культура в развивающем обучении: психосемиотика – коммуникативные основы /В.А.Бородина, С.М.Бородин //Развивающее обучение: Материалы науч.-метод. конф., 18-19 февр. 1998 г. – СПб., 1998. – Вып.3. – С. 61-63

28. **Бочан І.О.** Впровадження самостійної, індивідуальної роботи студентів як важливого чинника формування особистісно орієнтованої системи навчання //Нові технології навчання. – К., 2003. – Вип..34. – С.307-311

29. **Бочкин А.И.** Методика обучения информационному поиску //Дистанционное и виртуальное обучение. – 2000. - №9. – С. 8-11

30. **Брановский Ю.** Работа в информационной среде /Ю.Брановский, А.Беляева //Высшее образование в России. – 2002. - №1. – С. 81-84

31. **Брескіна Л.В.** Професійна підготовка майбутніх вчителів інформатики на основі сучасних мережених інформаційних технологій: Дис.... канд.пед.наук: 13.00.02. – Одеса. – 2003. – 229 с.

32. **Брунова Е.Г.** Новые функции вузовской библиотеки в условиях корпоративного образовательного пространства //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 53-57

33. **Бугрій О.** Формування узагальнених пізнавальних умінь //Рідна школа. – 2004. - №3. – С. 32-34

34. **Буряк В.К.** Виды самостоятельной работы с учебником //Среднее спец. образование. – 1987. - №9. – 11-13

35. **Буряк В.К.** Керування самостійною роботою студентів //Вища школа. – 2001. - №4-5. – С.48-52

36. **Васильев В.** Синтез информации и анализа //Высшее образование в России. – 2003. - №2. – С.35-38

37. **Василькович И.Я.** Организация библиотекой университета курса по формированию информационной культуры студентов //www.bla.by/public/conf_2/6_2003.pdf

38. **Вислый А.И.** Электронные библиотеки: проблемы формирования и использования //Науч. и техн. б-ки. – 2002. - №3, С.18-26

39. **Вишневський О.** Педагогіка розвитку //Педагогічна думка. – 2006. - №1. – С.78-86

40. **Вишневський О.** Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

41. **Власова Ю.Ю.** Личностный аспект проблемы восприятия информации //Информатика и образование. – 1998. - №1. – С.35-42

42. **Вовк Л.П.** Історія освіти дорослих в Україні: Нариси. - К: УДПУ, 1994. - 226 с.

43. **Волкова Н.В.** До проблеми розвитку інформаційної культури //Педагогіка вищої та серед.школи: Зб.наук.праць. Вип.4. – Кривий Ріг: КДПУ, 2002. – С.333-339

44. **Волкотруб Л.М.** Підготовка інженерних кадрів у технічних вузах України (друга пол. 70-х – перша пол. 80-х років ХХ ст.): Дис...канд.іст.наук: 07.00.01; Наук.техн.ун-т України „КПІ”. – Київ, 1998. – 194 с.

45. **Володько І.В.** Структура і зміст підготовки студентів до використання комп'ютерних технологій у майбутній професійній діяльності //Наукові записки: Зб. наук. праць: Ювілейний випуск /Нац.пед.ун-т ім.. М.П. Драгоманова. – К., 2000. – Ч.1. – С.51-61

46. **Воробьев Г.Г.** Твоя информационная культура. – М: Молодая гвардия, 1988. – 304 с.

47. **Воробйова С.І.** Наукова організація самоосвітньої роботи студентів //Вісник: Київський міжнародний університет. Сер.Педагогічні науки. – К., 2005. – Вип..6. – С.19-30

48. **Вороніна Л.П.** Дидактичні принципи формування загальнонавчальних умінь учнів //Педагогіка: Республіканський науково-методичний збірник. Вип.29. – К.: Рад.школа, 1990. – С. 21- 26

49. **Вохрышева М.Г.** Процесс развития современных библиотек с позиции синергетики /М.Г.Вохрышева, Т.М.Кузьмина //Науч. и техн. б-ки. – 2003. - №6. – С.4-12

50. **Гайков А.А.** Качество образования в контексте Болонского процесса //Болонський процес: Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 20-21 лютого 2004р м. Київ. – К.:Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – С. 150-153

51. **Гарбар Г.А.** Теоретичні аспекти розвитку пізнавальної самостійності студентів //Наука і сучасність: Зб.наук. праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Вип.1. Ч.3. – К.:Логос, 2000. – С.55-60

52. **Гаршнів Ю.Г.** Оцінювання знань студентів у кредитно-модульній системі навчання /Ю.Г.Гаршнів, П.І.Сікорський //Болонський процес: Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 20-21 лютого 2004р м. Київ. – К.:Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – С. 153-159

53. **Геллер И.С.** К вопросу об информационно-библиографической культуре студентов // Вестник БАЕ. – 2001. - №1. – С.75-81

54. **Геллер И.С.** Роль вузовской библиотеки в системе подготовки кадров /И.С.Геллер, В.А.Лопатина //Науч. и техн. б-ки. – 1993. - №3. – С. 40-49

55. **Гендина Н.И.** Информационная культура личности в контексте формирования общества знаний //Евразийский информационный и библиотечный конгресс. - www.eilc2005.c-bit.ru/reg.php?action

56. **Гендина Н.И.** Лингвистические средства автоматизации документального поиска /БАН. – СПб., 1992. – 188 с.

57. **Герман Н.** Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій навчання /Н.Герман, Н.Тягунова //Вища школа. – 2001. - №4/5. – С.53-61

58. **Гецов Г.** Работа с книгой: рациональные приемы. – М.: Книга, 1984. – 120 с.

59. **Гиляревский Р.С.** О возможности оценки новых информационных технологий на примере гипертекстовой технологии /Р.С.Гиляревский, Н.М.Субботин //НТИ. Сер.1. Организация и методика информационной работы. – 1988. - №12. – С.2-5

60. **Головін М.Б.** Технологічні аспекти формування системи знань, умінь і навичок, необхідних для практичної роботи з програмним забезпеченням загального призначення //Наука і сучасність: Зб.наук. праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Вип.1. Ч.3. – Київ:Логос, 2000. – С.60-68

61. **Гончарова О.М.** Організаційні форми, методи і засоби навчання в системі формування і інформаційної культури учнів //Комп'ютерно-

орієнтовані системи навчання: Зб.наук.праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. –Вип.2. – 2000. – С. 282-284

62.**Горбатов Д.С.** Умения и навыки: о соотношении содержания этих понятий //Педагогика. – 1994. - №2. – С. 15

63.**Гончаров М.В.** Автоматизированная система проверки усвоения материала по учебному курсу «Электронные библиотеки» /М.В.Гончаров, А.И.Земсков //Науч. и техн б-ки. – 2005. - №5. – С.28-31

64.**ГОСТ 7.0-99** Информационно-библиотечная деятельность, библиография: Межгос. стандарт. – Минск, 1999. – 22 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

65.**ГОСТ 7.74-96** Информационно-поисковые языки. Термины и определения: Межгос. стандарт. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу) //Стандарты по библиотечно-информационной деятельности. – С.-Пб: Профессия, 2003. – С.318-343

66.**Готовцева О.Г.** Информационная культура будущего педагога //Информатика и образование. – 2000. - №9. – С.43-44

67.**Григоренко Л.В.** Адаптація студентів-першокурсників до самостійної роботи у вищій школі //Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. Праць. Вип. 3. – Кривий Ріг: КДПУ, 2001. – С. 77-81

68.**Григоренко Л.** Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності //Рідна школа. – 2005. - №8. – С.22-24

69.**Гукаленко О.В.** Информационная культура выпускника университета: культурологический поход /О.В. Гукаленко, В.Н. Руденко, Н.Н. Руденко //Сучасні проблеми науки та освіти: Матеріали 3-ї між нар. Міждисциплінарної наук. – практ. конференції , 1-9 травня 2002 р., м. Ужгород / Харківський нац. Ун-т ім. В.Н. Каразіна, Ужгородський нац. Ун-т. – Харків, 2002. – С. 185

70.**Гуревич Р.С.** Формування інформаційної культури педагога в контексті неперервної освіти /Р.С. Гуревич, А.М. Коломієць, Д.І. Коломієць //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К., 2001. - Ч.1. – С.276-281

71.**Дворецкий С.И.** Формирование информационной культуры специалиста /С.И.Дворецкий, А.В.Майстренко, Е.И.Муратова //Информатика и образование. – 2001. – 3;. – С. 21-31

72.**Декларация** о библиотеках, информационных службах и интеллектуальной свободе. [Одобрена Правлением ИФЛА 27 марта 2002 г., Гаага, Нидерланды] //Науч. и техн. б-ки. – 2003. - №1. – С.122-124

73.**Демиденко Т.М.** Інформаційна складова підготовки вчителя до інноваційної діяльності //Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – К.: НМЦ ВО, 2002. – Вип. 32. – С. 154-160

74.**Демидова Т.Е.** Общеучебные умения как ключ к решению актуальных проблем образовательной политики //Дайджест педагогічних ідей та технологій. – 2002. - №3. – С.16-19

75. **Денисенко П.А.** Управление информационным контуром вуза //Иновации в образовании. – 2001. - №5. – С. 43-51
76. **Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття).** – К.:Райдуга, 1994. – 36 с.
77. **Джинчарадзе Н.** Інформаційна культура. – К., 1999. – 147 с.
78. **Дибкова Л.М.** Інформатика та комп'ютерна техніка. – К: Академія, 2002. - 316 с.
79. **Драч І.І.** Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів як важливий елемент сучасної підготовки фахівців //Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – К.: НМЦ ВО, 2004. – Вип. 37. – С. 86-90
80. **Дрешер Ю.Н.** Применение технологий активного обучения на кафедре информатики информационно-библиотечного факультета Казанского государственного университета культуры и искусств //Науч. и техн. б-ки. – 2004. – №4. – С. 29-35
81. **ДСТУ 2392-94** Базові поняття. Терміни та визначення. – Чинний від 1995-01-01. – К.: Держстандарт України, 1994 .- 54 с. – (Інформація та документація.)
82. **ДСТУ 2395-94** Обстеження документа, встановлення його предмета та вибір термінів індексування: Заг. вимоги: Введ. Від 29.03.94; Чинний від 01.01.95. – К.: Держстандарт України, 1994 .- 10 с. – (Інформація та документація.)
83. **Дусь Ю.** Опыт изучения информационной культуры /Ю.Дусь, А.Садчикова //Высшее образование в России. – 2004. - №2. – С. 175-176
84. **Евстигнеева Г.А.** Научная библиотека в информационном обществе //Науч. и техн. б-ки. – 2004. – №8. – С. 5-15
85. **Евтюхина Е.А.** Предмет информационной культуры личности: психологический подход //Библиография. – 2002. - №4. – С.56-59
86. **Егорушкина Т.Д.** Самостоятельная учебная работа в вузе как условие развития способностей будущего специалиста: Дис....канд. пед. Наук: 13.00.08. – М.: РГБ, 2005. – 208с.
87. **Євтух М.Б.** Освіта у ХХІ столітті: розвиток і реформування //Науковий вісник Кафедри ЮНЕСКО Київського Державного лінгвістичного університету [Лінгвапакс – VIII]. Вип.3 Філологія, педагогіка.- К., С. 720-731
88. **Жалдак М.І.** Гуманітарний потенціал інформатизації навчального процесу //Проблеми інформатизації освіти. Збірн. наукових праць. - К.: УДПУ, 1994. - С.3-20.
89. **Жалдак М.І.** Методика ознайомлення учнів з поняттям інформації /М.І.Жалдак, Н.В.Морзе //Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб.наук.праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. –Вип.2. – 2000. – С. 3-25
90. **Жилки В.В.** Проблемы освоения современной информационной культуры //Педагогическая информатика. – 2003. - №3. – С. 3-8
91. **Жулид Т.Г.** Роль библиотеки вуза в создании электронных проблемно-ориентированных информационных ресурсов //Библиотечное дело: Науч.-практ.сб. – М., 2000. – Ч.1. – 152 с.

92. **Журавський В.С.** Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні.. – К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. – 416с.
93. **Забелина О.Б.** Формирование информационной культуры студентов университета //Науч. и техн. б-ки. – 2004. - №8. – С.45-47
94. **Зайка Е.В.** Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе //Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - №5,6. – С.13-19, С.21-32
95. **Зайцева Е.М.** Лингвистическое обеспечение АБИС: шаги на месте и движение вперед в сравнении с другими информационными системами //Науч. и техн. б-ки. – 2004. - №4. – С. 5- 9
96. **Закон України** про вищу освіту /Верховна Рада України; Ін-т законодавства. – К., 2002 . – 96 с.
97. **Заскалета С.Г.** Критерії і рівні ефективності організації самостійної пізнавальної діяльності студентів //Наука і сучасність: Зб.наук.праць. – К., 1999. – Ч.3. – С.69-76
98. **Захаров А.А.** Программно-аппаратное обеспечение электронной библиотеки университетской филиальной сети /А.А.Захаров, Р.Р. Кульмитов, Т.Ю. Габрахманов, А.В. Широких //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 90 – 93
99. **Земсков А.И.** Электронные документы, ресурсы, библиотеки // Науч. и техн. б-ки. – 2004. - №10. – С.72-81
100. **Земсков А.И.** Электронные книги – новый взгляд //Науч. и техн. б-ки. - 2003. – №5. – С.64-76
101. **Зенюк А.** Формування інформаційної культури читачів //Рідна школа. – 2003. - №8. – С.75
102. **Значенко О.** Інформаційний арсенал педагога //Вища освіта України. – 2002. - №1. – С.75-78
103. **Значенко О. П.** Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: Дис...канд.пед.наук: 13.00.04: Полтавський держ.пед.ун-т ім.. В.Г.Короленка. – Полтава, 2004. – 228 с.
104. **Ильясов И.И.** Структура процесса учения. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 200с.
105. **Иноземцев В.Л.** Расколота цивилизация: Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. – М.: Academia – Наука, 1999. – 724 с.
106. **Ільганаєва В.О.** Застосування методології і методики соціального проектування у бібліотечній сфері /В.О.Ільганаєва //Наукова бібліотека у сучасному соціокультурному контексті: Міжнар.наук.конф. (Київ, 12-15 жовт. 1993 р.). – К., 1993. – Ч.1. – С.27-29
107. **Ільїна Т.А.** Педагогічні погляди діячів освіти на проблему морально-релігійного виховання //Творча особистість учителя: Зб. наук. Праць. – К., 1999. – Вип.. 3. – С.106-111

108. **Ільків О.С.** Формування інформаційної культури студентів аграрних закладів освіти I-II рівнів акредитації: Дис...канд.пед.наук: 13.00.04. – Рівне. – 2003. – 239 с.
109. **Кабанова-Меллер Е.Н.** Учебная деятельность и развивающее обучение. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
110. **Кабанова-Меллер Е.Н.** Формирование приемов умственной деятельности и умственное развитие учащихся. – М.: Просвещение, 1968. – 304 с.
111. **Кайдалова Л.Г.** Організація та контроль самостійної роботи студентів / Л.Г. Кайдалова, Н.В. Шевченко //Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. Вип. 37. – К., 2004. – С. 136-142
112. **Казакова А.Г.** Организация самостоятельной работы студентов. – К., 1985
113. **Казакова Р.** Библиотечно-информационная деятельность вузов /Р.Казакова, Л. Тюрина //Высшее образование в России. – 2001. - №2. – С. 107-112
114. **Кальней В.А.** Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель-ученик» /В.А.Кальней, С.Е.Шишов. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 78 с.
115. **Карпова И.Н.** Библиотека в информационно-образовательной инфраструктуре вуза //Университетская книга. – 2001. - №11. – С.28-30
116. **Каспарова Н.Н.** Язык библиографической записи в многоязычной электронной коммуникации: к концепции международных правил каталогизации //Науч.и техн.б-ки. – 2003. - №6. С. 31-39
117. **Кастельс М.** Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУВШЭ, 2000. – 608 с.
118. **Качалина В.В.** Интернет-ресурсы в формировании библиотечных фондов //Библиотечное дело – XXI век: Науч.-практ. сб. – М., 2004. - №2(8). – С.96-122
119. **Квале С.** Исследовательское интервью. – М.: Смысл, 2003. – 301 с.
120. **Киселева Т.Г.** Высшая школа в условиях модернизации российского общества //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 132-134
121. **Ковальчук В.Ю.** Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: модернізаційний аналіз. – Дрогобич: Коло, 2004. – 264 с.
122. **Кожевникова Е.С.** Современные информационно-библиотечные технологии в библиотеке вуза. Проблемы создания электронной библиотеки //Науч. и техн. б-ки. – 2002. - №7. - С. 73-78
123. **Кожевникова Е.С.** Читатель вузовской библиотеки в грядущем цифровом обществе. Социально-психологические последствия информатизации библиотек //Науч.и техн.б-ки. – 2002. - №12. - С. 46-50

124. **Кожиков А.В.** Культура и образование в условиях информационного общества //Информатика и образование. – 2002. - №9. – С.106-103
125. **Козаков В.А.** Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. – К.: Вища школа, 1990. – 248 с.
126. **Козинс Ш.** Виртуальные ОПАС и сводные базы данных: две модели предоставления доступа //Науч.и техн.б-ки. – 2002. - №12. - С. 30-46
127. **Козлакова Г.О.** Інформатизація навчальної діяльності в сучасних умовах: досвід, проблеми, перспективи //Наука і сучасність: Зб.наук.праць. Т.23. Вип.2. Ч.3 / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Логос, 2000. – С.74-82
128. **Козлакова Г.** Порівняння досвіду застосування інформаційних технологій навчання //Сучасні системи вищої освіти: Порівняння для України. – К., 1997. – С. 153-170
129. **Колин К.** Информатизация образования: новые приоритеты //Вестник высшей школы. – 2002. - №2. – С. 16-23
130. **Коменський Я.А.** Вибрані педагогічні твори. Т.1. Велика дидактика. – К.: Рад. школа, 1940. – 246 с.
131. **Кондрашова Л.В.** Самостоятельная работа студентов //Процесс обучения в высшей школе. – Кривой Рог: КГПУ, ИВИ, 2000. – С. 141-148
132. **Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції /А.Г.Погрібний, А.М.Алексюк, О.Вишневський та ін..** – К.: Школяр, 1987. – 149 с.
133. **Конюшенко С.М.** Формирование информационной культуры педагога в системе непрерывного профессионального образования: Дис. ... д-ра пед. наук.: 13.00.08. – М.: РГБ, 2006.
134. **Коренева І.М.** Актуальність самостійної пізнавальної діяльності студентів як пріоритетної форми організації навчання у вищому навчальному закладі //Матеріали науково-практичної конференції на тему „Проблеми і перспективи початкової освіти” 22-23 листоп. 1999 р. – Глухів, 1999. – С.56-58
135. **Коренева І.М.** З досвіду організації самоосвітньої діяльності студентів у вищих навчальних закладах України //Наукові записки: Зб.наук.статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Вип. 36. – К.: НПУ, 2000. – С.59-65
136. **Коряковцева Н.А.** Техники информационно-библиотечной работы. – М.: Либерия, 2004. – 136 с. (Сер. «Библиотекарь и время»)
137. **Краевский В.В.** Умения и навыки как компонент содержания общего среднего образования /В.В.Краевский, С.И.Высоцкая, В.С.Шубинский //Сов. педагогика. – 1981. - №10. – С. 51-55
138. **Крюков В.В.** Информатизация университета на основе формирования интегрированной информационной среды //Инновации в образовании. – 2001. – 36. – С. 61-63

139. **Кубишкіна С.В.** Інформаційна база бібліотеки: проблеми і шляхи вирішення //Нові технології навчання. – К., 1996. – Вип..17. – С. 169-171
140. **Кузьмина Н.В.** Методы системного педагогического исследования. – Л.: ЛГУ, 1980
141. **Кузовльов В.П.** Преподавание в вузе: наука и искусство //Педагогика. – 2001. - №1. – С.52-57
142. **Кучменко О.М.** Самостійна робота студентів заочної форми навчання педагогічних вузів //Наукові записки: Зб. наук. пр. – К: НПУ, 2001. – Вип.41. – С.95-98
143. **Кушнарєнко Н.** Бібліотечна справа та відкритий доступ до інформації в Сполучених Штатах Америки /Н.Кушнарєнко, А.Соляник //Вісник Книжкової палати. – 2001. - №12. - С.8-11
144. **Кыверялг А.А.** Методы исследования в профессиональной педагогике. – Таллин: Валгус, 1980. – 333 с.
145. **Лаврентьєва О.О.** До класифікації умінь //Педагогіка вищої та серед.школи: Зб.наук.праць. Вип.4. – Кривий Ріг: КДПУ, 2002. – С. 364-370
146. **Лаврєшина Г.Ю.** Різні підходи до визначення поняття „інтелектуально-логічні вміння” в науковій літературі //Педагогіка вищої та серед.школи: Зб.наук.праць. Вип.4. – Кривий Ріг: КДПУ, 2002. – С. 221-229
147. **Лазарєвський С.В.** Методика формування у школярів загально-навчальних умінь //Педагогіка: Респ. наук.-метод. зб. – К.: Рад. школа, 1987. – Вип..26. – С.12-21
148. **Ладыженская Т.А.** Общеучебные умения и речевая деятельность школьников //Сов. педагогика. – 1981. - №8. – С. 85-91
149. **Ландэ Д.** Добыча знаний: Технологии эффективного анализа текстовых данных //СНІР. 2003. - №10. – С.76-82
150. **Ларионова Г.** Организация самостоятельной работы студентов //Педагогика. – 2003. - №4. – С.107-109
151. **Лахути Д.Г.** Автоматическое индексирование текстов в документальных ИПС //Кибернетическая лингвистика. – М., 1983. – С. 84-95
152. **Левшин М.** Педагогічна сутність поняття „інформаційна культура особистості” //Вища освіта України. – 2002. - №3. – С. 67- 74
153. **Левинов А.М.** О содержании понятий «навык» и «умение» //Сов. педагогика. – 1980. - №3. – С. 68-72
154. **Лернер И.Я.** Развивающее обучение с дидактических позиций //Педагогика. – 1996. - №2. – С.7-11
155. **Личность** и современная информационная среда //Белинская Е.П. Социальная психология личности /Е.П.Белинская, О.А. Тихомандрицкая. – М., 2001. – С. 260-274
156. **Лошкарева Н.А.** Проблема формирования системы учебных умений и навыков учащихся //Сов. педагогика. – 1980. - №3. – С.60-67
157. **Лузан П.Г.** Методичні аспекти формування пізнавальних здібностей студентів //Нові технології навчання: Наук.-метод.зб. Вип.35. – К., Наук.-метод.центр вищої освіти, 2003. – С.6-20

158. **Макарова Л.М.** Компьютерная культура будущих специалистов в контексте их личностного развития /Л.М.Макарова, И.А.Шаршов, Т.К.Гапонова //Педагогическая информатика. – 2003. - №3. – С. 17-23
159. **Малихін О.** Мотиваційно-цільовий компонент самостійної навчальної діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу //Рідна школа. – 2005. - №8. – С.28-30
160. **Манифест** ИФЛА об Интернете [Объявлен ИФЛА 1 мая 2002 г. Утвержден 23 августа 2002 г. в Глазго] //Науч. и техн. б-ки. – 2003. – №1. – С.118-121
161. **Манько В.М.** Розвиток самостійності студентів під час вивчення спеціальних дисциплін /В.М.Манько, Н.С.Гомеля //Соціалізація особистості: Зб. наук. пр. – К.: Логос . – 2002. –Т.17. Вип..2. – С.98-108
162. **Маркарова Т.С.** Отраслевой тезаурус в информационно-поисковой системе //Науч.и техн.б-ки. – 2002. - №5. - С. 92-97
163. **Маркова В.Н.** Концептуальный поход библиотеки технического вуза к воспитанию студентов //Науч.и техн.б-ки. – 2002. - №12. - С. 51-56
164. **Матвеева Т.Е.** Роль библиотеки вуза в становлении информационной культуры будущего специалиста //www.gnpbu.ru/konf-80let/kof80-sek4.html
165. **Матвієнко О.В.** Інформаційна культура як мета виховання в інформаційному суспільстві: основні характеристики і змістове наповнення //Педагогічні науки: Зб.наук.праць. – 2003. – Вип..35. – С.51-55
166. **Матвієнко О.В.** Представлення інформації в автоматизованих документально-інформаційних системах. – К.: Вид-во НТУ, 2001. – 130с.
167. **Медведева Е.А.** Информационная культура специалиста: (Об учебной программе «Основы информационной культуры» в Харьковском гос.ин-те культуры /Е.А.Медведева, Л.Я.Нагорная //Науч. и техн. б-ки . – 1996. - №3. – С. 55-59
168. **Мельник В.М.** Искусство быстрого и интенсивного чтения. – К., 1990. – Ч.1. – 48 с.
169. **Мельник Л.П.** Сучасний студент: проблеми і перспективи //Нові технології навчання: Наук.-метод.зб. Вип.35. – К., Наук.-метод.центр вищої освіти, 2003. – С.131-140
170. **Милитарев В.Ю.** Информатика и информационная культура //Сов.педагогика. – 1988. – 3:.. – С.61-64
171. **Минкина В.** Информационная культура и способность к рефлексии //Высшее образование в России. – 1995.- №4. – С.
172. **Мілерян Є.О.** Загальнотрудові політехнічні вміння та їх формування в учнів. – К., 1970. – 47 с.
173. **Міхно О.О.** Шляхи підвищення якісного рівня вищої освіти //Проблеми освіти: Наук.-метод.зб. Вип.34. – К.: Наук.-метод.центр вищої освіти, 2003. – С.71-76
174. **Молибог А.Г.** Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе. – Минск, 1975. – 288с.

175. **Моніторинг** якості освіти: світові досягнення та українські перспективи: Розроблено за підтримки Програми розвитку ООН в Україні у рамках проекту „Освітня політика та освіта „Рівний – рівному” /За ред.О.І.Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – 128 с.
176. **Мороз А.Г.** Профессиональная адаптация молодого учителя. – Киев: НПУ, 1998. – 326 с.
177. **Мороз О.Г.** Особистість майбутнього педагога (Управління підготовкою вчителя: психолого-педагогічний аспект) //Вища освіта України. – 2002. - №3. – С.50-54
178. **Мороз О.Г.** Підготовка майбутнього вчителя: Зміст та організація / О.Г. Мороз, В.О. Сластьонін, Н.І. Філіпченко. – К., НПУ, 1997. – 168 с.
179. **Мороз О. Г.** Шляхи забезпечення наступності у самостійній роботі учнів середньої загальноосвітньої школи і студентів вузу (на матеріалах шкіл і вузів Української РСР): Дис. ... канд.пед. наук.- К, 1971 .- 250с.
180. **Нагаєв В.М.** Досвід використання тестового контролю залишкових знань за модульно-рейтинговою технологією навчання //Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб.наук.пр. – Харків, 2001. – Вип15. – С. 171-180
181. **Народна педагогіка:** Світовий досвід /Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 134 с.
182. **Наумченко И.Л.** Самостоятельный учебный труд студентов. – Саратов: Изд-во Саратов.ун-та, 1984. – 148 с.
183. **Національна** доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті //Освіта України. – 2001. – №29. – С. 4-6
184. **“Национальная** стратегия развития информационного общества Украины» и Женевский саммит //Internet UA. – 2004 .- №1 . – С.7-9
185. **Нілова І.Д.** Інформаційні потреби як мета-засіб діяльності студентства //Наук.пр. Нац. Б-ки України ім. В.І. Вернадського. – К., 2000. – Вип..5. – С. 47-54
186. **Низамов Р.А.** Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. – Казань:КГУ, 1975. – 302с.
187. **Никандров Н.Д.** Современная высшая школа капиталистических стран. – М.: Высшая школа, 1978. – 279 с.
188. **Нормативно-правові** документи з питань вищої освіти /За ред. Я.Я.Болубаша; Укл. Т.Дудник та ін.. –К., 2004. – 304 с.
189. **Образование** и информационная культура. Социологические аспекты. Труды по социологии образования. Том 6. Вып.7. /Под ред. В.С. Собкина. – М.: Центр социологии образования РАО, 2000. – 462 с.
190. **Обучение** школьников приемам самостоятельной работы /М.А.Данилов. – М., 1963. – 176 с.
191. **Орлов В.И.** Знания, умения и навыки учащихся //Педагогика. – 1997. - №2. – С.33-39

192. **Осетрова Н.В.** Книга и электронные средства в образовании //Н.В. Осетрова, А.И. Смирнов, А.В. Осин. – М.: Логос, 2002. – 144 с.
193. **Паламарчук В.Ф.** Навчання учнів діалогового спілкування //Україна – Країни Сходу: Від діалогу педагогічних систем до діалогу культур та цивілізацій. – К.: Фенікс, 2002. Вип.4. – С.99-101
194. **Пархоменко В.Д.** Підходи до формування і використання національних інформаційних ресурсів науково-технічної діяльності //Науково-технічна інформація. – 2002. - №3. – С.40-44
195. **Пасмор Н.П.** Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів. – К.: Кондор, 2006. -116с.
196. **Пашкова В.С.** Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках: Зарубіжний досвід. – К., 1996. – 48 с.
197. **Пащенко Т.М.** Проблеми організації самостійної роботи студентів //Проблеми освіти. – К., 2003. – Вип.31. – С. 309-316
198. **Первин Ю.А.** Информационная культура и информатика: раздельно или слитно //Информатика и образование. – 1995. - №3. – С.11-14
199. **Пидкасистый П.И.** Самостоятельная деятельность учащихся . – М.: Педагогика, 1972. – 240 с.
200. **Пласичук В.П.** Новая парадигма образования – «знание – библиотека» //Развивающее обучение: Материалы науч.-метод. Конф., 18-19 февр.1998 г. – С.-Пб., 1998. – Вып.3. – С.55-60
201. **Платонов К.К.** О знаниях, навыках и умениях //Сов. педагогика. – 1963. - №11. – С. 98-117
202. **Положення** про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ М-ва освіти України від 02.06.1993 р. №116 //Збірник нормативних актів України щодо організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі: Довідник для працівників вищих навчальних закладів. Вип.1 /М-во економіки та з питань євро інтеграції України. – К, 2003. – С.
203. **Поляков А.А.** Состояние информационных ресурсов сферы образования // Инновации в образовании. – 2001. - №4. – С.76-82
204. **Попов А.И.** Единая образовательная информационная среда - решающее условие подготовки специалистов XXI века //Высшее образование сегодня. – 2002. - №2. – С.16-18
205. **Почупайло О.В.** Інформаційні вміння – складова навчальної культури учня //Педагогіка і психологія. – 1996. - №4. – С.95-102
206. **Пригожин А.** Компьютерная грамотность плюс грамотный компьютер //Наука и жизнь. – 1990. - №8. – С.24
207. **Про захист** інформації в автоматизованих системах: Закон України від 5 липня 1994 р. №80/94-ВР //Бюлетень законодавчих і юридично-правових актів України. – 2002. -№8. – С.281-286
208. **Проценко М.Б.** Інформаційний сервіс бібліотек: сучасний стан і тенденції розвитку //Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія: Науковий журнал. – 2004. -№1. – С.38-42

209. **Резіна О.** Психолого-дидактичні особливості формування інформаційно-пошукових умінь //Рідна школа. – 2004. - №1. – С. 9-11
210. **Резіна О.В.** Формування інформаційно-пошукових та дослідницьких умінь учнів старшої школи в процесі навчання інформатики: Дис...канд.пед.наук: 13.00.02; НПУ імені М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 234 с.
211. **Ржецький М.М.** Структура навчальних умінь учнів //Педагогіка: Респ. наук.-метод. зб. – К.: Рад школа, 1982. - Вип. 21. - С. 43-51
212. **Рогова Т.В.** Підготовка студентів педвузів до організації самостійної роботи учнів //Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб.наук.пр. – Харків, 2001. – Вип15. – С. 107-114
213. **Рогозинский В.М.** Азбука педагогического труда. – М.: Высшая школа, 1990. – 112 с.
214. **Розенберг Н.М.** Информационная культура в содержании общего образования //Сов. педагогика. – 1991. №3. – С.33-37
215. **Романовський О.О.** Особливості вищої освіти США //Рідна школа, 2000. - №1. – С. 31-51
216. **Росс Г.** Электронные библиотеки и образование, возможности и перспективы //Науч.и техн.б-ки. – 2002. - №10. - С. 77-89
217. **Савенкова Л.В.** Використання традиційних та автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем як дидактична основа формування навичок самостійної роботи студентів //Наукові записки: Зб. наук. пр. НПУ імені М.П.Драгоманова. – К., 2004. – Вип.. 57. – С. 117-124
218. **Самолов Н.** Ядро знаний как информационная система //Вестн. высш. шк. – 2002. – Вып.4. – С.15-18
219. **Самостійна** навчальна робота студентів: Метод.рекомендації /Відп. за вип. О.Г. Мороз. – К.: КДПІ, 1987. – 70 с.
220. **Сбойчаков К.О.** Применение автоматизированной системы смыслового анализа текстов для создания электронных библиотек в ГПНТБ России //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 226-229
221. **Селевко Г.К.** Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
222. **Селиверстова К.Т.** О функциях библиотек //Библиотека. – 1992. - №1. – С.27-29
223. **Семенюк Є.П.** Інформаційна культура суспільства //Современное общество. – 1993. - №1. – С. 20-26
224. **Семигорова Н.М.** Информационное обеспечение проблем многоуровневой системы педагогического образования //Науч. и техн.. б-ки. – 2001. - №7. – С. 56-64
225. **Сипченко В.І.** Формування педагогічної культури майбутнього вчителя //Науковий вісник Кафедри ЮНЕСКО Київського Державного

лінгвістичного університету [Лінгвапакс – VIII]. Вип.3 Філологія, педагогіка.- К., С. 753

226. **Сиромятников А.С.** Формування інформаційної культури майбутніх інженерів-керівників в системі неперервної освіти //Неперервна професійна освіта: Теорія і практика: Зб.наук.пр. – К., 2001. – Ч.2. – С. 261-262

227. **Ситник Н.П.** Влияние информации на человека (Социологическое исследование) //Науч. и техн. б-ки. – 2003. - №8. – С.81-84

228. **Сичова В.** Формування загальнонавчальних і специфічних умінь та навичок учнів //Рідна школа. – 2003. - №11. – С. 15-17

229. **Сікорський П.І.** До питання кредитно-модульної технології навчання //Болонський процес: Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції 20-21 лютого 2004р м. Київ. – К.:Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – С. 177-181

230. **Сілкова Г.** Інформаційно-аналітичні дослідження в структурі інформаційних ресурсів //Вісник книжкової палати. – 2001. - №2. – С. 14-15

231. **Скворцов В.В.** Коренной вопрос перестройки библиотечной теории и практики //Развитие библиотечной теории и практики на современном этапе: Межвуз.сб.науч. тр. – М., 1989. – С.5-19

232. **Сластенин В.А.** Педагогика: инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997. – 244 с.

233. **Слободяник М.С.** Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій: Моногр.. – К.: Ред.журн. „Бібл.вісн.”, 1995. – 225 с.

234. **Смирнова І.М.** Інформаційна культура як об'єкт педагогічного дослідження //Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2002. – Вип..12: Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки. – С. 68-71

235. **Соколов А.В.** Організаційно-методичні засоби забезпечення самостійної роботи студентів у ВНЗ 1-2 рівнів акредитації /А.В.Соколов, І.І.Драч, І.А.Ісаєва //Проблеми освіти. –К., 2002. – Вип..27. – С.188-192

236. **Соколов А.В.** Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности //Науч. и техн. б-ки СССР. – 1984. - №6. – С. 19-27

237. **Соколов А.В.** Сущность и функции библиотеки //Науч. и техн. б-ки СССР. – 1987. - №1. – С. 43-45

238. **Соколова Н.** Цифровые библиотеки наших университетов: Планы и реалии / Н.Соколова, В. Рябев //Библиотека. – 1999. - №5. – С.59-62

239. **Солдатенков М.М.** Самостійна навчально-пізнавальна діяльність як засіб забезпечення неперервності освіти //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К., 2001. – Ч.1. – С. 186-190

240. **Соловійова І.** Озброєння учнів основами бібліографічних знань та культури роботи з друкованим словом – також справа ліцею //Рідна школа. – 1998. - №5. – С.21-23

241. **Спирин Л.Ф.** Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя. – Ярославль, 1976. – 82 с.
242. **Споране Б.** Личность в информационном обществе //Науч. и техн. б-ки. – 2002. - №10. – С. 64-71
243. **Стародубцев В.** Инновационный программно-методический комплекс /В.Стародубцев, А.Федоров, И.Чернов //Высшее образование в России. – 2003. - №1. – С.146
244. **Степанидин Б.И.** Формирование профессиональных умений будущих учителей //Сов. педагогика. – 1978. - №5. – С. 102-107
245. **Степанищев А.Т.** Читать можно быстрее. – М., 1988. – 117 с.
246. **Степко М.Ф.** Модернізація вищої освіти України і Болонський процес /М.Ф.Степко, Я.Я.Болнобаш, К.М.Левківський, Ю.В.Сухарніков //Вища школа. - 2004. - №2/3. – С.97-125
247. **Столяров Ю.Н.** Библиотека: структурно-функциональный подход. – М.: Книга, 1981. – 225 с.
248. **Столяров Ю.Н.** Закон документального оснащения социальных коммуникаций //Библиотековедение. – 2002. - №6. – С.22-27
249. **Сукиасян Э.Р.** Homo Quaerens (Человек ищущий). К проблеме развития познавательных способностей читателя в процессе информационного поиска //Науч. и техн. б-ки. – 2002. - №4. – С. 73-83
250. **Сукиасян Э.Р.** Логика развития информационно-поисковых языков //Науч. Техн. Б-ки. – 2004. - №7. – С. 15-27
251. **Сукиасян Э.Р.** «Предметный вход» в электронный каталог. Как повысить эффективность поисковых процедур //Науч. и техн. б-ки. – 2004. – С.31-41
252. **Тапскотт Д.** Электронно-цифровое общество: Плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта. – К.: INT-press, М.: Рал-бук, 1999. – 406 с.
253. **Татьяненко Д.** Путь к очевидности: совершенствование организационно-методических условий формирования и развития общеучебных умений школьников /Д.Татьяненко, С.Воровщиков //Образование в современной школе. – 2003. - №7. – С.7-10
254. **Ткачук В.** Искусство поиска: Сравнительный тест 16 информационно-поисковых систем /В.Ткачук, О.Пилипенко //СНІР. – 2003. - №10. – С.64-75
255. **Трайнев В.А.** Деловые игры в учебном процессе: Методология разработки и практика проведения. – Москва: Издат. дом «Дашков и К», 2002. – 360 с.
256. **Унт И.Э.** Индивидуализация и дифференциация обучения. М.: Педагогика, 1990. – 192 с.
257. **Усачева И.В.** Методика поиска научной литературы, чтение и составление обзора по теме исследования /И.В.Усачева, И.И.Ильясов. – М.: МГУ, 1980. – 36 с.
258. **Усова А.В.** О критериях и уровнях сформированности познавательных умений учащихся //Сов. педагогика. – 1980. - №12. – С. 45-48

259. **Усова А.В.** Требования к подготовке учителя в свете концепции модернизации российского образования на период до 2010 года //Педагогическое образование и наука. – 2003. - №2. – С.4-7
260. **Усова А.В.** Формирование у учащихся учебных умений /А.В.Усова, А.А.Бобров. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
261. **Ушинський К.Д.** Теоретичні проблеми виховання і освіти //Вибрані педагогічні твори. – Т.1. – К., 1983
262. **Фирсов В.Р.** Сущностные функции библиотечной деятельности. Культурологический поход //Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. -№5. – С. 15-20
263. **Формирование** информационной культуры личности в библиотеках и общеобразовательных учреждениях /Н.И.Гендина, Н.И. Колкова, И.Л. Скипор, Г.А. Стародубова. – 2-е изд., перераб. – М.: Школьная библиотека, 2003. – 296 с.
264. **Фридман Л.М.** Формирование умений и навыков //Психопедагогика общего образования. – М., 1997. – С.170-188
265. **Фрумин И.** Библиотекведение: Объект, предмет, функции //Библиотекарь. – 1977. - №2. – С.64-68
266. **Хамблин Д.** Формирование учебных навыков: Пер. с англ.. – М.: Педагогика, 1986. 160 с.
267. **Цейтлин В.С.** Предупреждение неуспеваемости учащихся. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
268. **Чачко А.С.** Современная библиотека в процессе трансформации. – К., 2003. – 140 с.
269. **Черних О.** Формування культурних потреб і навичок інформаційного пошуку в читачів дитячої бібліотеки: комунікативний підхід //Рідна школа. – 2003. - №6 . – С. 55-58
270. **Чичерина О.И.** Урок информатики в библиотеке //Информатика и образование. – 1998. - №4. – С.112
271. **Шайдур І.** Психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи студентів //Рідна школа. – 2000. - №3. – С.54-55
272. **Шаламов В.В.** Организация самостоятельной работы в образовательных учреждениях //http//ahey.narod.ru/sborniki/pch4/pch4-shalamov.http
273. **Шилова О.Н.** Информационные потребности студентов в педагогической среде вуза //Развивающее обучение: Материалы науч.-метод. конф., 18-19 февр., 1998. – С.Пб., 1998. –Вып.3. – С. 63-64
274. **Шимко І.М.** Дидактичні умови організації самостійної роботи студентів у вузі //Педагогіка вищої та серед. школи: Зб. наук. праць. Вип.4. – Кривий Ріг: КДПУ, 2002. – С. 241-247
275. **Шимко І.** Проблеми організації самостійної роботи у вищій школі //Рідна школа. – 2005. - №8. – С.34-35
276. **Шкира О.** Формування інформаційної культури читачів //Рідна школа. – 2002. - №7. – С. 38
277. **Шмидт А.В.** Мотивы и мотивации посещения библиотеки //Науч. и техн. б-ки , 2003. - №5. – С.46-51

278. **Шрайберг Я.Л.** Библиотеки и информационные технологии: ежегодн. докл. Международн. конф. «Крым» год 2003. – М., 2003. – 39 с.
279. **Штукарева С.В.** Программа психологического тестирования создаваемых и действующих сайтов //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Доклады и тезисы докладов: Седьмая Международная Конференция и Выставка Libcom-2003. – М.: ГПНТБ России, 2003. – С. 245-252
280. **Щепакіна Т.Є.** Роль змісту навчальних задач до теми „Бази даних. СУБД” у формуванні інформаційної культури учня //Комп’ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 7. – 2003. – С. 241-247
281. **Щербинина Г.С.** Координатное индексирование в свете информационных процессов //Науч. и техн. б-ки. – 2002. - №10. – С.72-76
282. **Юшина О.Л.** Информационно-психологическая безопасность: библиотечковедческий аспект (по материалам зарубежной литературы) //Науч. и техн. б-ки. – 2003. - №11. – С.32-45
283. **Якимцова О.В.** Информационная культура личности” в системе непрерывного образования /Мир библиографии. – 2003. - №4. – С.38-39
284. **Янакова О.П.** Використання глобальної інформаційної мережі в освітніх закладах США //Наука і сучасність: Зб. наук. праць. – К.:НПУ, 2000. – Вип..1, ч.2.. – С.187-190
285. **Яшанов С.М.** Формування у майбутніх учителів умінь і навичок самостійної роботи в процесі використання нових інформаційних технологій: Дис.... канд. пед. наук: 13.00.09. – Київ, 2003. – 251 с.
286. **Ehrman S.C.** Technology in Higher Learning: A Third Revolution (1999) // [Online] <http://www.tltgroup.org/resources/dthirdrev.html>
287. **Eisenberg M.B.** Computer Skills for Information Problem-Solving /M.B.Eisenberg [Electronic Resource]. Electronic Text Data. New York: ERIC, 1996. Режим доступа: http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest/ed392463.html
288. **Gorman M.** Technostress and Library Values //Library Journal/ - 2001. №15/ - P.15-17.
289. **Iannuzzi P.** From ‘Information Overload’ to ‘Information Savvy’: Who is Teaching Students How to Find, Use, and Analyze Information Effectively? [Electronic Resource] /P.Iannuzzi. Electronic Text Data. Washington: University of Washington. Режим доступа: <http://www.lib.washington.edu/about/events/whatsnew/events/iannuzzi.html>
290. **Information Skills of Young People: Results of User Needs Analysis in the VERITY Project.** Helsinki: The Association of Finish Local and Regional Authorities, 1999. – 48p.

Додаток А

**Види згорнання інформації і документи,
що утворюються на його основі**

Сфера інформаційної діяльності	Сфера інформаційного обслуговування		
	Документальне обслуговування	Фактографічне обслуговування	Концептографічне обслуговування
Методи книгознавства (редагування)	Методи бібліографознавства і бібліотекознавства	Методи фактографії	Методи концептографії
Види документів, що створюються в результаті згорнання			
Створення і оформлення різних видів первинних документів в залежності від їх цільового призначення	Бібліографічний опис Анотації (довідкові і реферативні) Бібліографічні огляди Класифікаційні індекси Предметні рубрики	Фактографічні довідки Реферати Експрес-інформації Реферативні огляди Конспекти Порівняльні таблиці Фрагменти	Рекомендаційні анотації Розгорнуті реферати Рецензії Аналітичні огляди Критичні бібліографічні огляди та ін.
Функціональне призначення документів			
Забезпечення інформаційних комунікацій	Ідентифікація творів друку і орієнтація в документальному потоці	Орієнтація в інформаційному потоці	Інтерпретована орієнтація в документальних і інформаційних потоках

Додаток Б

З метою вивчення деяких аспектів організації роботи бібліотеки нашого університету просимо Вас взяти участь в опитуванні і відповісти на запропоновані питання.

Анкета 1

Факультет _____ Курс _____ Форма навч. _____

1. Чи задовольняють вас години роботи ?

АБОНЕМЕНТУ

ЧИТАЛЬНОГО ЗАЛУ

Задовольняють Не задовольняють Задовольняють Не задовольняють
Ваші пропозиції _____

2. Будь ласка, вкажіть час коли б ви хотіли мати доступ у читальний зал бібліотеки, відмітивши символами:

Год/ дні	ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СБ	НД
0-6							
7-8							
8-9							
9-10							
10-11							
11-12							
12-13							
13-14							
14-15							
15-16							
16-17							
17-18							
18-19							
19-20							
20-21							
21-22							
22-23							
23-24							

X - обов'язково
O – не обов'язково

 позначено діючий графік роботи читальних залів.

3. Ваше ставлення до проведення лекційних занять у читальному залі?

- Категорично проти проведення занять у читальних залах
- Можу прийти в інший час
- Мені байдуже

4. Чи користуєтесь ви довідковим апаратом бібліотеки (каталогами, картотеками)?

Так Ні Не вмію користуватись

5. Чи хотіли б ви навчитися правильно користуватися традиційними та електронними каталогами, картотеками, довідниками?

Так Ні Не обов'язково

6. Чи звертаєтесь Ви за допомогою до бібліотекаря-консультанта при пошуку потрібної літератури?

Завжди Інколи Ніколи

Додаток В

Вам пропонується відповісти на декілька запитань, що стосуються пошуку інформації потрібної для навчальної та наукової роботи.

Відповіді на питання допоможуть повніше зрозуміти Ваші очікування і краще організувати поле задоволення інформаційних потреб.

Просимо відповідати на запитання відверто. Прізвища вказувати не потрібно, просимо вказати лише факультет на якому Ви навчаєтесь. Для того щоб забезпечити можливість правильно проаналізувати відповіді, просимо чітко відмічати потрібну літеру у варіанті відповіді.

АНКЕТА 2

Факультет _____

1. Ви відчуваєте труднощі при роботі з бібліотечними каталогами?
 А. відчуваю Б. Не відчуваю В. Не можу визначитись
2. Ви можете визначити різницю між алфавітним та систематичним каталогами (картотеками)?
 А. Так Б. Ні В. Не зовсім
3. Ви не можете зорієнтуватись при пошуку потрібної вам інформації в залі каталогів. Чому надасте перевагу?
 А. Спробую зорієнтуватись самостійно Б. Відразу звернусь за допомогою до консультанта В. Відмовлюсь від пошуку
4. Ви підібрали та склали список джерел. Який відсоток інформації в них звичайно відповідає Вашому запиту?
 А. 100% Б. 50% В. Менше 25%
5. Вам доводилось працювати з електронними бібліотечними каталогами?
 А. Так Б. Ні
6. Вам доводилось користуватись пошуковими засобами в Інтернет?
 А. Так Б. Ні
7. Ви задоволені результатами пошуку?
 А. Так Б. Ні В. Не зовсім
8. Який відсоток посилань знайдених в Інтернет звичайно відповідає Вашому запиту?
 А. 100% Б. 50% В. Менше 25%
9. За бажанням вкажіть що саме задовольняє, а що ні в процесі та результатах пошуку?
 Картковий каталог(картотека) Електронний каталог
10. Ви бажаєте навчитись більш досконально володіти методикою пошуку потрібної Вам інформації?
 А. Так Б. Ні В. Не обов'язково
11. Чи потрібні студенту, на Вашу думку, уміння і навички користування картковими та електронними бібліотечними каталогами?
 А. Так Б. Ні В. Не знаю

Додаток Д

Шановні студенти!

Вам пропонується відповісти на декілька запитань, що стосуються пошуку інформації потрібної для навчальної та наукової роботи. Відповіді на питання допоможуть повніше зрозуміти Ваші очікування і краще організувати поле задоволення інформаційних потреб. Просимо відповідати на запитання відверто. Прізвища вказувати не потрібно, просимо вказати лише факультет та курс на якому Ви навчаєтесь. Для того щоб забезпечити можливість правильно проаналізувати відповіді, просимо чітко підкреслювати обраний Вами варіант відповіді.

АНКЕТА 3

12. При пошуку навчальної та наукової інформації Ви звертаєтесь до бібліотеки?
 А. Так Б. Ні В. Змушений(на), хоча мені це не подобається
13. При відвідуванні бібліотеки ви користуєтесь каталогами та картотеками ?
 А. Так Б. Ні
14. Ви відчуваєте труднощі при роботі з бібліотечними каталогами?
 А. відчуваю Б. Не відчуваю В. Не можу визначитись
15. Ви погано орієнтуєтесь при пошуку інформації в залі каталогів. Чому надасте перевагу?
 А. Спробую зорієнтуватись самостійно Б. Відразу звернусь за допомогою до консультанта В. Відмовлюсь від пошуку
16. Вам працює з електронними бібліотечними каталогами?
 А. Так Б. Ні
17. Вам доводилось користуватись пошуковими засобами в Інтернет?
 А. Так Б. Ні
18. Ви вважаєте себе досить обізнаним користувачем бібліотечними пошуковими системами та Інтернет?
 А. Так Б. Ні В. Не можу визначитись
19. За бажанням вкажіть що саме задовольняє, а що ні в процесі та результатах пошуку?
 Картковий каталог(картотека) Електронний каталог

Інтернет

Факультет _____ курс _____

Додаток Е

ОСНОВИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗНАНЬ ТА
РОБОТИ З БІБЛІОТЕЧНИМИ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИМИ СИСТЕМАМИ

Навчальна програма курсу
для студентів вищих навчальних закладів.

Київ 2005

Пояснювальна записка.

На сучасному етапі суспільного розвитку інформаційний потенціал нації визначає її соціально-економічне положення у світовій спільноті. Людина сьогодення не може існувати без постійної взаємодії з гігантським потоком інформації, а значить, і без постійного поповнення багажу знань.

У нових умовах формування професійно значимих якостей випускника вищого навчального закладу повинно бути орієнтовано не стільки на обсяг і повноту конкретного знання, скільки на здатність самостійно поповнювати знання, ставити і вирішувати різноманітні завдання, шукати альтернативні рішення. Досягнення цієї мети у значній мірі залежить від рівня сформованості умінь і навичок самостійно орієнтуватися в масивах інформації, виробляти критерії відбору найбільш ефективних інформаційних джерел.

Курс „Основи бібліотечно-інформаційних знань та роботи з бібліотечними інформаційно-пошуковими системами” призначений для студентів перших курсів всіх спеціальностей та усіх форм навчання.

Основна мета курсу – надати студенту знання, уміння і навички інформаційного самозабезпечення його навчальної і науково-дослідницької діяльності. Досягнення цієї мети здійснюється у ході вирішення наступних задач:

- засвоєння раціональних прийомів і засобів самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних у відповідності до завдань, що виникають у процесі навчання;
- оволодіння формалізованими методами аналітико-синтетичної обробки (згортання/розгортання) інформації;
- вивчення і практичне використання технології підготовки і оформлення результатів самостійної навчальної і науково-дослідницької роботи.

У результаті засвоєння курсу студенти повинні знати:

- місце, роль та значення бібліотеки як системи організації та використання інформаційних ресурсів суспільства;
- мати цілісне уявлення про структуру і призначення довідково-бібліографічного апарату бібліотеки;
- основні типи інформаційних запитів і технології їх виконання;
- можливості засобів пошуку, обробки, зберігання, представлення і використання електронних інформаційних ресурсів.

Студенти повинні уміти:

- орієнтуватись у типах і видах документів, необхідних для навчальної і науково-дослідницької роботи;
- здійснювати результативний інформаційний пошук за адресними, тематичними, фактографічними і аналітичними запитами;
- володіти технологією інформаційного самообслуговування у бібліотеці;
- застосовувати на практиці основні методи згортання інформації – складати бібліографічний опис, виділяти ключові слова, знати основні прийоми анотування, реферування та ін.;
- складати бібліографічний опис документа, правильно оформляти цитати, посилання та списки використаної літератури;
- готувати інформаційний запит для введення його в автоматизовану інформаційно-пошукову систему, володіти стратегією пошуку інформації в машиночитаних базах даних.

Як видно з мети та завдань, курс покликаний стати основою раціональної організації самостійної навчальної діяльності студентів під час виконання навчальних завдань, підготовки дипломних, курсових, контрольних робіт, доповідей, рефератів і т.ін. Його основне спрямування – підвищення ефективності професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Результативність його залежить від взаємодії із загальнонауковими дисциплінами та курсами спеціальної підготовки.

Головною умовою ефективності вивчення курсу є обов'язкова практична робота студентів з оволодіння методиками, алгоритмами, технологіями пошуку при використанні бібліотечних інформаційно-пошукових систем. Прикладний характер і практична спрямованість курсу дають можливість студенту підготуватись до здійснення більш раціональної організації самостійної роботи, скоротити інтелектуальні і часові витрати на пошук і аналітико-синтетичну обробку навчальної та наукової інформації, підвищити якість знань за рахунок оволодіння більш продуктивними видами інтелектуальної праці при роботі з інформаційними джерелами.

Загальний обсяг курсу що пропонується 8 годин, з них 4 години лекційних і 4 години практичних. Початок і завершення курсу супроводжується опитуванням та виконанням завдань. Підсумковою формою контролю знань студентів може бути тестування або залік. Загальний обсяг і розподіл кількості годин в тематичному плані носить умовний характер і може бути змінений при збереженні принципів структурування і змістовного наповнення.

I. Тематичний план

№	Назви розділів і тем курсу	Всього годин	В т.ч.	
			Лекц.	Практ.
	Розділ 1. Бібліотеки як системи організації інформаційних ресурсів суспільства.			
1.1	Вступ. Основні поняття курсу. Документи як складова частина інформаційного ресурсу суспільства.	1	1	
1.2	Система бібліотек, структура бібліотек та їх діяльність	1	1	
	Розділ 2. Пошук, відбір та опрацювання інформації за допомогою бібліотечних інформаційно-пошукових систем.			
2.1	Структура бібліотечних інформаційно-пошукових систем	1		1

2.2	Адресний, тематичний і фактографічний пошуки та алгоритми їх виконання.	2	1	1
2.3	Автоматизовані інформаційні ресурси. Характеристика бібліотечних інформаційних ресурсів Інтернет.	1		1
	Розділ 3. Структура та правила оформлення результатів аналітико-синтетичної обробки інформації.			
3.1	Аналітико-синтетична обробка інформації в навчальній та науково-пізнавальній діяльності.	1	1	
3.2	Складання бібліографічного опису документа. Правила оформлення списку літератури. Вимоги до анотацій та рефератів.	1		1
		8	4	4

II. Зміст плану лекцій та практичних занять

Розділ 1. Бібліотеки як системи організації інформаційних ресурсів суспільства

Тема 1.1. Вступ. Мета і завдання курсу. Практична спрямованість курсу. Структура і особливості вивчення курсу. Рекомендовані джерела для вивчення. Основні поняття курсу. Багатозначність поняття „інформація”. Різність підходів до класифікації інформації (генетична, машинна, соціальна інформація). Види соціальної інформації: публіцистична, буденна, естетична, спеціальна (наукова, технічна, економічна та ін.). Інформаційні ресурси суспільства. Причини і наслідки „інформаційної кризи”. Інформаційне суспільство. Цінність інформації. Визначення понять „документ” та „видання”. Класифікація документів за формою представлення інформації (текстові, ідеографічні, аудіовізуальні, іконічні, машиночитані) і за широтою розповсюдження інформації (опубліковані, неопубліковані). Основні види видань: неперіодичні, періодичні, ті що продовжуються. Коротка характеристика основних типів літератури: навчальної, довідкової, наукової, науково-популярної, виробничої, офіційно-нормативної, суспільно-політичної, рекламної, художньої, видань для дозвілля, інформаційної.

Інформативність, корисність, цінність різних класів документів, необхідних для інформаційного забезпечення навчальної і науково-дослідницької діяльності студентів. Орієнтування в структурі різних видів видань. Поняття про первинні та вторинні документи.

Тема 1.2. Система бібліотек України та регіону, їх інформаційний потенціал. Провідні та найбільш відомі бібліотеки Європи та Америки. Віртуальні бібліотеки. Основні типи бібліотек, їх особливості, фонди та послуги. Інформаційні завдання, що вирішуються бібліотеками різних типів та видів. Бібліотека як інформаційно-пошукова система, її структура та можливості. Призначення абонементів та спеціалізованих читальних залів. Функції відділу довідково-бібліографічного обслуговування, міжбібліотечного абонементу та ін. Інформаційні продукти та послуги, що надають бібліотеки.

Розділ 2. Пошук, відбір та опрацювання інформації

за допомогою бібліотечних інформаційно-пошукових систем

Тема 2.1. Поняття про інформаційно-пошукові системи (ІПС). Складові ІПС. Поняття про довідково-бібліографічний апарат бібліотеки (ДБА). Поділ довідково-бібліографічного апарату за призначенням. Довідково-бібліографічний фонд, бібліотечні каталоги, бібліографічні картотеки. Інформаційно-пошукові мови та правила їх використання. Класифікаційні та вербальні інформаційно-пошукові мови: УДК, ББК, ДКД, предметні рубрики, ключові слова, дескриптори.

Тема 2.2. Значення інформаційного пошуку. Інформаційна потреба, інформаційний інтерес, інформаційний запит. *Адресний запит* як прояв інформаційної потреби у визначеному (конкретному) документі. Сутність завдання пошуку за адресним запитом і умови його успішного виконання. Бібліографічний опис як „паспорт” документа. Основні пошукові елементи, що використовуються при адресному пошуку: прізвище автора, укладача, редактора, колективний автор, назва книги. Алфавітний каталог як засіб

адресного бібліографічного пошуку: його задачі і функції. Алгоритм пошуку літератури в алфавітному каталозі. Логічні комплекси в алфавітному каталозі. Авторські покажчики в інформаційних виданнях як засіб адресного бібліографічного пошуку.

Тематичний запит як вираження інформаційної потреби при виконанні навчальних завдань та науково-дослідницької роботи. Правила формулювання тематичних запитів: поняття про предмет і аспект пошуку інформації. Систематичний каталог і систематична картотека статей як джерело тематичного розшуку в бібліотеці. Принцип організації систематичного каталогу. Структура систематичного каталогу. Роль алфавітно-предметного покажчика при здійсненні тематичного пошуку. Алгоритм тематичного пошуку в систематичному каталозі. Причини незадовільних результатів пошуку за тематичним запитом – надмірне звуження або розширення області пошуку. Методи корегування тематичного запиту при негативних результатах пошуку: використання синонімії та родових зв'язків для досягнення результатів пошуку інформації. Алгоритм тематичного пошуку в інформаційних і бібліографічних виданнях. При книжкові та пристатейні списки літератури, бібліографічні посилання як джерело виконання тематичних запитів.

Поняття про фактографічну інформацію. *Фактографічний запит* як прояв пошуку інформації про конкретні факти, події, явища та ін. Довідкові видання як джерело фактографічної інформації. Основні типи довідкових видань. Алгоритм виконання фактографічного запиту. Стратегія пошуку фактографічних запитів із з'ясування значення слів та понять, встановленню історичних дат, уточненню характеристик предметів і явищ, розшук авторства афоризмів та ін.

Тема 2.3. Автоматизовані інформаційні ресурси як бази створення інформаційних продуктів та послуг. Структура автоматизованих інформаційних ресурсів. Поняття про бази і банки даних. Характеристика типів баз даних. Функціонування та використання баз даних. Електронні

каталоги. Схожість та відмінність пошуку в машиночитаному та картковому каталогах. Електронні книги і журнали, електронні підручники. Їх відмінність від паперових видань. Електронні бібліотеки. Поняття про локальні, територіальні та глобальні інформаційні мережі і системи. Уявлення про структуру і послуги в Інтернет. Принцип функціонування та технології доступу до інформаційних ресурсів Інтернет для вирішення пошукових задач. Технології підготовки інформаційних запитів до введення в автоматизовані інформаційні системи. Стратегія інформаційного пошуку в машиночитаних базах даних. Корегування запиту і стратегія пошуку за результатами роботи автоматизованої системи. Основні бібліотечні ресурси в Інтернет та їх інформаційні послуги. Джерела інформації про автоматизовані інформаційні ресурси.

Розділ 3. Структура та правила оформлення результатів аналітико-синтетичної обробки інформації

Тема 3.1. Визначення поняття „аналіз”, „синтез”, „аналітико-синтетична обробка інформації”, „згорання інформації”. Призначення і функції аналітико-синтетичної обробки інформації. Основні види аналітико-синтетичної обробки інформації: бібліографічний опис, індексування, анотування, реферування. Використання довідкового апарату видання при його аналітико-синтетичній обробці. Інформаційні та бібліографічні видання як результат аналітико-синтетичної обробки інформації і засіб стеження за документальними потоками інформації. Можливості використання основних видів аналітико-синтетичної обробки інформації в навчальній діяльності та самостійній роботі.

Тема 3.2. Бібліографічний опис як найбільш лаконічна і містка форма згорання інформації про документ. Інформативність елементів бібліографічного опису. Основні правила бібліографічного опису документів. Залежність між правильно складеним бібліографічним описом і можливістю його розшуку в інформаційному масиві. Правила групування джерел

інформації у бібліографічних списках літератури. Правила виділення ключових слів у тексті. Використання ключових слів при створенні коротких довідкових анотацій. Схожість і різниця між анотаціями та рефератами як вторинними документами. Об'єкти і мета формалізованого згортання документів. Методика формалізованої підготовки рефератів та анотацій. Переваги та недоліки застосування формалізованих методів згортання інформації в навчальному процесі.

III. Теми та зміст практичних занять

Тема 1. Ознайомлення з традиційним довідково-пошуковим апаратом бібліотеки. Пошук, відбір та обробка інформації за допомогою ДБА.

Мета: вивчення алгоритмів адресного, тематичного та фактографічного пошуку; оволодіння уміннями та навичками самостійного пошуку.

Забезпечення: довідково-бібліографічний фонд, бібліотечні каталоги, бібліографічні та тематичні картотеки.

Тренінг: пошук документів за алфавітним каталогом; пошук та визначення індексів (УДК, ББК) з обраної теми за допомогою алфавітно-предметного покажчика до таблиць; тематичний пошук в систематичному каталозі та систематичній картотеці статей, тематичних картотеках; пошук за допомогою довідкових, інформаційних та бібліографічних видань; оформлення вимоги на документ.

Тема 2. Пошук за допомогою автоматизованих бібліотечних інформаційно-пошукових систем.

Мета: вивчення можливостей використання спеціальних бібліотечних комп'ютерних програмних засобів; засвоєння алгоритму вирішення різноманітних видів пошукових задач в машиночитаних базах даних.

Забезпечення: персональні комп'ютери, програмне забезпечення, бази даних, доступ до Інтернет.

Тренінг: робота з електронним каталогом бібліотеки (на прикладі АБІС бібліотеки навчального закладу); робота з базами даних на CD-ROM (довідкові видання, електронні випуски періодичних видань, додатки до книг та журналів, електронні підручники та посібники); робота в електронних довідково-правових системах (на прикладі „Ліга-клієнт”); робота в мережі Інтернет – пошукові портали, сайти провідних бібліотек світу та України.

Тема 3. Структура та правила оформлення бібліографічного опису документа, складання бібліографічного списку літератури.

Мета: оволодіння умінням складання бібліографічного опису різноманітних видів документів; вивчення структури та правил оформлення бібліографічного списку літератури до навчальних та науково-дослідницьких робіт.

Забезпечення: зразки різноманітних документів, схеми складання бібліографічного опису різних документів відповідно до діючих стандартів.

Тренінг: складання бібліографічного опису різних видів видань та аналітичного опису; оформлення бібліографічних посилань; групування бібліографічних описів у списку літератури.

Список рекомендованої літератури

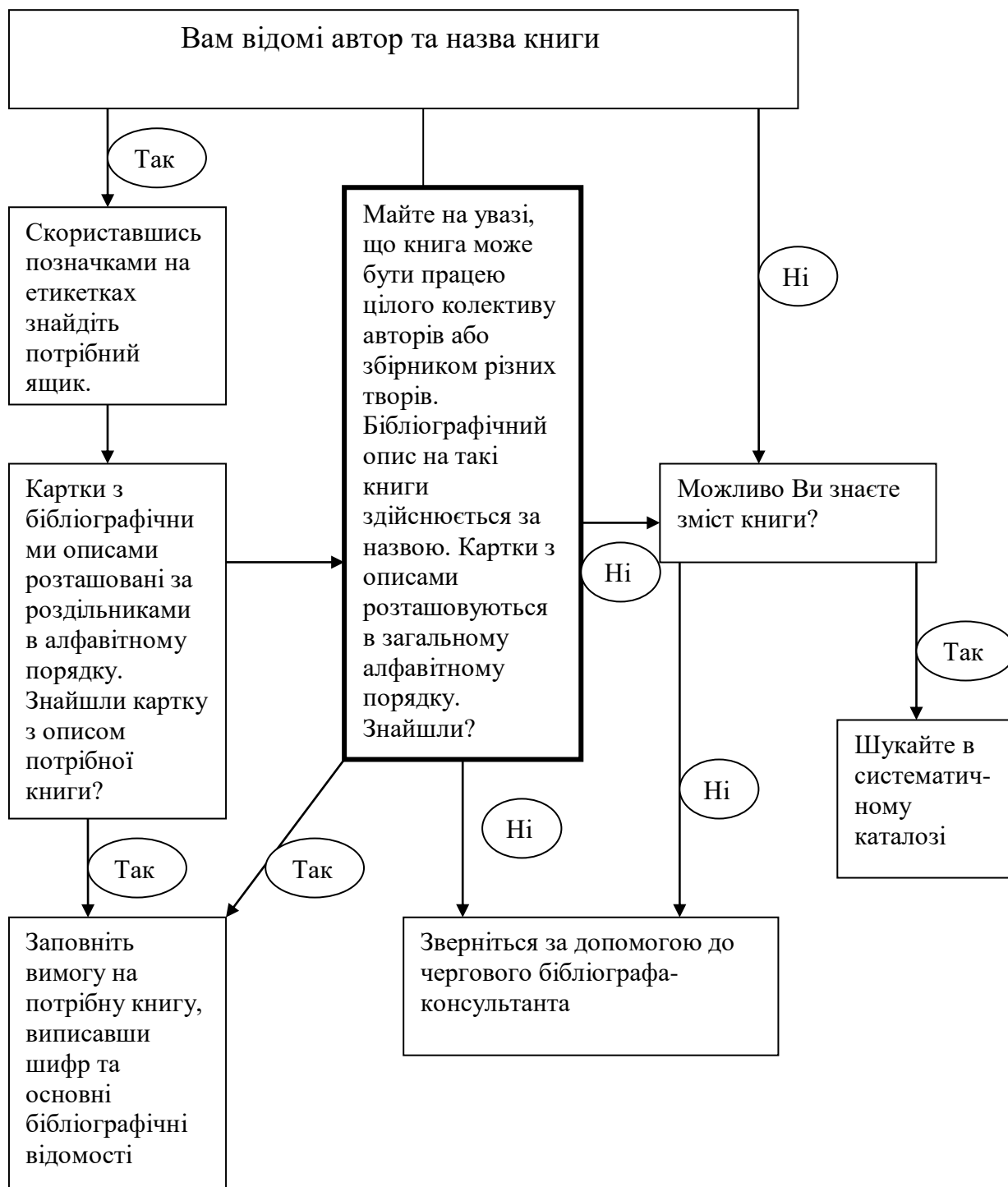
1. **Андреев О.А.** Техника быстрого чтения /О.А.Андреев, Л.Н.Хромов. – Минск: Изд-во Университетское, 1987. – 204 с.
2. **Блюменау Д.И.** Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов: Учебно-практическое пособие. – СПб: Профессия, 2002. – 240 с. – (Сер. «Специалист»).
3. **Бочкин А.И.** Методика обучения информационному поиску //Дистанционное и виртуальное обучение. – 2000. - №9. – С. 8-11.
4. **Брановский Ю.** Работа в информационной среде /Ю.Брановский, А.Беляева //Высшее образование в России. – 2002. - №1. – С. 81-84.
5. **Васильев В.** Синтез информации и анализа //Высшее образование в России. – 2003. - №2. – С.35-38.
6. **Видання.** Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017-95. – Чинний від 1996-01-01. – К.: Держстандарт України, 1995.
7. **Воробьев Г.Г.** Твоя информационная культура. – Москва: Молодая гвардия, 1988. – 304 с.

8. **Вураско Л.** Опыт ученичества: Рекомендации по самостоятельному образованию. – М.: Моск. акад. МВД России. Учпедгиз, 2000. – 208 с.
9. **Гецов Г.** Как читать книги, журналы, газеты. – М.: Знание, 1989. – 144 с.
10. **Гецов Г.** Работа с книгой: рациональные приемы. – М.: Книга, 1984. – 120 с.
11. **Деборин Г.** Составление конспекта. 2-е изд., доп. – М.: Московский рабочий, 1955. – 78 с.
12. **Земсков А.И., Шрайберг Я.Л.** Электронные библиотеки: Учебник для вузов. – М.: Либерея, 2003. – 352 с.
13. **Интернет** в гуманитарном образовании: Учеб. Пособие для студ.вузов /Под ред.Е.С. Полат. – Москва: Владос, 2001. – 272 с.
14. **Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення:** ДСТУ 2392-94. – Чинний від 1995-01-01. – К.: Держстандарт України, 1994 .- 54 с.
15. **Internet:** теорія досконалої невизначеності //Семків Р. Фрагменти: Есеї. – К.: Смолоскип, 2001. С.19-21.
16. **Карпова И.Н.** Библиотека в информационно-образовательной инфраструктуре вуза //Университетская книга. – 2001. - №11. – С.28-30.
17. **Коган В.З.** Человек в потоке информации. – Новосибирск: Наука, 1981. – 176 с.
18. **Коряковцева Н.А.** Техники информационно-библиотечной работы: Учебно-практическое пособие. – М.: Либерея, 2004. – 136 с. (Сер. «Библиотекарь и время»)
19. **Ландэ Д.** Добыча знаний: Технологии эффективного анализа текстовых данных // СНИР. 2003. - №10. – С.76-82.
20. **Лесин В.М.** Як працювати з книгою. – К.: Вища школа, 1989. – 71 с.
21. **Мельник В.М.** Искусство быстрого и интенсивного чтения. – К., 1990. – Ч.1. – 48 с.
22. **Мостова І.М.** Першокурснику: Поради психолога. – Київ: Тандем, 2000. - 76 с.
23. **Наумченко И.Л.** Самостоятельный учебный труд студентов. – Саратов: Изд-во Саратов.ун-та, 1984. – 148 с.
24. **Пілюшенко В.Л.** Наукові дослідження: Організація, методологія, інформаційне забезпечення: Навч. посібник для студ вищ. навч. закл. /В.Л.Пілюшенко, І.В.Шкрабак, Е.І.Славенко. – К.:Лібра, 2004. – 344 с.
25. **Резіна О.В.** Служба <МЕТА> як засіб формування інформаційно-пошукових умінь //Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім.. М.П. Драгоманова. – Вип. 7. – 2003. – С.192-202.
26. **Рожина Л.Н.** Искусство быть читателем. – Минск: Народная асвета, 1987. – 216 с.

27. **Самостоятельная работа с книгой: Метод. рекомендации** /Сост. Л.В.Савенкова, Н.И.Тарасова, Є.В.Татарчук. – К.: РУМК по ВСПО, 1989. – 28с.
28. **Сидоренко В.К.** Основи наукових досліджень /В.К.Сидоренко, П.В.Дмитренко: Навчальний посібник. – Київ, РНЦ “ДІНІТ”, 2000. – 259с.
29. **Смородинская М.Д.** О культуре чтения: Что нужно знать каждому /М.Д.Смородинская, Ю.П.Маркова. – М.: Книга, 1984. – 88 с.
30. **Соловьев В.И.** Составление и редактирование рефератов: Вопросы теории и практики. – М.: Книга, 1975. – 104с.
31. **Степанищев А.Т.** Читать можно быстрее. – М., 1988. – 117 с.
32. **Сукиасян Э.Р.** Homo Quaeiens (Человек ищущий). К проблеме развития познавательных способностей читателя в процессе информационного поиска // Науч. и техн. б-ки. – 2002. - №4. – С. 73-83.
33. **Сукиасян Э.Р.** «Предметный вход» в электронный каталог. Как повысить эффективность поисковых процедур // Науч. и техн. б-ки. 2004. – С.31-41.
34. **Ткачук В.** Искусство поиска: Сравнительный тест 16 информационно-поисковых систем /В.Ткачук, О.Пилипенко //СНІР. – 2003. - №10. – С.64-67.
35. **Філіпенко А.С.** Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.
36. **Формирование** информационной культуры личности в библиотеках и общеобразовательных учреждениях: Учебно-методическое пособие /Н.И.Гендина, Н.И. Колкова, И.Л. Скипор, Г.А. Стародубова. – 2-е изд., перераб. – М.: Школьная библиотека, 2003. – 296 с.
37. **Шейко В.М.** Організація і методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. - 4-те вид., випр. і доп. – Київ: Знання, 2004. – 307 с.
38. **Штернберг Л.Ф.** Скоростное конспектирование. – М.: Высшая школа, 1988. – 30 с.
39. **Эко У.** Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки: Учеб.-метод. пособие / Пер.с ит. Е.Костюкович. – Москва: Книжный дом «Университет», 2001. – 240 с.

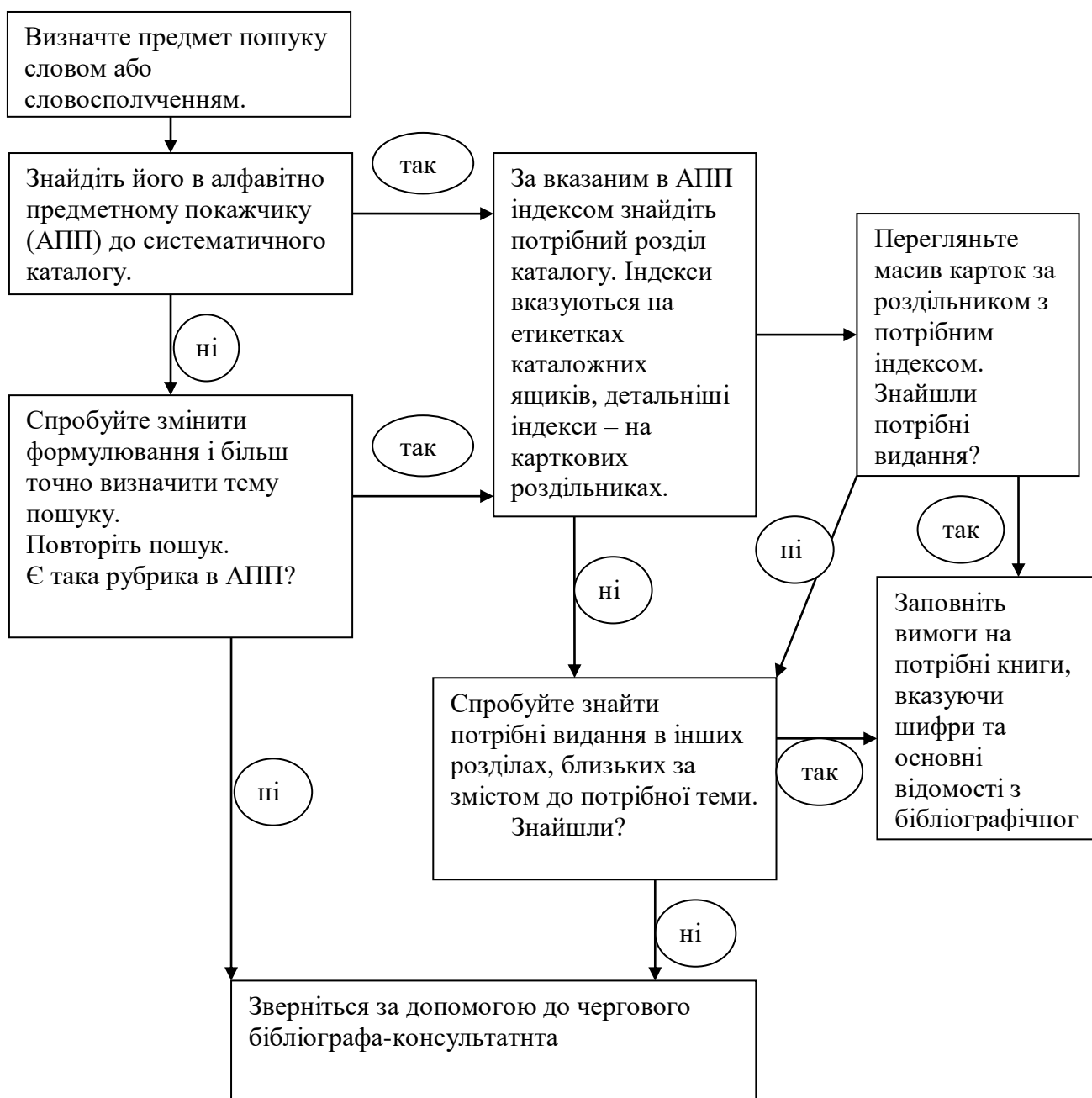
АЛГОРИТМ ПОШУКУ В АЛФАВІТНОМУ КАТАЛОЗІ

Початок пошуку

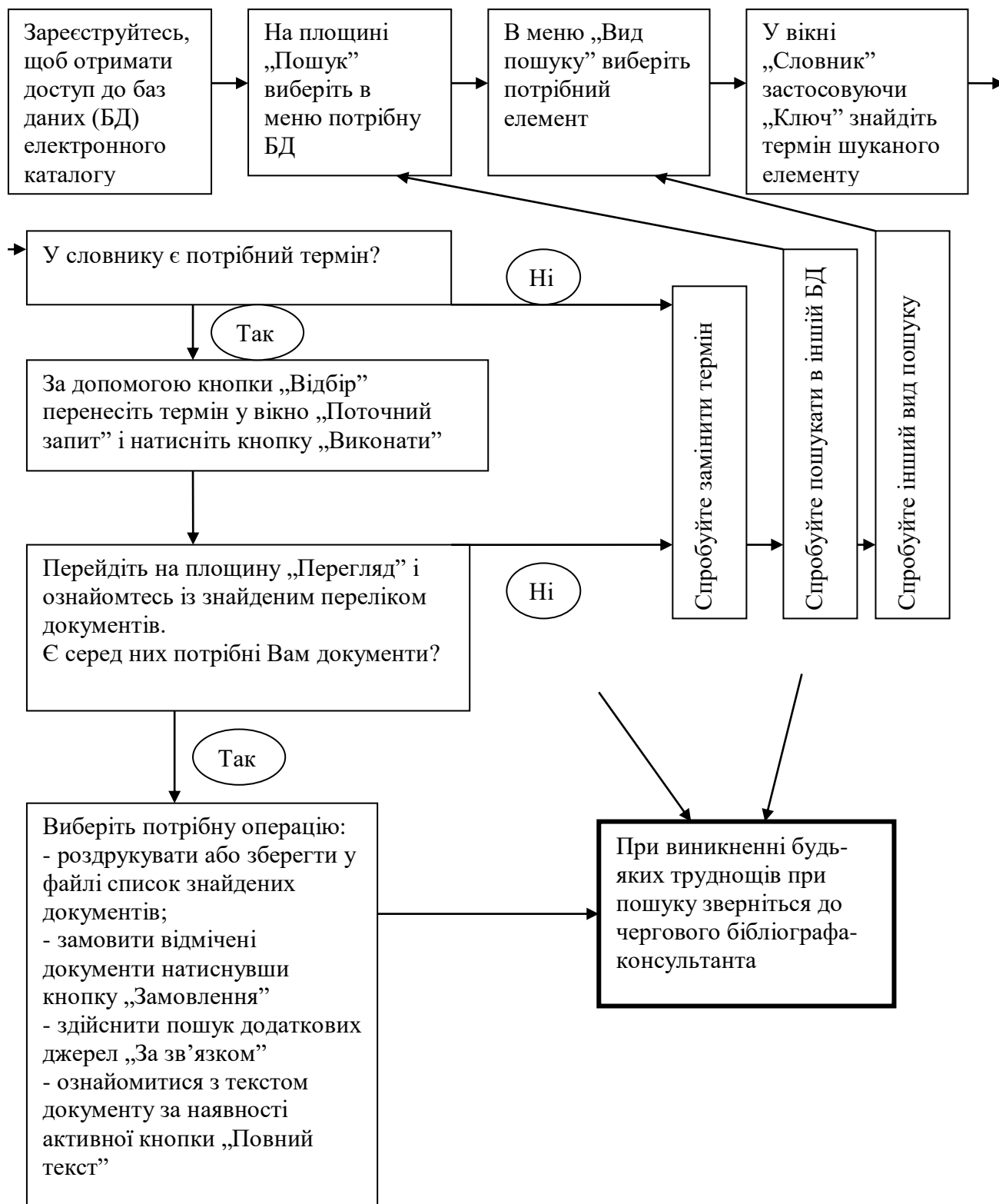
АЛГОРИТМ ПОШУКУ В СИСТЕМАТИЧНОМУ КАТАЛОЗІ (КАРТОТЕЦІ)

Початок пошуку: зверніть увагу на перелік основних рубрик бібліотечної класифікації, поданий на довідковому стенді

АЛГОРИТМ ПРОСТОГО ПОШУКУ В ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОЗІ (на прикладі АБІС „ІРБІС”)

Початок пошуку

ЗАГАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИ ПОШУК В ІНТЕРНЕТ

- В Інтернет немає ніякого централізованого каталогу ресурсів.
- Використання пошукових серверів є найбільш розповсюдженим засобом здійснення пошуку в Інтернет.
(Google, Rambler, Yahoo, Aport, Meta та інші)
- Кожний користувач обирає власну систему орієнтації в Інтернет. Існує можливість за допомогою програмних засобів створити пошукову машину, що дасть можливість одночасно здійснювати пошук на різних серверах.
- Найбільш доцільним є створення власних каталогів інформаційних ресурсів.
- Найбільш розповсюджений вид пошуку в Інтернет за ключовими словами. Можна здійснювати пошук за рубрикатором і в межах вибраної рубрики за ключовими словами. Слід пам'ятати про можливість розширеного пошуку.
- Здійснити пошук за електронними каталогами та скористатись повнотекстовими базами даних надають можливість веб-сервери як найвідоміших національних бібліотек світу, так і окремих наукових бібліотек, бібліотек університетів та публічних бібліотек.
(Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського – www.nbuv.gov.ua)

Система адресації в Інтернет:

com – комерційні організації

edu – навчальні установи

gov – державні установи

net – установи які управляють мережами або утворюють мережі

mil – військове відомство

org – інші організації, які не підходять до вищеназваних категорій

Короткий словник термінів та назв

АБОНЕМЕНТ – форма індивідуального і колективного обслуговування читачів, що передбачає видачу документів для використання поза бібліотекою на визначений термін і на визначених умовах.

АВТОМАТИЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА (АБІС) – комплекс організаційних, інформаційних, технічних і програмно-алгоритмічних засобів, що забезпечують автоматизацію бібліотечних процесів у конкретній бібліотеці або в бібліотечній системі.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО – частина цивільного права, що регулює права і обов'язки, пов'язані із створенням та використанням творів літератури, науки, мистецтва.

АЛФАВІТНИЙ КАТАЛОГ – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються в алфавітному порядку прізвищ індивідуальних авторів, найменувань колективних авторів або назв документів.

АНАЛІЗ – розчленування цілого на складові частини (сторони, ознаки, властивості, відносини) з метою їх детального вивчення.

АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНА ОБРОБКА ІНФОРМАЦІЇ – перетворення документів у процесі їх аналізу і вилучення необхідної інформації, а також оцінка, співставлення, узагальнення і представлення інформації у вигляді, що відповідає запиту.

АНАЛІТИЧНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС – бібліографічний опис складової частини документа. Складається з двох частин, які включають відомості про складову частину і про видання в якому вона опублікована.

АНОТАЦІЯ – коротка характеристика документа, його частини або сукупності документів з точки зору призначення, змісту, форми, інших особливостей.

АУДІОВІЗУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ – містять звукову, образотворчу або образотворчо-звукову інформацію, яка відтворюється за допомогою технічних засобів. В їх число входять: кінофільми, діафільми, діапозитиви,

магнітні фонограми, грамплатівки, магнітофонні касети, відеозаписи, голограми та ін.

БАЗА ДАНИХ (БД) – структурований масив даних, якими можна управляти з метою вибору і сортування необхідних інформаційних одиниць.

БІБЛІОГРАФІЧНА БД – містить відомості про друковані і недруковані документи з повним бібліографічним описом, рубрикаційними індексами, ключовими словами, анотаціями або рефератами.

БІБЛІОГРАФІЧНА ДОВІДКА – відповідь на разовий запит, що містить бібліографічну інформацію.

БІБЛІОГРАФІЧНА ІНФОРМАЦІЯ – інформація про документи, необхідна для їх ідентифікації та використання.

БІБЛІОГРАФІЧНА КАРТОТЕКА – бібліографічний посібник, реалізований у картковій формі, містить бібліографічну інформацію. На відміну від бібліотечного каталогу може включати відомості про документи не тільки з фондів даної бібліотеки, не утримувати бібліотечного шифру та інших відомостей.

БІБЛІОГРАФІЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ - відповідь на разовий запит, що містить поради щодо самостійного використання шляхів і засобів бібліографічного пошуку

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ПОСИЛАННЯ – сукупність бібліографічних відомостей про документ, що цитується, розглядається або згадується в тексті, необхідних для його ідентифікації і пошуку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЗАПИС - бібліографічне повідомлення, зафіксоване в документальній формі. Складається з бібліографічного опису, що за необхідністю доповнюється анотацією, рефератом, класифікаційними індексами, предметними рубриками, шифрами зберігання та іншими елементами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС – сукупність бібліографічних відомостей про документ, наведених за встановленими правилами і призначених для його ідентифікації і загальної характеристики.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК, ПОСІБНИК, ПОКАЖЧИК – впорядкована множина бібліографічних записів, поєднаних призначенням, змістом, формою або за іншими ознаками.

БІБЛІОТЕКА – інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам.

БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ – розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємо використанням бібліотечних ресурсів.

БІБЛІОТЕЧНІ РЕСУРСИ – упорядковані фонди документів на різних носіях інформації, довідково-пошуковий апарат, матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання і передачі інформації.

БІБЛІОТЕЧНИЙ КАТАЛОГ – перелік документів, що є у фонді бібліотеки або групи бібліотек, складений за визначеними принципами, розкриває склад або зміст бібліотечних фондів. Може бути представлений у картковій або машиночитаній формі, а також у формі книжкового видання. У назві каталогу відображаються його ознаки: призначення („читацький”, „службовий”); спосіб групування („алфавітний”, „систематичний”, „предметний”); види відображених документів (книги, періодичні, нотні, картографічні видання); назва структурного підрозділу бібліотеки (читальний зал, відділ рідкісних книг і т. ін.)

БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці.

БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛОГРАФІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ (ББК) – Ієрархічна комбінаційна система бібліотечно-бібліографічної класифікації, розроблена в 1958-1968 рр. ББК представлена сукупністю варіантів таблиць: для наукових бібліотек використано 28 літер російського алфавіту (25 випусків, 30 томів + окремі випуски доповнень та виправлень); для обласних бібліотек використана цифрова індексація (4 випуски + доповнення і виправлення); для масових бібліотек, для дитячих і шкільних бібліотек (однотомні).

ВИНОСКА – затекстова примітка або затекстове бібліографічне посилання, пов'язане з місцем тексту, до якого воно відноситься, порядковим номером у вигляді нарядкових цифр або іншим способом.

ВИПУСКНІ ДАНІ – частина необхідних відомостей, які включають дату задачі видавничого оригіналу до набору, дату підписання видання до друку, формат паперу та інші виробничі і технологічні дані. Розміщується на кінцевій сторінці складання або на звороті титульного аркуша.

ВИХІДНІ ВІДОМОСТІ – сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, інформування користувачів, бібліографічного опрацювання і статистичного обліку. Включають відомості про осіб, які брали участь у створенні видання, назву, підзаголовкові дані, вихідні дані, над заголовкові дані, випускні дані, видавничу анотацію, реферат і т.п. Розміщуються на титульній сторінці, на звороті титулу, кінцевій сторінці складання, на обкладинці.

ВИХІДНІ ДАНІ – частина вихідних відомостей (місце випуску видання, назва видавництва або видавничої організації та рік випуску видання). Розміщується у нижній частині титульної сторінки.

ВТОРИННИЙ ДОКУМЕНТ – документ, який є результатом аналітико-синтетичної обробки одного або декількох первинних документів.

ДЕПОЗИТАРНИЙ ФОНД – бібліотечний фонд, який підлягає постійному зберіганню в бібліотеках-депозитаріях.

ДЕПОНУВАННЯ – форма збирання і розповсюдження рукописних робіт, переважно наукових.

ДЕСКРИПТОР – ключове слово або словосполучення, яке служить іменем групи (класу) синонімічних або близьких за змістом інших ключових слів і використовується для координатного індексування документів або інформаційних запитів.

ДЕСЯТКОВА КЛАСИФІКАЦІЯ (ДК) – система бібліотечно-бібліографічної класифікації розроблена американським бібліотекознавцем Малвілем Дьюї.

ДОКУМЕНТ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві.

ДОПОМІЖНИЙ ПОКАЖЧИК – частина бібліографічного посібника, яка відображає відомості про документи в іншому розрізі, ніж це зроблено в основному тексті посібника. Допоміжний покажчик зазвичай не утримує бібліографічного опису документа, а лише посилається на відповідні бібліографічні записи основної частини посібника.

ІНВЕРСІЯ В ПРЕДМЕТНІЙ РУБРИЦІ – зміна прямого порядку слів для виведення слова, яке має максимальне змістове навантаження, в позицію провідного слова предметної рубрики.

ІНДЕКСАЦІЯ – система умовних позначень (цифр, літер та інших знаків), що застосовується при систематизації документа для вираження класифікаційних індексів.

ІНДЕКСУВАННЯ – процес вираження змісту документа або запиту на інформаційно-пошуковій мові.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ – сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, базах даних тощо).

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА СИСТЕМА – призначена для інформаційного пошуку сукупність інформаційно-пошукового масиву, інформаційно-пошукової мови, правил його використання, критерію видачі і технічних засобів.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИЙ МАСИВ - впорядкована сукупність документів, фактів або відомостей про них, призначена для інформаційного пошуку.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА МОВА (ІПМ) – штучна мова, призначена для вираження змісту документів або запитів або опису фактів з метою подальшого пошуку. Представляється як набором ієрархічних мов (УДК, ББК, ДК), так і іншими лексичними одиницями в якості яких виступають слова.

КАРТОТЕКА – сукупність організованих визначеним чином каталожних карток.

КАРТКОВИЙ КАТАЛОГ – бібліотечний каталог, складений із стандартних каталожних карток і каталожних роздільників.

КАТАЛОГ – 1.нормативно-виробниче, довідкове або рекламне видання, яке містить систематизований перелік предметів. 2. Див.: Бібліотечний каталог

КАТАЛОГІЗАЦІЯ – сукупність процесів, що забезпечують створення і функціонування каталогів. Включає створення бібліографічного опису, систематизацію, предметизацію, організацію, ведення і редагування бібліотечних каталогів.

КАТАЛОЖНА КАРТКА – носій інформації в карткових каталогах і картотеках, призначений для оформлення бібліографічного запису, при необхідності – інших відомостей.

КЛАСИФІКАЦІЙНИЙ ІНДЕКС – умовне (літерне, цифрове або змішане) позначення ділення однієї із систем класифікації до якого відноситься документ при бібліографічному опрацюванні.

КЛЮЧОВЕ СЛОВО – слово (словосполучення) з тексту документа або запиту, яке має в даному тексті сутнісне змістовне навантаження з точки зору інформаційного пошуку.

КНИГА – це документ, створений сумісними зусиллями автора та видавництва чи іншої організації, яка забезпечує його тиражування та надходження у систему книгорозповсюдження та книговикористання (книжкова торгівля, бібліотеки); неперіодичне текстове видання обсягом більше 48 с.

КОРИСТУВАЧ БІБЛІОТЕКИ – фізична чи юридична особа, яка звертається до послуг бібліотеки.

МІЖБІБЛІОТЕЧНИЙ АБОНЕМЕНТ (МБА) – форма бібліотечного обслуговування, заснована на взаємному використанні бібліотечних фондів і довідково-пошукового апарату.

МОНОГРАФІЯ – наукове видання, що містить повне і вичерпне всебічне дослідження якоїсь однієї проблеми чи теми.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ПРИМІРНИК – примірник кожного вітчизняного видання, який в обов'язковому порядку направляється поліграфічним підприємством та видавництвом відповідно до закону в державні книгосховища та головні бібліотеки для централізованої реєстрації і обліку видавничої продукції.

ОБСЯГ ВИДАННЯ – кількісна характеристика видання, що виражається в паперових, друкованих (умовних і фізичних) обліково-видавничих аркушах, в сторінках та ін.

ОФІЦІЙНЕ ВИДАННЯ – видання матеріалів законодавчого, нормативного або директивного характеру, яке публікується від імені державних або громадських організацій, закладів, відомств.

ПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ – видання, яке виходить через визначений термін часу постійним для кожного року числом номерів, яке не повторюється за змістом, однотипно оформлене, нумероване або датоване випусками, що мають однакову назву і, як правило, однаковий формат і обсяг. До періодичних видань відносяться газети, журнали, часописи, періодичні збірки і бюлетені.

ПЕРТИНЕНТНІСТЬ – відповідність змісту документа інформаційній потребі.

ПОШУКОВИЙ ОБРАЗ ДОКУМЕНТА – текст, який інформаційно-пошуковою мовою виражає основний зміст документа і використовується для інформаційного пошуку.

ПОШУКОВИЙ ОБРАЗ ЗАПИТУ – текст, який інформаційно-пошуковою мовою виражає суть змісту інформаційного запиту.

ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ – визначення предметної рубрики для документа у відповідності до його змістом.

ПРЕДМЕТНА РУБРИКА – коротке формулювання предмета (факту, події, аспекту та ін.), що розглядається в документі.

ПРЕДМЕТНИЙ КАТАЛОГ – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються в алфавітному порядку предметних рубрик.

РЕЗЮМЕ – короткий висновок, що містить основні положення наукової праці, доповіді, промови, дискусії та ін. Містить інформацію оцінюючого характеру.

РЕЛЕВАНТНІСТЬ – відповідність змісту документу інформаційному запиту.

РЕФЕРАТ – скорочений виклад змісту первинного документа (або його частини) з основними фактичними відомостями і висновками; акцентує увагу на нових відомостях і визначає необхідність звертання до документу. 2) письмова форма доповіді на певну тему, зміст якої лише повідомляє про щось, а не переконує в чомусь.

СИНТЕЗ – поєднання раніше виділених частин предмету дослідження в єдине ціле.

СИСТЕМАТИЧНИЙ КАТАЛОГ – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються за галузями знань у відповідності з визначеною системою бібліотечно-бібліографічної класифікації.

ТАБЛИЦІ КЛАСИФІКАЦІЇ – практичний посібник, призначений для визначення класифікаційних індексів з метою впорядкованого розташування творів друку та інших документів у логічній послідовності, зв'язку і підпорядкованості у відповідності з ознаками змісту, форми видання, читацького призначення; складається з основних таблиць, допоміжних таблиць і алфавітно-предметного покажчика; може бути в картковій, книжковій та машиночитаній формі.

ТЕЗА – стислий виклад основних положень, наукової праці, статті, доповіді.

ТЕМАТИЧНА КАРТОТЕКА - бібліографічна картотека, яка відображає документи з визначеної теми, незалежно від їх наявності у фонді бібліотеки.

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ – заголовковий аркуш видання, який містить основні відомості про нього, дозволяє відрізнити його від інших видань, є основою для складення бібліографічного опису.

УНІВЕРСАЛЬНА ДЕСЯТКОВА КЛАСИФІКАЦІЯ (УДК) – ієрархічна комбінаційна система бібліотечно-бібліографічної класифікації розроблена в 1895-1905 рр. в Міжнародному бібліографічному інституті у Брюсселі під керівництвом бельгійських вчених Поля Отле і Анрі Лафонтена на основі „Десяткової класифікації”.

ФАКТОГРАФІЧНА ДОВІДКА – відповідь на разовий запит, який містить фактичні відомості.

ФОРМУЛЯР КНИГИ – картка визначеної форми, на якій вказуються основні відомості про книгу; служить для реєстрації видачі і контролю за своєчасним поверненням книги, для вивчення фонду.

ФОРМУЛЯР ЧИТАЧА – картка визначеної форми, призначена для індивідуального обліку читачів, виданої їм літератури та аналізу читання.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ КАТАЛОГ – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються за роками видання документів.

ЦИТАТА – дослівний уривок з твору, чийсь вислів, що наводиться (письмово чи усно) як підтвердження або заперечення певної думки чи ілюстрації до фактичного матеріалу.

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ – спеціально обладнане приміщення, яке використовується для надання читачам можливості працювати з творами друку та іншими документами у його межах.

ЧИТАЧ БІБЛІОТЕКИ – особа, яка користується бібліотекою за умови офіційного запису в установлених документах.

ЧИТАЦЬКИЙ КВИТОК – документ, який дає право користування бібліотекою, містить основні відомості про читача.

ЧИТАЦЬКА ВИМОГА – бланк для замовлення творів друку та інших документів, що зберігаються у фондах бібліотеки.

ШИФР ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТА – умовне позначення місця зберігання документа на полицях у вигляді літерних або цифрових знаків. Структура шифру залежить від способів розстановки бібліотечного фонду.